

**«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАХРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 2007**

Ойдин ҲОЖИЕВА

НАЗОКАТ

*Шеърлар, достон, қасида,
бадиалар, ўйлар*

«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 2007

Ю 32823
291

Ҳожиёва, Ойдин

Назокат: Шеърлар, дoston, қасида, бадиалар, ўйлар. — Т.: «Шарк», 2007. — 160 б.

Ўзбекистон халқ шоираси Ойдин Ҳожиёва замонавий ўзбек шеърлигига бухороча нафасни олиб кирди — унинг шеърлари ҳам бошқа шоирларнинг лирикаси каби инсонга, инсон дардлари ва севинчларига, хасратларига бағишланган, у ҳам инсон руҳиятининг ва биринчи навбатда ўзбек аёлининг руҳият манзараларини чизади. Лекин бу манзараларда бухороча тароват, бухороча ўзига хослик ва шоиранинг ўзига хос назокати, инжалиги ҳам сезилиб туради. Гўё унинг лирикасида Бухоро зардўзининг жилолари, Бухоро кимхобининг товланишлари, Бухоро қорақўлининг жозибадор қўнғироқчалари, Бухоро тор қўчаларининг бетакрорлиги, Бухоро майдонларининг муаззамлиги уфуриб тургандай бўлади.

Энг сара шеърлар, дoston, қасида, бадиаларидан жамланган шоиранинг ушбу китоби ўқувчиларга манзур бўлади, деган умиддамиз.

01	Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Mh
A59x	

ББК 84 (5У)6

ISBN 978-9943-00-043-8

© «Шарк» нашриёт-матбаа акциядорлик
компанияси Бош таҳририяти, 2007.

ТАРЖИМАИ ҲОЛИМДАН БИР УЛУШ

Онамнинг айтишларича, ўриқлар оппоқ гуллаб турган баҳорда чошгоҳ пайти туғилган эканман. Ота-онамнинг ўн олтинчи фарзандлари эканман. Ўшанда урушнинг қатағон кунлари, дам-бадам хонадонларга мотам олиб келаётган қорахатлар, одамларнинг юрагини эзган дахшатли йиллар ичра ота-онамнинг топган шодлиги мен эканман. Ойдин кунларга етайлик, деб номимни Ойдин аташган экан. 10 та ўғли ерга, битта навқирон ўғли урушга ем бўлган отам Ҳожи бобо 60 ёшида оламдан ўтган. Мен — 3 яшар гўдак ва 55 ёшли кекса онам, икки навқирон опам Бибиражаб опамнинг қўлларида қолганмиз. Эсимни таниб-танимасдан онам айтган шеър ва эртақларни, мақоллар, ривоятларни ёд олиб, давраларда айтиб юарканман. Гулдай келинчакларнинг қорахат ушлаб йиғлаган дамлари, отасиз ўсаётган дугоналаримнинг қайғули кўзларидаги соғинч ва қишлоғимизда йигитлар ўрнида қолиб кечаю кундуз меҳнат қилган кекса чоллар, ёши ўтиб қолган аёлларнинг заҳматли турмуши кечагидай ҳаёлимдан ўтаверади. Ана шундай дардли кечинмалар оралаб ўрта мактабни битирдим. 1960 йили қишлоғидан бир қадам нари чиқмаган 18 ёшли қиз ўз келажagini излаб Тошкентга — ТошДУ (ҳозирги ЎзМУ)га йўл олгани туманимиз учун янгилик ва жасорат эди...

Университетни аъло диплом билан тугатгач, ягона адабий журнал «Шарқ юлдузи»га ишга кирдим. 11 йиллик ижодий фаолиятим шу ажойиб журнал жамоаси даврасида кечди. «Гулхан» журнали мени болалик даврасига олиб кирди. Умримнинг 21 йили «Саодат» билан боғлиқ кечди. Севимли устозим Зулфияхоним, Шухрат, Миртемир домла, Тўхтасин Жалолов каби донишманд олим, Уйғун, Тошпўлат Ҳамид каби мендан меҳрини, меҳнатини, мададини аямаган улуғ инсонлардан бир умр қарздорман.

Болалигим кенгликларда, қўшни Муллаатош қишлоғининг зарангларида, Зарафшон дарёсининг ёвсанлар ифориға тўла чимзорларида ўтган. Иттифоқо, ёз кунларининг бирида сугир ўтлатиб юрган қизчани мактабдаги

учрашувга олиб кетдилар. Ўша қизча ҳеч қандай тайёргарликсиз Уйғун, Қуддус Муҳаммадий, Ғафур Фуломларнинг шеърларидан ифодали ўқиб бериб барчани лол этган. Халқ шоири Уйғун: «Шу майиздеккина қизалокда шеъриятнинг нафасини кўряпман. Уни тарбия қилса бинойидай шоира бўлади», деган эканлар учрашувда. Учрашувдан озгина кейин туман газетасида бир шеър босилди. Шеър остига «3-синф ўқувчиси Ойдин Ҳожиева» деб ёзилган эди. Аслида бу шеърни Тошпўлат Хамид ўзлари ёзиб, менинг номимдан чиқарган эканлар. 1953 йилнинг ёзидаги шу қувонч мени мухлислар даврасига, адабиётнинг катта йўлларига олиб чиққан. Шеъриятга кўнгил берган кунимдан бошлаб ўзимни кучли, қудратли ва одамларга керакли деб билганман. Шу сабабли ҳам ҳаётимнинг пасту баланд йўлларида шеърят менинг қўлларимдан тутиб, қаддимни тиклади. Йўқотган қувончларимни қайта топиб берди. Одамларнинг юрагидан кимё излашга ўргатди.

Эсимда, 1971 йил биринчи шеърим китобим чиққанида онамга олиб бордим. Онам «Шабнам» тўпламимни кўзларига суриб йиғлаб юбордилар: «Отангиз ўғилларим яшаб кетмади, энди менинг номим дунёда қолмайди, деб армон билан ўтганди. Худога шукур, отангизнинг номи мана шу китобча билан дунёда қоладиган бўлибди...»

Такдир менга — чўлда бўзтўрғайдай бўзлаб ўсган қизалокқа беҳад мукофотлар берди: Ўзбекистон халқ шоири унвони. Донишманд, меҳрибон умр йўлдоши. Суюмли фарзандлар, набиралар. Менга Ҳизрдай химмат қилган доно устозлар. Давраларга кирсам, юзларидан нур ёғилиб турган минглаб мухлислар. Атрофимда оташнафас шоира қизлар. Шуларни ўйласам, эл-юрт хурматини кўрган ва эл-юртига жон-дили билан боғланган ижодкор сифатида ҳаётимдан, тақдиримдан минг бор розиман.

**Ойдин ҲОЖИЕВА,
2005 йил, сентябр.**

ШЕЪРЛАР

*Ўзин ўтга урган парвонадурман,
Парвона феълимдан афсонадурман.*

*Найқамиш дилимни агар ошиқлар
Чалсалар бир дардли таронадурман.*

*Эл меҳрин айладим жонга кўзмунчоқ,
Юртимда бир Ойдин нишонадурман.*

УМР ЧАРХПАЛАҒИ

Ч О Р Л А Ш

Туркум

Қайлардасан, камнамо илхом,
Кийик бўлиб чўлларга қочдинг?
Ё мен билмай қолдим: намозшом
Марваридинг кўлларга сочдинг?

Сайёд бўлай десам — ўким йўк,
Ғаввос эсам — йўқдир қувватим.
Тўр ташлайман — тўрим қуп-қурук,
Чўлда юрар соя-сувратим.

Мен сеҳргар эмасман, ёху —
Қаср пайдо айласам зумда.
Юрагимнинг занг босган охи
Барг чиқарди қарри гужумда.

Қай каптарнинг юрагидасан,
Ёкут тошдай беркинган тилсим.
Қай баҳорнинг дарагидасан,
Хаётимга кел, эй хуш насим!

Кел, қуриган дарёга сел бўл,
Одамови руҳимга эл бўл.
Мен қовжираб қақшадим-ёндим,
Жисмим узра совуган кул бўл.

Дўсту душман орасин очиб,
Ҳабиб айла, дўст айла бир йўл.
Тандан жондай юрмагил қочиб,
Кел, Ҳизрдай чўзгил менга қўл!

• • •

Менинг маъмур умрим,
мангу ёш умрим,
Эртакларда колган
ёнар тош умрим.
Чархпалак йўлига
тескари тушган
Кўзадай бўляпсан ох,
одош умрим.
Чархпалак,
жонимни чайнадинг тинмай,
Хар катра томчидан
гулми ё чечак,
Тиканми, чакиртош
унди пайдар-пай,
Билолмай гарангман,
айтгил, чархпалак!
Юрагим об бўлди,
дил селоб бўлди,
Кўзанинг кўнгли ҳам
чингилтоб бўлди,
Кўзанинг ичига қамалган девдай
Кучим-қудратим ҳам охир соб бўлди.

Хамон айланади тезкор чархпалак,
Кўзасида колган энг сўнгги томчи.
Уни тўлдирай деб жонларим халак,
Елка тутиб турар ғайб бир ишончим...

• • •

Айб замондами, ўзимиздами,
Ё мол-дунёга ўч кўзимиздами?
Ё бизнинг ясаган қобиққа сиғмас
Қулочи кенг ўғил-қизимиздами?

Замона чархига урилиб жонлар,
Ақлимиз пайраха мисоли учди.
Чархнинг қировлари — аччиқ армонлар
Икки чекамизга оқ бўлиб тушди.

Турармиз таноби узилган чархдай,
Калавалар узук, арқоқлари — бўш.
Қанотли тулпордай учар болалар,
Биз қараб қоламиз хайратли, беҳуш.

Энди хур авлоднинг қанотларида
Офтобнинг мунаввар учкунлари бор.
Чархи кажрафторнинг ҳаётларида
Гулдираб келади нажотбахш баҳор.

* * *

Дафтарим, оққина қаптарим менинг,
Сирлар дунёсига сафарим менинг.
Сенга шивирладим бокира қиздай,
Барчадан қизғанган гапларим менинг.

Мен карвон йўлида кетиб боряпман,
Оргимда жовдираб қолар сўзларим.
Сендаги ҳар харфни нурга қоряпман,
Дафтарим — эртага қолар кўзларим.

Бу кўзлар кўргани эртан не бўлар,
Тўлмасми кўзларим косасига тош.
Такдир, сендан ҳиммат сўрагим келар:
Дафтарим лавҳида кўрайин қуёш!

* * *

Менинг дил сўзларим — осудаларим,
Талотўп дунёда маъсудаларим,
Кўзимни ўйса-да минг битта нокас,
Биргина дўстимга қасидаларим.

Юрагим қонидан кўклаган гулим,
Жаннат чашмаларин йўклаган гулим,
Оқ сут бериб боккан фарзандим каби
Нону тузларимни оқлаган гулим.

Умр бовимдаги латиф ифорсан,
Гўдак кулгусидай соф, беғуборсан.
Фаришта бўлиб сен очдинг эшикни
Қай даргоҳга элчи-шеърим юборсам.

Иссиқ юзларимга пешвоз бир меҳр,
Сўзимга ярашиқ тансиқ бир калом
Шу элим, шу Ватан кўзларидадир
Абадий севинчим, туганмас илҳом.

* * *

Ўзин ўтга урган парвонадурман.
Парвона феълимдан афсонадурман.

Найқамиш-дилимни агар ошиқлар
Чалсалар бир дардли таронадурман.

Кийикнинг шохида жавҳар шифоси,
Ажрик илдизида дармонадурман.

Бурғу чалиб ўтди жафо лашкари,
Қайғуга бандипо девонадурман.

Сахродай тарс-тарс ёрилди юрак,
Дил чокин чоклаган тевонадурман.

Зоғлар базми жамшид курса боғларда
Булбул ноласидан уйғонадурман.

Кимдир азон айтур янтоқ шохида,
Равон йўлда тойган пешонадурман.

Хешу дарвешларга очикдир дилим,
Кўнгли зикналарга бегонадурман.

Эл меҳрин айладим жонга кўзумчоқ,
Юртимда бир Ойдин нишонадурман.

* * *

Эй Ватан, кадрингни мен
Ҳазрат Навоийдан сўрай.
«Минг бир кеча»лар элчиси
Қирк мингта ровийдан сўрай.
Ҳозию шаҳидларинг
Ҳадди-ҳисобидан сўрай.
Нажмиддин Куброларинг
Ҳоки туробидан сўрай.
Машрабингни ошиғи
Дорнинг жавобидан сўрай,
Нодири кўксидаги
Қонли рубобидан сўрай.
Қодирийдек нолавор
Бағри кабобидан сўрай.
Кеча-кундуз Фитратинг
Тортган азобидан сўрай.
Зулфия фахридану
Ҳижрон китобидан сўрай.
Зор Саида бўзлаган

Йиллар азобидан сўрай.
Тан руҳинда титраган
Кимё-симобидан сўрай.
Қадрингу Эркингга эш
Дил Инқилобидан сўрай.

* * *

Денгизлардан гухар топдим,
Ғойиблардан хабар топдим,
Пулсиротдан гузар топдим,
Кўнглимдай кўнгил топмадим.

Уқпар эдим — ботмон бўлдим,
Ошқор эдим — ниҳон бўлдим,
Қурмак эдим — қурч дон бўлдим,
Ризқимни енгил топмадим.

Гох муз ичинда ёкилиб,
Чакмок ўтинда чокилиб,
Заъфарон гулдай тўкилиб,
Ҳосилни мил-мил топмадим.

Бошга кўниб омад қушим,
Ҳал бўлди минг бир ташвишим,
Ҳайрон қолиб хейлу хешим,
Бахтимга восил топмадим.

Оқар сувман — тинганим йўқ,
Тирик ўтман — сўнганим йўқ,
Бўйим каби бўй топдим-у
Кўнглимдай кўнгил топмадим...

* * *

Юрагимнинг кунгай адирларида
Лалми буғдой каби унар севинчлар.
Қай душманам тошдай бағирларида
Ҳар тун қайраб чиқар тухмат-қиличлар.

Майса-севинчимга ўт тушиб бот-бот.
Ини ёнган қушдай қалб чекар фарёд.

* * *

Сен гулладинг — боғим, атир-анбарим,
Қирқ оғайни гулим — бошга чамбарим,
Сўнмас баҳор, тўкин ёзим, гавҳарим,
Бошим узра осмон бўлди ложувард.

Гунчаладинг — фариштали бўлди уй,
Бозор бўлди, бахт-қувончга тўлди уй,
Дутор-қалбим тилларида минг бир куй,
Кекса дунё яшнаб, кетди ғубор-гард.

Камалаклар, наъматаклар, чақмоқлар,
Кўзин очди буғу ўтган сўқмоқлар,
Боғ йўлидай яқин бўлди йироқлар,
Хар жон борки, жонимга мисли пайванд.

Ер-қўк аро урчук бўлди юрагим,
Соғинч аро бир чўғ бўлди юрагим,
Қордай эриб гоҳ йўқ бўлди юрагим,
Бўғимларим шовшаб, ёниб банду банд.

Авж пардада создан чиқиб кетди тор,
Кўнглим қолди дунёсидан бояқбор,
Сендай нафис қизни қилиб қўйса хор —
Ҳаёт — жаллод, тақдир — сўқир,
бахт — номард.

* * *

Чах-чах кулишларингга
Жон тикарди қирқ йигит.
Чақнаб туришларингга
Энтикарди қирқ йигит.
Бир ох десанг, қўлингга
Қирқта жон гул бўларди.
Яшнаб ўтар йўлингга
Қирқ йигит қул бўларди.

Танлаб-танлаб тозига
Тушган Кенжа қиз бўлдинг.
Кўниб йўқу озига,
Бир кафт кора туз бўлдинг.
Бир подшолик божингни
Балчиқларга отдилар.
Гавҳар эдинг, кадрингни
Қоратошга сотдилар.

Қадру қиймат баҳсида
Харидори арзоним,
Қирқ йигитнинг кўксида
Гавҳар бўлди армонинг.

* * *

Юрагимнинг кадоғига
Оёқ қўйма,
Унинг қат-қат доғларига
Тамға уйма.
Ўзи куйган кўксимдаги
Сафроларим,
Ох урганда парт бўлади
Сахроларим.
Юрагимнинг хурумида
Мисдай эриб,
Юрмагил сўнг сўнгакларинг
Бир-бир териб...

* * *

Менинг кўнглим
Ойна бўлди:
Душман ҳам қаради,
Дўст ҳам қаради.
Дўстлар назаридан
Ёришди кўнглим,
Душман ҳасаидан
Кўнглим нуради.
Шунданми
Кўнглимда тонгу шомларда
Тохи нур,
Тоҳ зулмат баҳсга киради...

* * *

Бугдой дони бўлдим, офтобрўяда
Майсадай кўккладим, томир отдим мен.
Юрак чигит бўлди, жон — ҳимояда,
Қора совуқда ҳам нурга ботдим мен...

УМР БУ...

Умр бу — Аллохдан бизга омонат,
Аллохнинг фарзи бор азиз жонларда,
Омонатга қилма ҳаргиз хиёнат.

Умр — ёмби олтин, бугдой донидай
Маидалама уни тегирмонларда,
Аллохнинг фарзи бор азиз жонларда.

Омонатга ҳаргиз қилма хиёнат,
Уни пуллаб юрма майхоналарда,
Умр — бу Аллоҳдан қарзи киёмат.

Умр бу — толедан барака, хирмон,
Елларга совурма, туфрокка сочма,
Аллоҳнинг мулки бул ҳар дон, ҳар сомон.

Ғурбат-ғийбатларга талош айлама,
Йўлингда учраган ноқасу нодон
Кимсаларни унга фаррош айлама.

Сенга бир ҳадият бул феруза тош,
Ўзинг заргарисан, заҳҳоби — ўзинг,
Қаллобларни-да сангтарош айлама...

Умр бу — Аллоҳдан бизга омонат...

* * *

Кел, руҳим, жонимга қайт,
Бу жисми сўзонимга қайт.
Мулкимнинг файзи бўл,
Мулки фаровонимга қайт.
Қоп-қоронғу кечалар
Ой бўл-да, осмонимга қайт.
Гул-чечаклар хандаси
Бўл, боғу бўстонимга қайт.
Хушхабар келтиргил, эй
Хур элчи, остонимга қайт.
Шуълайи ишқдай юзимга —
Руҳи зардонимга қайт.
Кел, Масихо, жонфизо
Мушкул-осонимга қайт.
Еру кўкни камраган
Шахду имконимга қайт.
Жон ичинда пок нур
Сабру иймонимга қайт.
О — алифу
Й — ёйи ваҳдат,
Д — диёнат,
И — инжа инсоф,
Н — нуни гардун
Исми қўрғонимга қайт!

28 апрел 1999 йил.

ЁШЛАРГА ДЕГАНИМ

Кўнгилда қулф урган гулшанларим Сиз,
Нафаси муборак гулханларим Сиз,
Эртан ҳар кифтида бир тоғни тутган
Алпомиш хайбатли улканларим Сиз.

Тожу тахт эгаси — шахзодаларим,
Орзу-хаёллари озодаларим,
От босмаган изни босган тойларим,
Ялпизли, райхонли шаббодаларим!

Қошу қўз ораси қабоғимдасиз,
Жон пилигим ёнган равоғимда Сиз!
Етти шажарамнинг шох ҳалқасида
Ҳизр назар солган туёғим-да Сиз!

Ватан қоясида лочин бўлгайсиз,
Ёвлар елкасига — қамчин бўлгайсиз,
Булутсиз, беғубор очун бўлгайсиз,
Фикри ҳур, маслағи некбин бўлгайсиз!

Ит текса булғанар оқар дарё ҳам...
Бузғун хаёллардан асрасин эгам,
Онага тик боқиб, бўлманг боши ҳам,
Зангламас, айнимас олтин бўлгайсиз.

Ватанни бир товоқ кепакка сотиб,
Бир умр хиёнат лойига ботиб,
Дурдай жигарларин балчиққа қотиб,
Юрган нокаслардан йироқ бўлгайсиз...

Йигитлик даврони — тахту тожлидир,
Инсон юрти билан бахтли, божлидир,
Бегона элларда султон бўлгунча,
Остонада бир кафт туфрок бўлгайсиз,
Қарғиш-қохишлардан йироқ бўлгайсиз.

СУМБУЛАДАН ЭЛЧИ КЕЛАР

Туркум

Ёзларимнинг тафти қайтиб, оз-оз бўлиб,
Сумбуладан элчи келди аёз бўлиб.

Ёшлигимнинг турналари шайланадир
«Борса-келмас» юртга баланд парвоз бўлиб.

Хар дақиқам — қўлдан учган нақдим, дедим,
Хар бир куним — мерган отган шахбоз бўлиб.

Тўрт фаслимдан гилам тўкир бўзчи тақдир,
Иссик-совуқ кунларимга хамроз бўлиб.

Бул бўзчининг мокилари жон поралар
Арқоғига юрак қоним пардоз бўлиб.

Ер бағирлаб эниб учдим, кўкни қучдим,
Қанотимда мажрухларим мерос бўлиб.

Аё, тақдир, қахратонли тунларингдан
Ўчмай ўтай бир шуълайи ихлос бўлиб...

Машрабона

Ишк майин ичдим, ишкпараст бўлдим,
Парвоналарга ҳамнафас бўлдим.

Парт бўлди жоним хар оҳ дудинда,
Ожиза эрдим — забардаст бўлдим.

Ким айтадурким: осмон сутунсиз,
Фалакка токи мукарнас бўлдим.

Харобот ичра хору хас эрдим,
Пойингни ўпгач, мукаддас бўлдим.

Девоналиғдан топдим халоват,
Жонфидолиғдан ўзим маст бўлдим.

Чархи самода сўник тош эрдим,
Заминга Ойдин мухаммас бўлдим...

* * *

Дафтардаги бу дардларни
Сен ўқима, нозигим.
Тоғдай оғир ва залворли
Маним тақдир ёзигим!

Жимжитгина, беҳолгина
Юрганларим ёлғондир.
Бир юракка, агар билсанг,
Қамалган минг бўрондир.

Юрагимнинг бир дарзи бор, —
Қирк чегачи улолмас.
Синган дилга қирк йил бекор,
Асло бутун бўлолмас.

Қизим гулим, чақнаб турган
Менинг тоза палагим.
Юрагимни чақмоқ урган,
Бўйлама, жонхалагим...

Ўн гулингдан битта гулинг
Очилмаган санамсан.
Булутсиздир сенинг йўлинг,
Сен мусаффо оламсан.

Ўттизингда ўн тўрт кунлик
Ойдаи тўлиб турибсан.
Кўзларингда ишк, мафтунлик,
Бека бўлиб юрибсан.

Сендан узок бўлсин бало,
Бахтинг кўрай, нозигим.
Яратганнинг ўзи сени
Қўллаб тургай, нозигим!

* * *

Бурдой ноним бўлмаса,
Бурдойгина сўзим бор.
Хар сўзимда чийлаган
Ям-яшил илдизим бор.

Меҳр кўрган одамдан
Элга қайтур мухаббат,
Хар дилда юз харорат,
Хар кўзда юлдузим бор.

Молим етмаганига
Жонимни қилдим нисор,
Дўстга очик остонам,
Келса ёруғ юзим бор.

Туз баҳона ким келди,
Қарз баҳона ким келди,
Ғарибона ким келди —
Ўртада нон-тузим бор.

Ғойибона, юзма-юз
Эл тутинган жонимсиз.
Шоирам деб сийлаган
Хур Ўзбекистонимсиз.

* * *

Даҳри дунни туздингиз бизга атаб,
Тўрт буюк унсур яротиб, бутлаб.

Тўртта иқлимни яна аъмол этиб,
Тўрт мучамни соз, баркамол этиб.

Тўрт қутбни йўлима роҳ айлабон,
Тўрт фаслни шахдима шох айлабон.

Катта олам сахнини майдон қилиб,
Қўйдингиз-ку бандангиз хайрон қилиб...

Борадурмен чўнг талотўплар аро,
Неча ғирром, неча дилхўблар аро.

Меҳрига лойик кўрди яхшилар,
Оғзида ошини берди яхшилар.

Гоҳда хирмоним совурди ўзгалар,
Дўзах ўтида коворди ўзгалар.

Ёп-ёруғ кунда йўлим йитмишди гоҳ,
Ёзуғимга юз бало битмишди гоҳ.

Мен ёниб кулдан чикиб қакнус бўлиб,
Ўз-ўзимни топдим-о хур қиз бўлиб.

Бир тавалло қилганим — Сиз бўлдингиз,
Раббано, ҳар ерда ҳозир бўлдингиз.

Халқ билиб айтмиш: етимга ёр худо,
Бандадин кўрдим жафо, Сиздан — вафо.

* * *

Бу сахар, бу сахар мунаввар.
Гўдакдай оромда бахру бар.

Ой — туннинг каймоғи, илиғи,
Тушларнинг беғубор пилиғи, —

Юлдузлар тилида сўз бўлар.
Тандаги ҳар муча — кўз бўлар...

Сут ичсанг дур бўлар кеча бул,
Ҳар дуо — нур бўлар кеча бул.

Дарёда Ҳут бўлган ўзингсан,
Илоҳий ўт бўлган ўзингсан.

Игнадай топганинг тоғ бўлар,
Тор кулбанг — жаннатий боғ бўлар.

Юрагинг тубига қарагил:
Аллоҳдан мўъжиза бу манзил

Неларга бўлибдир ҳазина?
Не сирни саклар бу дафина:

Айт, ҳою ҳавасми ё ҳасад,
Инсофми, меҳрми, диёнат,

Озорми, эҳсонми ё хислат,
Не бор бу мулкатда омонат?..

Эй ғафлат бандаси, кўзни оч,
Ўзингга ўзингсан зўр тилмоч:

Иймонни маҳак тош қилурсан,
Мисмисан, кумушсан — билурсан...

Тун — кадр.
Жон — кадр.
Дил — кадр.
Лайлатул кадр.
Лайлатул кадр...

* * *

Ариқ бўйларида чучмома бўлсам,
Қизлар суҳбатида дилнома бўлсам.
Кўнглига қил сирмай қолган кезларда
Қизимга бир таскин-ҳангома бўлсам...

Набирам тилида эртакка дўнсам,
Дарахтлар лабида куртакка дўнсам.
Ўртачўл ёқларда баҳор сарпоси —
Лолақизғалдокка, чечакка дўнсам...

Бухор зардўзларин кўз нури ёнган
Заррин қатимларда палакка дўнсам.
Бўстон осмонида шамолга ошиқ
Қамиш «қобирға»ли варракка дўнсам...

Ота-бобом ётган азиз тупроқда
Куйлаб турган кумуш теракка дўнсам.
Онам қирқ йил кутиб ухлай олмаган,
Акамдан келган хуш даракка дўнсам...

Моҳи рамазоним, ижобат ойи —
Оҳ десам — оҳи муборакка дўнсам...

* * *

Алмисокдан қолган бу дунё
Сиздан қолар, бизлардан қолар.
Шоҳларга ҳам қилмаган вафо,
Гавҳар тожли кезлардан қолар.

Гардкам дейсан — ошиғинг олчи,
Сомон каби совруласан гоҳ.
Гоҳ омадинг ўнг дейди фолчи,
Бугдой каби ковруласан гоҳ.

Тегирмоннинг дўлида қолиб,
Омон чиқмоқ гоҳида мушкул.
Минг ажалдан чикадир қолиб
Кимки бўлса иродага кул.

Бу дунёнинг минг битта тўри
Тортанакдай ўрар бизларни.
Маккор тақдир, кўз ёшлар шўри
Сарғайтирар кизил юзларни.

Шунча шўриш, ғавғоси кўзда,
Кетолмайсиз жаннатга қочиб.
Қари дунё яшар хур қиздай
Кўнглимизда гунчалар очиб.

* * *

Гўзалим, дилбарим, севгининг гули,
Аждаҳо ғоридан ўтдими йўлинг?

Ўргимчак тўрига тушган кабутар
Фарёди бунча ҳам товшингга ўхшар.

Сен битта тўнқадан ясай деб худо
Машаққат даштида бўлибсан адо.

Эй зулматхонага тушган нури пок,
Қай номард топтади сени мисли хок?

Бургани тақалаб юрган кимсалар,
Хўрдани-бурдани урган кимсалар.

Ҳар сочинг торига биттадан ғийбат
Қўнғирогин илиб топарлар роҳат.

Эй гулим, вафога гўзал қурбонлик —
Топмадингми жондан ўзга бир жонлик.

Сажда қилма, ойим, бир бевафога!
Ибодат қилурлар ёлғиз худога!

2000 йил.

ЭЪТИҚОДИМСАН, ХАЛҚИМ

Қадамимга қўйлар сўйиб,
Йўлимга гул сочганим,
Этагига бошим қўйиб,
Сир айтиб, дил очганим,
Хурматингни чап кўксимда
Офтоб қилиб юрибман,
Ўз кадримда, нон тузингда
Тоғдай маҳкам турибман.
Тўнларингга жийда тумор,
Кўзмунчокдай тақилдим.
Ўтга кирсам бўлди гулзор,
Ўнг дафтарда ўқилдим.

* * *

Кизил атиргулинг бўлдим,
Гох заъфарон гулинг бўлдим,
Дуторларинг бўғзидаги
Девона булбулинг бўлдим.
Хасратингдан бўзладим гох,
Нусратингдан сўзладим гох,
Жалолиддин, Алпомишдай
Келбатингдан сўзладим гох.

Гафлат кунинг гулдираб,
Тугён бўлган сўзингман.
Қулоғингга шивирлаб,
Уйғон, деган қизингман.

* * *

Пилтасаватларингда
Ўлмай ўсган болангман.
Қанду наввотларингдай
Меҳринг сезган болангман.
Ўртачўлдан ўтса шамолим
Хазориспанд, явшон гуллайди.
Болаликда қолган хаёлим
Бешигда Хумо ухлайди.

* * *

Қор остида мева туккан —
Дарахтингман, онажон.
Эркинг учун бошин тиккан
Журъатингман, онажон.
Ойдинбоғда жавлон урар
Менинг икки жайроним.
Юрагимда гавҳар турар,
Кўзларимда армоним.

* * *

Гох қўйнимда илон саклаб,
Дилим куйди сенингдай.
Қатикни ҳам ичдим пуфлаб,
Тилим куйди сенингдай...
Зулфиямсан, Нодирамсан,
Бисотимсан тенги йўқ.
Келажагим, хотирамсан,
Саждагоҳимсан қутлуғ.

Кетсам, тупрок ичра туриб
Гайбдан кудрат топурман:
Мушкулнингда овоз бериб
Хизматингга чопурман.
Икки дунём, дин-имоним,
Эътиқодимсан, халким.
Қирқта жоним ичра жоним —
Ойдин отимсан, халким!

2000 йил, декабр.

* * *

Шу тифиз, тор хона
Қисматга ёр бўлди.
Сенинг қадаминг-ла
Бахравор бўлди.

Бу уйнинг шифтлари,
Бетонли кифтлари,
Шу ҳаммол лифтлари —
Файзга ёр бўлди.

Бу ғамгин, бу шовқин
Дунёда шеър шавқим,
Эл ичра бой мавқим
Сен билан бор бўлди.

Бойлигим, оз-камим,
Беминнат ишқ шамим,
Дардимга малҳамим,
Сен билан бор бўлди!
Устувор бўлди!

* * *

Қизил мўрча, ок мўрча,
Кора мўрча тизилар.
Бир хонага йўл солиб,
Бирга жони узилар.
Отлар кишнаб адирда,
Тойлар тўпи чўзилар.
Сурув-сурув қўй билан
Эгиз келар қўзилар.
Бутун нондай бир қисмат,
Бир Ватан — бир ғанимат,
Кунлар — кундай ёйилиб,
Тунлар — ойдай чарақлаб,

Бир дарёдай куюлиб,
Бир-бирингни сўроклаб,
Яшолмасанг, бу элда
Минг армон фарзандисан!

Не талашдинг — мансабми?
Туфрок бўлар бир куни.
Ориятми, адабми —
Урвок бўлар бир куни!
Ватан — она юраги
Фирок тўлар бир куни,
Ўз онасин йиғлатган
Пушаймон фарзандисан!

Рамазони шарифда
Дўл аралаш қор ўтди.
Суякларни қакшатиб
Алам ўтди, зор ўтди.
Сут эмишган жигарлар,
Айтинг, нима ор ўтди?
Кесакларни, тошларни
Сўзлатиб баҳор ўтди...

Гўрга олиб кетмас-ку
Ҳеч ким мансаб тошини,
Яхши ейди ошини,
Ёмон ейди бошини...
Бир ёқа, енг бўлайлик,
Фаришталар дорисин!
Яхшимсан деб бул Ватан
Дуо қилиб юрисин!

* * *

Муҳсинага

Ғамгин ҳаёлларинг жисмига жойлаб,
Кечалар қуш каби чирқиллар тумор.
Кўзи кўр севгининг йўлини пойлаб,
Ҳеч бир киз бўлмаган сендай интизор...

* * *

Томсувок бўлмаган уй каби вужуд
Чидаш берармикан жала, дўлларга?
Баногоҳ тўпланса бошида булут
Юрак айланади тошқин қўлларга.

«Тиқ» этган томчимас — гўёки ханжар
Нак юрак томрига санчилар тиғи.
Севинч буғдойларин ўғирдай янчар
Ожиз ва бетокат кўздаги йиғи.

Ёғин-сочин фасли ғафлатда қотма,
Кўнгил иморатинг бировга сотма.
Вужудинг худонинг мулки-эхсони,
Пинҳон тут бу қутлуғ байтулмаконни!

* * *

Осмон эгилади бошимга жим-жим...
Афсона аралаш сирлари сим-сим.
Юлдуз — бошоқларин тера бошларман,
Ойнинг кокилларин ўра бошларман...

ТАНБЕХ

Охурдан бош кўтармаган
Новвос бўлма —
Новвосларни семиртириб
Сўярлар!

Тулкидайин
Нафси харос бўлма —
Қопқонларга
Карт думбалар кўярлар.

Бўзтўрғайим!
Бўзлаб-бўзлаб эркин уч!
Ўзинг урма асло
Тилло кафасга.
Тутқунликнинг минг йили ҳеч
Арзирмикан
Даштлардаги
Бир кунлик
Хур

Нафасга!

* * *

Теша бобо айтар ривоят.
Гумбазлардан акс садо кайтар.
Нурдай оппок соколларидан
Сочилади илоҳий байтлар.
Мадрасани сукунат кўмган.
Кўрғошиндай яраклайди сой.

Макбаралар хаёлга чўмган.
Елкасида чарақлайди ой.
Эски масжид пештокларида
«Алифу лом» ўрмалар сим-сим.
Муридларнинг кулокларида
Чашма бўлиб қайнайди тилсим...

* * *

Хеч кимдан сўрмагил
имкондан ортиқ,
Мўрчадан тиланма
бир дондан ортиқ.
Хасис ғазнасида
гавҳар кутмагил,
Шамолдан хас била
сомондан ортиқ.
Гадодан манзилу
макон тиланма,
Подшонинг лутфи йўқ
фармондан ортиқ.
Арслон панжасига
тушган кийикдан
Садқа не титраган
бир жондан ортиқ.
Богбон мулкатидир
боғу сарву гул
Ёр, ағёрдан сўрма
тикондан ортиқ.
Кўнгил жаннатида
мехр ғунчалар,
Сўрмагил вафодек
эхсондан ортиқ.
Ошиқ қисматидир
хижронда ёнмоқ,
Борму дармон
васли жонондин ортиқ?
Ишонч юртларига
чақмоқлар тушди,
Энди не кўрарсан
бўрондан ортиқ...
Дилим саҳросига
ўт кетди бир йўл,
Излама Мажнундек
қурбондан ортиқ...

Савлат тўкиб кирди тўртовлон,
Одаммисан ё дев наслидан?
Сув қуйганинг қайси тегирмон,
Сакбонларинг кимдир аслида?

Бу тухматнинг зарра учқуни
Сачраганда ёнарди сув ҳам.
Кўр қиларди сувнинг тутуни
Кўзингизни, эй тўртта ҳакам!

Қора мумга айланарди муз,
Бир кафт кумга дўнарди олтин,
Арслонга ҳам бундай тажовуз
Дуч келганда қокиларди чин.

Ғафлат ичра почамдан олиб,
Ит базмини курмок бўлдингиз.
Ҳаклигимдан ҳайратда қолиб,
Тўрт оёқлаб қочиб қолдингиз...

ИСТИҚЛОЛ СЎЗИН АЙТСАМ

Истиқлол сўзин айтсам
Кўксимда чинор ўсар,
Лайлақлар уя қурган
Бухорий минор ўсар.

Набирам лаҳжасида
Тоғдайин виқор ўсар,
Ғунчалар нафасидан
Жаннатий ифор эсар.

Қатраси дур ёмғирлар
Шивалаб, баҳор эсар,
Озода руҳ Тохирлар
Савлатида сор ўсар.

Чакмок урган тутларнинг
Бағрида дутор ўсар,
Бургутфеъл йигитларнинг
Кўкайида ор ўсар.

Бешикдаги бек болам
Ҳаққа ҳаводор ўсар,

Маликчўл — қутлуғ далам
Исирик-тумор ўсар.

Шахидлар калқиб бедор,
Тириклар хушёр ўсар,
Юртим юксалиб қирк газ,
Элим эркиёр ўсар.

Рухлар — уйғоқ, шаън — уйғоқ,
Тилимда алёр ўсар,
Истиқлол сўзин айтсам,
Кўнглимиз минг бор ўсар.

* * *

Сарик саратон ўтди,
Юрагим ларзон ўтди.
Суяк қакшаб, димоғим
Куйиб минг армон ўтди.

Саффо куйди кўксимда,
Зардобли гумон ўтди.
Итлар изғиб изимдан,
Ивволар ёмон ўтди.

Дилимдан неча тасдиқ,
Неча пушаймон ўтди.
Бир жонимга тасаддуқ
Ёр ила паймон ўтди.

Пилик бўлдим, тутадим,
Гоҳ гули хандон ўтди.
Фалак ичинда жим-жим
Умри жовидон ўтди.

Куюк кулчасин аяб,
Не қизғанчиқ жон ўтди.
Букилган қаддим суяб,
Дардима дармон ўтди.

Неки ўтди — саловат,
Бу ёруғ жаҳон ўтди.
Ойдин йўлим элимга
Пайвастайи жон ўтди.

* * *

Қилмишидан топар ҳар банда,
Қўйнингизда йилон кўрдик биз.
Ўт оралаб бизнинг хирманда.
Айни кўклам хазон кўрдик биз.

Сиз осмондан тушган фаришта,
Биз шу Ернинг ёмонидирмиз.
Сиз — дунёнинг зулмат кунжаги,
Биз офтобли томонидирмиз.

Қўлингизда ҳар дона тасбих
Қорақуртга айланар гоҳо.
Ҳар сўзингиз — ўзгага андух,
Ўзингизни санайсиз худо.

Сиз ибодат узангисида
Гоҳ қойимсиз, гоҳида сойим.
Тарозининг посангисини
Тўғрилайди кодир худойим.

* * *

Топган ноним она сути каби ҳалолдур,
Ҳаром пулни чангалимда тутмадим бир кур.
Шул ҳикматни қулоғингга сирға қилиб юр:
Қўлим очсам, қафтларимга ёғилади нур.

Мен не қилсам, писабиллоҳ, савоб, деб қилдим,
Она халким ҳурматиға жавоб, деб қилдим,
Пирларимнинг босган изин тавоф, деб қилдим,
Савобимни пулга чақиб юрмадим, шукур.

Вақт етмади кўтармокка қўш-қўш иморат,
Қўнгил бердим факат Ҳақдан бўлса ишорат.
Бир сўз билан тоатингни айлама ғорат,
Тухматчилар жаҳаннамнинг тубида ётур.

Айтгил, кимга бедарвоза бўлибди шаҳар?
Чарх илондай сочма, инсон, тилингдан захар...
Бўхтончидан, ифвогардан аё, алҳазар,
Улар дини, имонини червонга сотур.

Кафш қайтариб, ғийбат ипин чуватган кимдир,
Ифво томин сомон билан суватган кимдир,
Арслонларни кўппакларга қувлатган кимдир, —
Ўзи қазган ботқоғига бегумон ботур...

2001 йил.

* * *

Осмон олачалпок,
Жон — олачалпок.
Офтоб нурларидан
Ел эшар аркок.
Тоғларнинг корайган
«Қобирғалари».
Ўйнар булутларнинг
Шўх йўрғалари.
Турналарнинг узун
Арғимчовида
Осмоннинг илохий
Нур кучида
Наврўз кунларидан
Башорат келар.
Шодлик унларидан
Ишорат келар.

Қизил лолаларнинг
Гул косасида
Бир томчи дур бўлган
Хулосасида
Семурғ кушлар ундан
Тополсин шифо.
Дилингга жо бўлсин
Зумуррад дунё.

* * *

Ватани соғиниб турналар қайтди,
Қирларда лолалар саловат айтди,
Олча, ўрик гуллаб, бол тугар пайти
Соғинчлар бош урган остона бўлдим.

Мажнунтоллар ёйди чилвир сочини,
Иссиқ кунлар кучди қалдирғочини,
Наврўз кийди яна қўклам тожини,
Вулкон кўчган тоғдек ларзона бўлдим!

Яшил сўқмоқларда хилпираш шамол,
Тоғлар елкасида пистоқи рўмол,
Қартайган Ер янги келинчак мисол,
Хутнинг ёмғирлари дурдона бўлди.

Қайғурма, дил, гуллаш фаслинг қайдадир? —
Чўбонлар сайратган қамиш найдадир,

Гулла, гул хирманинг тил-кўкайдадир,
Найнинг пардасида тарона бўлдим.

* * *

Баҳор базм тузди дала-тузларда:
Кулгулар гуллади қирмиз юзларда.
Олтинлар бойчечак толага дўнди,
Хаяжонлар варрак-болага дўнди.

Чўлнинг кўйлаклари явшан атирли,
Осмон ҳам қайнаган юлдуз-чодирли.
Дехқон омочидан ерга нур томар,
Қирлар равочидан жонга дур томар.

Чўтир тошлар юзи бахмал мулойим,
Шамолни кайвони қилмиш худойим:
Дарчаларни очган совчи бўлар у,
Кўнгилларни овлар овчи бўлар у.

Қоқигуллар ойна тутиб офтобга,
Юраклар тушади тошқин гирдобга.
Ранглар тилга кирар, сув сайрон булбул,
Букри толларнинг ҳам чеккасида гул.

Сўзанаклар ошиқ, чумоли мажнун,
Отларнинг кўзида шиддатий қуюн.
Девор тирқишида хилпираб қувноқ
Мўралаб туради лолакизғалдоқ.

Симонлар кўксини ёриб майса-ниш
Баҳор қудратига айтади олқиш...
Қафасдан чиқ, юрак — хур киролича,
Кучинг йўкми ахир мўрча холича?

* * *

Етти кат фаришта бўлсанг сен агар,
Мени қўшиб қўйгин бошқа сафларга.
Гул баргида шудринг бўлай тонг сахар,
Дур каби беркинай ок садафларга.

* * *

Бунча гўзал мукова бу —
Ичида қурт бижғиган?
Қутурган ит кўрдим, ёху,
Ўз бошини ғажиган...

* * *

Суксур дунёю ғоз дунё,
Айтсам — қўғирчоқбоз дунё.
Ёлғонларин уруғи кўп,
Лангарчўпсиз дорбоз — дунё...

* * *

Хаёл кўлларимга гулмоҳ истарам,
Кўнгил кўзларимга бир моҳ истарам.
Куйган юрагимдан бир оҳ истарам,
Ё раббим, ўзингдан паноҳ истарам!

* * *

Боғларда ёсуман гуллай бошлади,
Қумрилар мастона «ху-ху»лай бошлади.
Офтоб юракларни ёғдулай бошлади,
Ёзнинг шамоллари хуш ёқар жонга.

Қулфинай баргида қизил маржонлар,
Оқ тут оғизларда наввот-дармонлар,
Бурдой бошоқ тортиб сут тўлар онлар
Ёзнинг хаёллари ғунчалар жонда.

Урушқоқ майна ҳам хаёлпарастдир,
Кабутар рақслари ишққа пайвастдир,
Қирқоғайни гуллар бир фолпарастдир...
Сувлар гулдирайди қўш тегирмонда...
Жаннат Ўзбекистонда...

* * *

Сўзларим, учкун соч,
Самандар қуш бўл.
Ён, қулда бола оч,
Сайра, беҳуш бўл.

Найнинг пардасига
Фарёд бўлиб кир.
Ёмғир катрасига
Хаёт бўлиб кир.

Қиличлар қон тусар
Чикқанда қиндан.
Дунёга ўт кетар
Битта учкундан.

Ухлат қиличларни,
Сирли филоф бўл!

Уйғот севинчларни,
Элчи-инсоф бўл,
Сўзларим!

* * *

Шоирлик ярим
 пайғамбарликдир,
Элга дардкашлик,
 жонпарварликдир.
Тузлукка тупурмас
 шоирлар зоти,
Шоирнинг рутбаси
 имонпарварликдир.

* * *

Камонидан отилган ўқсан,
Бугун — борсан, эртага йўқсан.
Инсон шаънинг ерга урма кўп,
Одамлигинг билан кутлуғсан.

* * *

Шоирлар ўлса,
 Ватан деб ўлгандир,
Ватан хажрида
 паймонаси тўлгандир.
Мукаддас дарахтдир
 аслида Ватан,
Яшил баргидай шоир
 ўз шохида сўлгандир...

МУҲАББАТГА

Кўзлари жавдирок жайрон боламсан,
Дунё ишларига хайрон боламсан...
Сен сўзла, ипакдай эшиламан мен,
Армони йўкларга қўшиламан мен.
Маним меҳригиё дарахтим бўлиб,
Куласан ҳаётнинг сеҳрига тўлиб.
Кўзингдан кўксимга малҳам оламен,
Қўлинг тутсам, бола бўлиб қоламен.
Сочимга тушган қор тафтин сезмасман,
Бир лаҳза дардини унутгай юрак.
Гарчи арқоклари пишиқ атласман,
Сенинг шўхлигингдан сўрайман қўмак.

Кадр кечалари муножот айтиб,
Аллохдан тилаган гулчамбаримсан.
Умр ўзанига дарёдай қайтиб —
Гул фаслидан келган хушхабаримсан.
Мусаффо юрагинг, кулгинг — безавол
Калбим пилигини ёндиргувчи мой.
Сен зулмат тунларим ёритиб хушхол
Кўнгил осмонимда чиққан янги ой...

2003 ЙИЛ ҚОР ХАТИ

Қор гулини қилди хирман, ох киш!
Киш удумидир азал қор хат ёзиш.
Дўстларим бор хар бири нукра, кумуш,
Элчи бўлгайсиз биза, эй «Тикланиш».
Гох арузда бахру байтлардан тузиб,
Гох Хасанбойда анор, олма узиб,
Эътиборхон келсалар там-там бўлиб,
Қошига ўсма қўйиб, хуррам бўлиб.
Битта қўлда бола, бир қўлда қалам
«Ёр-ёр» айтиб келса Гулчеҳра опам.
Гул тақиб Олмос келурлар очилиб,
Оғзидан канду новвотлар сочилиб.
Учқора кишмишидан тортиқ қилиб,
Хосиятхон келсалар ойдай тўлиб.
Бону Дилбар чиқса Учқўрғонидан,
Химралиб Дилбар келур Қўқонидан.
Келсалар Фарғонанинг ойимлари:
Энахон, Максудадек қойимлари.
Хангома авжига чиқса не ажаб,
Ой Малика лутфидан нурлар тараб.
Суҳбати сеҳри билан гипноз қилиб,
Турсунойим кўринадур ноз қилиб.
Хар на қилсанг ҳам, Ватанни сотма деб,
Уйғотиб миллатни, ухлаб ётма деб,
Тоғдаги оху каби сезгир бўлиб,
Даврага киргай Шарифа хур бўлиб.
Элга Алпомиш туғар деб хар Аёл
Келадур Фаридахон Барчин мисол.
Қўш Халима завқида гулхан ёнур,
Зулфиянинг шавқида гулшан ёнур.
Қутлижон кўксида тоғ сўзлаб келур,
Гулжамол парвонадай излаб келур.

Каштасига ташлабон зар баҳялар
Мухтарамхон шеърни қилмиш насялар.
Келса Дилбаржон билан қаҳ-қаҳлашиб,
Гох Мукаррамхон билан чак-чаклашиб,
Шоҳ Бухоро пирларидан кўл олиб
Нодира Афқ келур фанга толиб.
Гох юраги парт бўлиб Зеболарим —
Ўт олиб сўйлар дали дунёларим.
Сир томонлардан Баҳорим кўринур,
Ойниса, Мехри нигорим кўринур.
Келса Жиззахдан Шарофатхонимиз,
Камсуқум Венерадек меҳмонимиз.
Келса Сурхондан Жамила Эргашим,
Бахшифеъл Момохолимдай дардкашим.
Шоира Гулнора Раҳмоним яна,
Раъно Раҳмондай кадрдоним яна.
Вакт топиб келса Саломатхон Вафо,
Қутбижон бирла Фароғат камнамо.
Кел, Санобардек қизик дарвешимиз,
Матлуба Дехкон, Дилором эшимиз.
Мухлиси содик бўлиб муниси жон
Ғиждувондан келсалар Бахшандахон.
Битта холига сўраб икки шаҳар
Келсалар майлига, дермиз, Нилуфар.
«Қош қаро, кўзи қаро санамгина» —
Келса Сайёрам — бўлур байрамгина.
Жаннати устозларни ёдлашиб,
Сухбати жонон бўлиб ободлашиб,
Қўр тўкишиб, шеър ўкиб, кўнгил ёзиб,
Бир мажолис-ун нафоислар тузиб,
Мисли Ҳулқар юлдузидай жам бўлиб,
Чинданам меҳриғиёга эврулиб,
Келсанғиз-чи, бошимиз осмондадур,
Манзилим: Тошкент, «Буюк Турон»дадур.
Етса молим, етмаса — жошлар фидо,
Сизга мезбонлик қилурмиз, мархабо!

ЎЗБЕКНИНГ ЁЗИ

Ўзбекнинг ёзи бу, ғўза гулининг
Жаннатий исига тўлган чоғлар бу.
Ишчан боларидек дехкон элининг
Ўзига бол тутган асал боғлар бу.

Ўртачўлнинг кенгиш этакларида
Қирғовул патидай тўзган лолалар.
Жавзо шамолининг элакларида
Дур бошогин эгар бугдой далалар.

Каллакланмай қолган балхи тутларда
Хушхон попушаклар базм бошлагай.
Лалмикор қирларда, кунгай бетларда
Офтоб тандирини очиб ташлагай.

Зарафшоннинг чимтол ёқаларида
Чиркиллар ёзовук полапонлари.
Ям-яшил пайкаллар уқаларида
Гиламдай чўғланар гул хирмонлари.

* * *

Кўксида яркиллаб қизил маржони —
Аёл эгатларда юрар жонсарак.
Хар туп ғўзасига боғлиқдай жони,
Хар ниҳол бошида хаёли ҳалак.

Қадок қўлларида ерга инар жон,
Ғўзанинг илдизи эмар харорат.
Шохи кўйлагига тирмашиб окшом,
Гўдакдай эргашар ҳар ниҳол, кўкат.

Гарчанд кош-кўзида ёбоннинг гарди,
Гарчанд ҳаловати, ороми йўқдир.
Шу чексиз далалар унинг ўз дарди,
Шу сахий тупрокни билади тақдир.

Кун ботар. Товуқлар чиқар қўндоққа,
Окшом пари қиздай силкитар рўмол.
Бир этак боласин жамлаб кучоқда,
Қозонга ўт ёқар табаррук Аёл...

ОЗОДЛИК

Озодлик!

Кўнгил қирларида унган бойчечак,
Сени суюнчилаб боладай шошдим.
Минг йиллик тошқинлар солиб гулдурак,
Айқириб минг битта ўзандан тошдим.

Ҳазрат Навоийнинг шукухимидинг,
Яссавий пиримнинг пок рухимидинг,

Нодирабегимнинг андухимидинг,
Озодлик,
Кўнгил осмонида балққан камалак.

Саҳроларнинг бедод самумларидан,
Офтобнинг гирдибод хурумларидан,
Даврнинг талофот тўзимларидан,
Қанотлари куймай етиб келган Бахт —
Озодлик!

Кўзимга сураман — очилар кўзим,
Умр мезонида топган юлдузим.
Тилимнинг учида турган Хур сўзим —
Зулмат ғорларидан ўтиб келган Бахт —
Озодлик!

Хуш келдинг, қуёшга очилган йўлим,
Рухим бўстонида очилган гулим!

2003 йил.

ЎН ИККИ БАҲОРИМ...

Озодлик — рухимда сайраган қушим,
Озодлик — кўнглимда ўсаётган най,
Озодлик — ўнг келган илохий тушим,
Ўн икки юлдузли фаслим, айланай.

Сен-ку Тўмариснинг шиддатли йўли,
Қиличга битилган қасам байтимсан.
Эртақлардан ўтган мурод манзили,
Она алласидай улуғ айтимсан.

Сен ғафлат мулкига келган қиронсан,
Сен ғурур элчиси чалган қўнғирок,
Сен сокин қўлларда турган бўронсан,
Сен зулмат ғорларда ёнган шамчирок.

Работи Маликнинг харобасида
Қайтадан қўклаган навнихол ҳаёт,
Қадим Кармананинг сардобасида
Сарин шаббодалар айтган муножот,
Сенсан, Озодлик!

* * *

Хушбўй явшанларнинг томирларида
Тиллога айланиб ётган, эй тилсим,
Ўн тўрт кунлик ойнинг чодирларида
Тўлишган жаннатий, мусаффо насим.

Ўртачўлда гуллаб меҳригиёлар,
Шудрингқадах бўлди туятовон гул.
Сомон йўли сочган кумуш зиёлар
Кўктоғ ўнгирида ўстирар сумбул.

Юлдуз ёмғирлари қуйилар шаррос,
Саксовул, бурганлар чўмилар нурга.
Вақтни эгаллаган шамол — чавандоз
Сурон солиб ўтар мудраган кирга.

* * *

Бухоронинг нақшин эшикларида
Фитрат қўлларининг қутлуғ изи бор.
Моҳи Хосанинг гулкори кўшкларида
Уста Ширин чеккан хикмат сўзи бор.

Сен ўша хикматнинг мазмуни — эрксан,
Юзим қизиллиги, сўзимнинг — тузи,
Қадим минорадай элимга кўрксан,
Озодлик — Орзунинг париваш қизи.

Модари Шохоннинг даҳмаларида
Кезинган минг йиллик қахрабо сукут,
Ҳазрат Нур отанинг чашмаларида
Баликка айланиб ўйнаган умид,
Сенсан, Озодлик!

Бўзсув ёқасида гумбазли кошин,
Шаҳидлар руҳига ингай ҳаловат.
Қафансиз кўмилган шаҳидлар лошин
Овутиб янграйди «Ёсин» тиловат.

* * *

Озодликнинг буюк кўприкларидан
Дунёга қанотин ёзар ҳур авлод.
Мен уни авайлаб киприklarимда
Ҳазрат Пирларимдан сўрайман нажот.

Озод сахарларим, қутлуғ шомларим,
Меҳнатда ўтгучи кунларим хақи,

Эй тақдир келтирган ҳур пайғомларим,
Сени қизил гулдай юрибман тақиб.

Ўн икки баҳорим, ўн икки ёзим —
Озодликнинг икки метин қаноти.
Халқимга жўр бўлиб озод овозим,
Турибман Эркинлик болидан тотиб.

Бу куннинг ҳар лаҳза, ҳар нафаси деб
Жонни гаров қўйиб яшасанг арзир.
Ўн икки йилликнинг қасидаси деб
Шукронам қабул эт, эй Ватан, тақдир!

2003 йил.

МЎЪЖИЗА ЛАҲЗАЛАРИ

Умрим бўғотиға қор тушди неча,
Лайлаққорлар ёғди афсона айтиб.
Ҳаётимга янги йил кирган кеча
Ҳар гал болалигим учратдим қайтиб.

Кумуш теракларнинг қир учларида
Тилла исирғадай қолган варрақлар,
Бир ховуч нур ўйнаб кулгичларида
Ўсмирлигим келар ҳар йил дараклаб.

Аллоҳдан мўъжиза кутган гўдакдай
Тутсам она тақдир этакларидан,
Қор босган тоғлардан сайраб какликдай
Йилларим чиқар қиш эртақларидан.

Кўзим-ла эркалаб ғунча қизларни,
Дилбар сингилларим манглайин ўпдим.
Шамолдай айланиб дала-тузларни,
Гуллар япроғига шудринглар сепдим.

Қорхат олиб келган кемшиқ болақай —
Остонамда турар шошқалоқ элчи.
Анҳор сукутида чалиб оқар най
Вакт деган ғанимат фаройиб йўлчи.

Ёғоч дарчаларнинг зулфинларида
Мурғак қўлларимнинг тафти товланар.
Кўкка ўрлаган тут ажинларида
Ўн тўрт кунлик ой ўтовланар.

Кизийди гап-гаштак, хангома, гурунг,
Танчада биқирлаб қайнайди қумғон.
Кимдир «Кунтуғмиш»дан ўқий бошлар сўнг,
Ернинг илдизига туташади жон.

Борлиқни чулғайди жаннатий ифोर,
Оппоқ камалақдан қамашади кўз.
Замин сукутида гувлайди бедор
Юрак — кул ичида тирилган Қакнус.

НАВРЎЗ

Ўриклар шохида ёнди минг чирок,
Пушти капалаклар қўнди бодомга.
Офтоб бир қиздирса кўзлари қора
Лолақизғалдоқкиз чиқволар томга.

Жиловсиз тойчоқдай югурар кишнаб,
Қиш бўйи эснаган эринчок сойлар.
Баҳор бисотидан кетади яшнаб,
Келинчак уйидай кўхна саройлар.

Сумалак бошида келинлар чечан
Лутфида дунё ишқ, сирга айланар.
Ёмғир қўбизини чалади шўхчан,
Сомонлар тиллога, дурга айланар.

Тарновда пат тараб ошиқ мусича
Шўх-шўх муччилашиб бахши бўлодир.
Каврак илдизию чўл андизгача
Бол кириб чечакдан яхши бўлодир.

Хазин мазористон дарахтлари-да
Армон гулларини тўзғитиб порлар.
Қабртошнинг видо дастхатларида
Хотира шуъласин ўқир баҳорлар.

Хаёт абадийдир. Хаёт — ғанимат.
Довул қоқар жарчи, бонг урар Наврўз.
Не чоғ сеҳргарсан, она табиат,
Хар бир хужайрада ёқасан юлдуз.

Минг торли соз каби сасланар Инсон
Наврўзий саболар оҳангида маст.
Тонггача баҳорий завқ ичра жаҳон
Бир қучоқ гулдаста бўлса ажабмас.

НАМАНГАНЛИК СИНГИЛЛАРИМГА

Кўзлар — кўзга тушди, дил бўлди пайванд,
Наманганда жонга гул бўлди пайванд.
Мезбонлик урфини этибсиз санъат!
Меҳр — кўзда дерлар! Кўз — дил ойнаси!
Хар кимни юртида эли сийласин!

Офтоб ғунчалайди кучоғингизда,
Қақнус тирилади ўчоғингизда,
Бинафша атри бор дудоғингизда,
Машраб забонида сўйлаганларим,
Онамлаб, опамлаб сийлаганларим!

Мажнунтолдай соя ташлаганларим,
Қанотимга кириб қўшилганларим,
Меҳрда инакдай эшилганларим,
Қорақош, қаламқош сингилларимсиз,
Кўнгли гул, тошбардош сингилларимсиз!

Ўнғортоғ бағрида шоирлар тукқан,
Торгина ўйига кенг дунё сикқан,
Феълидан феълимга яхшилик юкқан,
Салкинласам тонгги шаббодаларим,
Донохон, Мухаррам, Дилшодаларим!

Ойшахон, Дилбарим — қахрамонларим,
Фарида, Ашура, Дилдорхонларим...
Сафид Булондаги шахид жонларим
Табаррук излари безаган тупрок!
Сўз қадрин тиллога менгзаган тупрок!

«Келуттиман» деган шеваси яхши,
Боғларида жаннат меваси яхши,
Чортоғи, Олмоси, Ғоваси яхши,
Келса, йўлларига жоним пояндоз,
На жоним, мартаба, шоним пояндоз.

Шоирин сийлаган — орин йўқотмас,
Кўксиди бўзлаган торин йўқотмас,
Дорга бошин тиккан норин йўқотмас,
Хар бири шоиру мохиру сохир,
Нодим Намангоний юртига доир.

ТАНБЕХ

Ўз шоирин танимаган ким бўлар?
Қул бўлади, ғафлатга маҳкум бўлар.
Хасратида кўнгил олар кими йўк,
Қувончида қанотсиз мардум бўлар.

Аждодларин ёди ўчгай дилидан,
Унутмишлар саҳросида қум бўлар.
Қўкайида ори унут, тили йўк,
Бош-бути бор, ичи бўм-бўш хум бўлар.

Ўз элида қаддин букиб яшайди,
Ўзгаларга ликилловчи дум бўлар.
Тоғу тахти топталади, хор бўлар.
Туғ-туғроси эшакка тўқум бўлар.

Мирзолари чўқмор тутиб гўр кавлар,
Гўрковлари мулкатга ҳоким бўлар.
Шоир элнинг дилда гавҳар тошидир,
Миллат қадди у бирлан қоим бўлар.

БАҲОР ИЛИНЖИДА

Қиш қаҳрида қорайган шаҳар,
Дов-дарахтлар турар яланғоч.
Хўмраяди совуқ бинолар,
Чарх урмаган ҳали қалдирғоч.

Бинафшанинг майин патларин
Ўпгим келар мушток кўз билан.
Ялғизларнинг яшил хатларин
Ўқисам ишқ берган сўз билан.

Шамолларнинг ноғорасига
Ўйнамаган лолақизғалдоқ.
Дала-даштда тош орасига
Сочилмаган бойчечак-бодрок.

Чўпон-чўлиқ ўтовларига
Мўраламас Ой — ҳаёлпараст.
Тоғнинг сирли ўмровларида
Ухлаб ётар чашмалар ҳам маст.

Термуламан қорга бош қўйиб
Қишга банди ётган боғларга.
Ҳаёл деган озод, хур кийик
Ўйнаб юрар қорли тоғларда.

ТАШРИФ

Учкур тулпорига уради камчи,
Гулдираб ўтади момақалдирок.
Қур-қур турнажонлар солар арғамчи,
Юракка ёношиб келар ҳур чақмоқ...

Майсаларнинг игна тиллари бахши,
Ёмғирга жўр бўлиб ўлан айтадур.
Оҳ, ҳаёт — мўъжиза, тириклик — яхши,
Дилнинг туб-тубига қуйилади нур.

Ернинг шодликлари — кўзикоринлар
Ҳамал елларига тутати кўкрак.
Минг турфа ранглардан зангор қуюнлар
Келинчак заминга тақар чамбарак.

Аттор қутисида йўқ бўёқларни
Малик чўлларгача чаплаган мохир.
Ҳатто Қизилқумдай қоқ тупроқларни
Яшнатгай сочилиб майса-жавоҳир.

Бешик бошидаги онадай дилбар,
Суюмли шу тупроқ, баҳорий Ватан!
Сехргар кўкламга ошиқ кўнгил бер,
Эй жон, бойчечакка айлана қол сан!

* * *

Бир сўниб, боз ёнмоқ на хушдир,
Тирикликда башорат тушдир.

Гулга кирган бир чоғимдайди,
Ишк шиддати қароғимдайди.

Ёндим, устихоним-да ёнди,
Томирларда қоним-да ёнди.

Ўт кетди — ҳўл-қуруқ аралаш,
Ёнаверди тўрт тараф яккаш.

Аждаҳо ўт нафаси тинди,
Кўксим аро насимлар инди.

Кул остида қолган чўғ эдим,
Мулки борлиқ аро йўқ эдим.

Бир катра сув, бир томчи шабнам
Бахрул нажотмиди ўша дам?

Чағир-чуғур кушларим қайтди,
Маъсума, хур тушларим қайтди.

Мен ковролган дўзахни кечиб,
Қалдирғочим, хуш келдинг учиб!

* * *

Тамарага

Ўриклисой чашмаларидай
Хаёлингда милдирайди сир.
Овозингда шивирлайди най,
Нигоҳингда покиза таъбир.

Кўз тушмаган дала гулидай
Бепардозу феъли аслсан.
Чанковузнинг содда тилидай
Созандасин кутган фаслсан.

Осмондаги учар кушмисан,
Кимларгадир ширин тушмисан.
Мерганларнинг кўзи қайдадир,
Асли тоза бир кумушимсан...

* * *

Зуволангиз балки шамолдан,
Ўтдан қорилганми, билмадим.
Тангрим мени тупроқдан қорган,
Шундан балки тупроқ — бекадр.

Шамол иши бузмоқ, тўзитмоқ,
Олов эса ямлар беаёв.
Босинг-янчинг — сўз демас тупроқ,
Шамол, ўтнинг қурбони — ғаров.

Тупроқ ўтда пишгани сари
Бўлар асил жонон пиёла.
Шамол дайдиб эсиб сарсари
Бошин уриб йиғлар дувола.

Ўт дамига тутилган пичок
Бўлар қилич тигидай кескир...

Сиз ўт олиб ёнинг, бу тупрок —
Тобга келар мисоли тандир.

Лов этасиз, сунг пов ўчасиз,
Кудратингиз зое ва завол.
Кул бўласиз тандир ичра сиз,
Хар ён сочиб ўйнайди шамол...

ЎЙЛАР

Бу дунёдан азизлар кетди,
Фикратида юлдузлар кетди.

Ўтди неча авлиё зотлар,
Дуосида қакнуслар кетди.

Ўтди Аллох ишқида Мажнун,
Пайғамбарга эгизлар кетди.

Ох урганда ноласи қуюн,
Кулгусида кундузлар кетди.

Торларида булбул сайраган,
Элга дармон хофизлар кетди.

Чимилдиққа кирмаган неча
Сор йигитлар, хур қизлар кетди.

Қумолидек тоғларда кезган
Хазинаси қомуслар кетди.

Майсалари саловат айтган
Баҳор-боғли андизлар кетди.

Қаърларида садафлар туккан
Неча баҳрул денгизлар кетди.

Ер юзини шамолдай кезган
Қадамларда шаён излар кетди.

Ватан кадрин номус билганлар
Ибратида нон-тузлар кетди.

Аждодларнинг шукуҳ-шонидан
Чакнаб фидо ворислар кетди.

Мункиллаган донишманд йиллар
Кипригида қор кезлар кетди.

Дор остида Эрк-иймонида
Букилмаган кад, тизлар кетди.

Тирикликнинг тегирмонида
Янчилик не тўқислар кетди.

Молу давлат гирдобларида
Неча аҳли тамизлар кетди.

Шону шуҳрат саробларида
Қанча дўсту нодўстлар кетди.

Тошбақадай имиллаб кимдир,
Порлаб вақти тинизлар кетди.

ДЕХҚОН

Товшинг турналарнинг «кур-кур»лашидай
Қирга бойчечаклар экиб ўтади.
Биллур булоқларнинг шилдирашидай
Майсаларга шудринг такиб кетади.

Форда калавадай чигал бир сукут.
Калаванинг учин топар қаҳқаҳанг.
Тошларнинг бағрида уйғонар умид,
Сўқмоқлар тоғларга чиқар қисталанг.

Боғларни жаннатнинг ислари босиб,
Ҳаёт неъматидан баҳраманд инсон.
Ларзон олмаларга исirik осиб,
Шохларига тиргак қўяди деҳқон.

Яшил байроқлардай хилпирар ғўза,
Илдизи шамчироқ пиликларидай.
Унга қўл урасан — меҳринг андоза,
Ҳар шона — меҳнатинг битикларидай.

Милёнлаб ғўзанинг нозик илдизи —
Улаб қўйилганми томирларингга,
Эгат оралайсан дилдан нур сизиб,
Бир зум кетолмайсан адирларингдан...

САДО БЕРГИЛ

Қайси дарё ирмоғидан
Сувлаяпсан?
Қай қоянинг чақмоғида
Гувлаяпсан?

Ўрмонларда меҳриғиё
Бўлдингми ё?
Осмонларда янги ойдек
Тўлдингми ё?

Чархпалакнинг косасига
Айландингми?
Камалакнинг рангларига
Жойландингми?

Пода қайтар қишлоқ томон
Серка билан.
Намозигар шабодаси
Кўрки билан...

Ўйинқароқ болалигим,
Дарагинг йўқ.
Қайтмадинг-а, ё тегдими
Бир дайди ўқ?

Абжир мерган камонига
Дуч келдинг ё?
Неча йилки, кўзим йўлда
Бермас садо
Ўйинқароқ болалигим,
Ўйинқароқ болалигим!

* * *

Сўнди деманг, олов ўчса,
Кул остида чўғи бор.
Бу оташда кўклам шавқи,
Саратоннинг тиғи бор.

Бир учқуни сачраганда
Хўлу қурук ёнодир.
Ўт қорилган жисму танда
Гулханларга дўнодир.

Темирчининг босқонида
Очилгандай олов гул,
Тафти қайтган юрак қайта
Ловуллашга топар йўл.

Чўғ топадан тирикликдан,
Ўт излайман йўлимдан.
Юрагимнинг пилигига —
Куч оларман элимдан...

* * *

Чечак бошқа, янтоқ, явшон чўлга хос,
Явшон гули менгзарми ҳеч атирга?
Тулпор отнинг жабдуғини чавандоз
Урмас асло чўбир отга, хачирга.

Пойгаларнинг ҳадис, шавқин олган от
Кўкни чоғлар, парвозлари тилсимот.
Тилло тақа қокса ҳамки чўбир от
Ер хайдайди, сомон ташир умрбод...

* * *

Хосили ўрилган даладай кўнгил,
Қўши, хирмонлари кўчган ва жимжит.
Ёшлиқ қўшинлари ташлаб кетган йўл
Фурсат сўроғида нахотки унут?..

* * *

Сенинг — онанг меҳнат.
Отанг ҳам меҳнат.
Толганинг ғойибдан, ҳалолдан келмиш.
Суянсанг — суянчик,
Зориқсанг — химмат,
Меҳнат деган улуғ аъмолдан келмиш...

* * *

Қари тол тагида мудрайди арслон.
Арилламас, ётар парвойи палак.
Бизники бўлар деб ўлжаю ўрмон
Ириллаб туради бир гала кўппак.

* * *

Шошма, кўнгил, баҳор билан
Хайр-хўшга кўн энди.

Ловуллаған тандир каби
 Бўлолмайсан сен энди.
 Тушларингга кузакларнинг
 Элчилиги чин энди.
 Дарё эдинг телба тошқин
 Оқишинг сокин энди.
 Кулдирдими, йиғлатдим
 Сени даҳри дун энди,
 Уйку ўчар, хаёл қочар
 Кечалар узун энди.
 Сен эккан ул теракларнинг
 Қоматлари нун энди.
 Гарчи кўнглингда дарзлар кўп,
 Толеинг бутун энди.
 Хар кунингга, хар кунингга
 Байрам, деб юкин энди...

ВОСВОС

*«Ўзини портлатганлар орасида
 ёш қиз ҳам бор эди...»*

(Матбуот хабаридан.)

Ўн гулидан очилмаган бир гули,
 Сочи эди баҳорларнинг сумбули.
 Бахт кўйлаги бичилмаган қизгина,
 Қачон дилинг бўлди восвос манзили?

Алла айтсанг бешикларга ярашиқ,
 Гул-райхонли эшикларга ярашиқ.
 Оқ сутини ерга соққанмиди-я,
 Онанг йиғлар, куяр кўзу қорачиқ.

Қай ғофиллар бозорингни қизитди,
 Умр деган гулзорингни қуритди.
 Қадамингда гуллар унса бўлмасми,
 Ўз элингда мазорингни қуритди.

Қаро ерда сочилган қон — дўзахий,
 Ўз қавмидан чиққан инсон — дўзахий.
 Аёл ахир халқнинг нажот-паноҳи,
 Бу «шаҳидлик» Ҳаққа исён, дўзахий.

Нечун келдинг бу дунёга жавоб йўқ,
 Нечун кетдингки, бир хайру савоб йўқ.

Ер ёнади, ололмасдан лошингни,
Шаккокларга, дея хоки туроб йук...

* * *

Ёнверингда тусланади бир шайтон:
Дўзах бўлиб юзланади ногахон,
Жаннат бўлиб нозланади ногахон,
Лол турасан: чинми-лофин билолмай.
Киёматдан сўзлаб туриб ниш урар,
Диёнатдан сўзлаб туриб ниш урар,
Оч бўридай юрагингга тиш урар,
Лол турасан: чин филофин билолмай.

АСЛО ҚАРАМ БЎЛМАСМИЗ

Пирлар дуосин олиб,
палак ёзган Ватан бу,
Майдонда марду волиб
кўнгли ўсган Ватан бу,
Душман келса қоядай
йўлин тўсган Ватан бу,
Ҳеч кимдан кам эмасмиз,
Асло қарам бўлмасмиз!

Кўнглимиз токчасида
бир чирок ёниб турар,
Мангу алангасида
қирқ Широқ ёниб турар,
Тошга битилган хатдай
шул сабоқ ёниб турар:
Ҳеч кимдан кам эмасмиз,
Асло қарам бўлмасмиз!

Сўнгалар тилга кириб,
боболар ёди айтур,
Амир Темур бошида
туғлар муроди айтур,
Дорда Дукчи эшонлар
фарёд, саботи айтур:
Ҳеч кимдан кам эмасмиз,
Асло қарам бўлмасмиз!

Мовий гумбаз остидан
Гулдираб садо келар,

Чўлпон, Фитрат, Қодирий,
Усмондай фидо келар,
Меҳрсаро Онанинг
Кўксидан нидо келар:
Ҳеч кимдан кам эмасмиз,
Асло қарам бўлмасмиз!

Асл деҳқон қўлида
омочлар кумуш бўлиб,
Хивич отли гўдаклар
эртан Алпомин бўлиб,
Кексаларнинг дуоси
сайрар найқамиш бўлиб:
Ҳеч кимдан кам эмасмиз,
Асло қарам бўлмасмиз!

Ватан — борлиқ ҳаётим,
сенга жоним садаға,
Ҳар ғиштида жон ипи
хонумоним садаға,
Даштлардаги эрмоним,
адрасмоним садаға,
Ҳеч кимдан кам эмасмиз,
Асло қарам бўлмасмиз!

Булбул чаманин севар,
одам Ватанин севар,
Бир ховуч тупроғига
тенг бўлмагай дунё зар.
Ватан — Иймон, Ватан — Дард,
кимки жон-танин севар —
Ҳеч кимдан кам бўлмагай,
Асло қарам бўлмагай!

МУНОЖОТ

Дунё!
Бу заминни осуда тутгил,
Меҳру илтифотинг кўзида тутгил.
Қилригингда асра фарзандларингни,
Қобилу ноқобил дилбандларингни.

Бол томиб сўзидан бири жонга жон,
Бирининг қўллари тирсаккача қон.

Бири бунёд этар, қай бири вайрон,
Бирининг макридан худо ҳам хайрон!

Бири қадам босса — гуллайди жаннат,
Бирининг қаҳрида дўзах, фалокат.
Онасан, кечирдинг оқ сутинг хақи,
Фахру пушаймонлар ёрлиғин такиб.

Сўзон шамчирокка айланиб тунлар,
Бағрингда ёнадир шодлик, куюнлар.
Бешик кирган уйда ҳаёт бўлурсан,
Тобут чиққан жойда фарёд бўлурсан.

Яйрайсан, ҳимматдан бўлурсан дарё
Танти ўғлонларинг саховатидан.
Куярсан онага сомонни раво
Кўрмаган нокаслар хиёнатидан.

Гулларнинг баргига шабнамлар эмас,
Намозшом сочилган кўз ёшларингдур.
Дастурхон бошида шоду хуш ҳавас
Тўпланган дилкашлар қуёшларингдур.

Ғижжак торларига тегинган шамол
Дардчил юрагингда берадир садо.
Мунгли нигоҳингда титроқли савол,
Эй, қуш уйқусида мизғиган дунё!

Кўнглини кул босган бандаларингни
Ёндир-ей саратон, жавзоларингда.
Ер бағирлаб қолган кундаларингни
Учиргил еттинчи самоларингда.

Нодон болаларинг жафоларидан
Юрагинг ғалвирга айланган, дунё
Ёруғ жаҳондаги бедаволардан
Кўзлари басирга айланган дунё!

Сен ширин азобсан, аччиқ қисматсан,
Яхшию ёмонга меҳригиёсан.
Онадай покиза ҳусни исматсан,
Онадай ягона, битта Дунёсан!

Дунё, иссиқ жонинг одам кафтида
Типирчилаб турар мисли ночор қуш.

Сени асролмасак дил садафида,
Борлигинг, йўқлигинг, тириклигинг — туш.

Ўзингники бўлиб ўзагинг тортган
Эллар орасига ташлаб Сулх рўмол,
Мен сени опичлаб бораётирман,
Нажотга ошиққан Кенжа қиз мисол.
Эй, она Дунё!

30.08.05 й.

АЙТИМ

Нозик Қўзиёвани эслаб.

Ғойибон осмонида тўлин ойлар ботдилар,
Нозук ойдай нозукни зах тупрокка сотдилар.
Оқ юздаги холини қош ораси қотдилар,
Қалам-қалам қошлари тўкилмаган, Нозикой,
Сарвигулдай қомати эгилмаган, Нозикой.

Уч қизини орқалаб қадди обкаш, ёй бўлди,
«Навганди»¹ боғларида кўз ёшлари сой бўлди.
Турмушнинг тош йўлинда бир салту сувой бўлди,
Гурунгларга кирганда сувдай сокин Нозикой,
Шоҳи-шалпар кийганда ойдан ойдин Нозикой.

Кармананинг йўлида салқинласам, тол эккан,
Дугоналар хурмати тил учида бол тўккан,
Давралар пойгагида камтарона тиз чўккан,
Сен ўтирган чорбоғда айвон экан, Нозикой,
Сен билан ўтган дамлар даврон экан, Нозикой!

Кунлар ботиб, тонг отиб, офтоб чикди хуромон,
Бўстон кечаларида ойлар балқир чароғон,
Баҳор тошқинларида куйлар баҳши Зарафшон,
Турналар қанотида келмаганим, Нозикой,
Кундай кулиб, ой каби тўлмаганим, Нозикой!

¹ Ғойибон, Навганди — Қизилтепа туманидаги қишлоқлар.

ДОСЯГОУ БА
КАСЫНДАМА

ОЗОД СЎЗ ЁЛҚИНЛАРИ

*Ўзбекистон мустақиллигининг
10 йиллигига бағишлайман.*

Мен тинч оқар дарё эдим.
Вазмин эдим, сокин эдим.
Парвоси йўқ дунё эдим,
Тупроқдаги олтин эдим.

Намозшомгулдай очилиб,
Райҳон каби хушбўйланиб,
Тунлар юлдуздай сочилиб,
Мен шам тилига айланиб,

Қоғозга сир тўқдим факат,
Кўнглимни айдим жимгина,
Кўнглимда ўсди бир дарахт,
Онам каби маъсумгина.

Бу озодлик дарахтидир,
Илдизлари жонга туташ.
Ҳар нафаси фарахлидир
Ушалган армонга туташ.

Бир меваси — эрку гурур,
Бир меваси — маним шоним.
Бир меваси — кадру сурур,
Бир меваси — пок имоним.

Ҳар меваси жондай лазиз,
Ҳар барги — кўнглим гавҳари.
Озодлик бу — нондай азиз
Умримнинг тоза дафтари.

Бул дарахтнинг шохларида
Қумри бўлиб сайрар Чўлпон.
Анинг гўзал охларида
Ўйғок яшар Ўзбекистон.

Энди чакмоқ бўлодирман,
Тўмарисга дўнодирман,
Тўфонлари, шиддати зўр
Дарёларга энодурман.

Тақдирнинг шоҳ узугида
Асил ёқут кўзни топдим.
Она халким ёзуғида
Озодликдай сўзни топдим.

Озод болам, кавушчангга —
Гулхайрилар солиб қўяй.
Камалакдай турфа рангда
Кўзмунчоклар илиб қўяй!

Ўнга кирса болажони,
Сонга кирар онажони!
Қадамларинг шахдамона,
Эй, Озодлик, полапоним.

Химоянг деб она қушга,
Сор Бургутга айланаман!
Гоҳи хушга, гоҳ беҳушга
Ёнар ўтга айланаман!

Бир қанотим туташади —
Жаннатларнинг хавосига.
Шамолимдан ўт тушади
Ғанимларнинг дунёсига.

Иғволарга учма, элим,
Ўзлигингдан кечма, элим,
Дилинг — кондир, Худойники,
Ёвларингга очма, элим!

Ўз қавмини сотган зотлар,
Қалбингга тир отган зотлар,
Қабоҳатга ботган зотлар —
Иғвосига учма, элим.

Қабр тошда ой рамзини
Ўчирган суллохлар тирик!
«Боқиманда», деб қамчисин
Ўйнатган гумрохлар — тирик!

Рамакдажон бўлган онам,
Йиғлаб туриб кулган онам,
Билиб-билмай саждагоҳин
Ўтинхона қилган онам.

Етса — молим, етмаса жон —
Садка қилган келса меҳмон,
Одамижон, мохитобон,
Элим, иғволарга учма!

Давра куриб, қўр тўкиб юр,
Лабзингдан новвот, дур тўкиб юр,
Хар кадамда нур экиб юр,
Турли фатволарга учма!

Мукаддас Хаж сафаридан
Кўнгил ийиб, дийдаборон
«Шукр» учди лабларингдан,
Қадамингда унди райхон.

Сен саловат айтдинг, ё раб,
Тўккиз фалак жўринг бўлди.
Юрагингга имон сўраб,
Озодлик тақдиринг бўлди.

Озодликнинг илдизлари
Сенинг минг бир жонингда-ку!
Хурриятнинг юлдузлари
Кўзларинг — осмонингда-ку!

Сажда қилсанг — меҳробингда,
Дуойи шукронангда-ку!
Севинчинг, изтиробингда,
Кенг феълинг — пешонангда-ку!

Етмиш икки томирингда
Қайта ёнган эркингда ул!
Навоийда, Темурингда,
Кундан иссиқ кўркингда ул!

Кавакларда ғимирлаган
Лоши манқуртлар — унга ёв!
Чарх илондай ғимирлаган
Бедин, бекюртлар унга ёв.

Аёлманд эл, саф-саф бўлиб,
Дурга тўла садаф бўлиб,
Гуллар, баҳор тараф бўлиб —
Қанотингга кирар ёшлик.

Ой деганда оғзи бор-а,
Кун деганда кўзи бор-а,
Алломиш нуфузи бор-а,
Нажотингга кирар ёшлик.

Кўз тиккан шамчиروқларинг,
Сенинг ойна булоқларинг,
Суянсанг — Асқартоғларинг —
Саботингга кирар ёшлик.

Суйганда суйгулик — насл,
Меҳрингни қўйгулик — насл,
Кўз қувнаб, ийгулик насл —
Ҳаётингга кирар ёшлик.

Бағрингга босил, кўнглига
Фиску фасод ўрламасин.
Ҳаром пул тутиб кўлига,
Пешонаси шўрламасин!

Қулоғига шивирлаган
Аллаларинг калкон бўлсин!
От минганда дупурлаган
Дараларинг қўрғон бўлсин.

Тоғда алқор бўлган боланг,
Кўкда шунқор бўлган боланг,
Ҳар кифтида тоғ кўтарган
Полвонвиқор бўлган боланг —

Кураги ерга тегмаган
Муҳаммадқодир ўғлингдир.
Ўзин Рустамга тенглаган
Баҳром, Баходир ўғлингдир.

Муқаррам эл, бадавлат юрт,
Фарзанд билан басавлат юрт,
Бешиклари бўш қолмаган,
Эшиклари гулсифат юрт.

Қурок кошли ёстикларда
Ойми ухлар, пари қизлар?
Табладаги қозикларда
Дулдуллари дoston сўзлар.

Зурёд деса — ширин жонин
Садка қилган оналарим,
Ота уйи, хонадонин
Қутлуғ билган оналарим,

Кўзингизни ёғ босмасин,
Кўксингизни доғ босмасин!
Сўна-ғозлар учиб қўлдан,
Боғингизни зoғ босмасин!

Она ахир — элга кўприк,
Она — юртнинг тамал тоши.
Эл кўзига — Она киприк,
Халкка балогардон боши.

Оқ сутингиз хақи, асранг,
Қўр-кутингиз хақи, асранг,
Илохийдан нур қорилган
Вужудингиз хақи, асранг.

Имони ланжлардан асранг,
Қилмиши ранжлардан асранг,
Ёшларни илондай авраб
Захрини санчардан асранг...

Бу Озодлик — буюк неъмат,
То абадга Сизнинг бўлсин.
Истиклолга таянч қудрат —
Сабрингизга тўзим берсин.

* * *

Ўнга кирган боланг билан,
Озод, хур зуволанг билан,
Манглайдаги армон изи,
Сочдаги оқ толанг билан

«Озод бўлсанг ҳам озод бўл,
Мустақил бўлсанг — мустақил бўл!»
Қирқ оғайни гулдай чирмашиб,
Бир ёқа енг бўлу ахил бўл!

* * *

Ой Барчиндай ўчинг бизлар,
Яшин қайтаргинг бизлар.
Хар қоянда ўткир кўзинг,
Сергак турган лочин бизлар.

* * *

Юракларга тож томири
Чирмашган Эрк дарахтисан.
Озодликнинг мангу нури
Эланган Эрк дарахтисан.

Сени кўрғаб — бўрондирмиз,
Ўн йилки, имтихондирмиз!
Озодликка ярашиқли —
Буюк Ўзбекистондирмиз!

2001 йил.

ТАВАЛЛУД ТАРОНАСИ

Боғлардан бинафша
Саломи келди,
Тирикликнинг тансик
Каломи келди.
Кўзимга сураин,
Бинафша гулим,
Навбахорнинг қутлуғ
Пайғоми келди.
Келди олтмишимдан
Илохий мужда,
Мунаввар фаслимдан
Байту оятлар.
Шу она тупроққа
Қилганча сажда
Айтайин умримдан
Гул ҳикоятлар.

* * *

Боғбон дилли отамнинг
Ойдин ниhoли бўлиб,
Бахши феълли онамнинг
Тилида боли бўлиб,

Тутаб ётган оламнинг
Битта саволи бўлиб
Туғилган куним ҳаққи:
Ҳаққа саловат айтган
Майсаларга ассалом!

* * *

Жаннатнинг булоғидан
Сув ичган қушдекмидим,
Тангрининг дастгоҳидан
Учган қумушдекмидим,
Бармоқларим текканда
Тилло бўлган чаноклар,
Оймомодай йўлимда
Кулган момақаймоқлар,
Бўйнимга маржон бўлиб
Осилган жийдажонлар,
Шудгорларга сочилиб
Ризқ бўлган арпа-донлар,
Туғилган куним ҳаққи:
Ҳар жонни яшартирган
Лаҳзаларга ассалом!

* * *

Зарангларда тўрғайга
Айланган чанқовузим,
Кўксида кийик ухлар
Қишлоқдаги ҳовузим,
Момолар чеккасида
Атир сочган жамбиллар,
Қизларнинг елкасида
Кокил бўлган толгуллар,
Туғилган куним ҳаққи:
Ер-кўкни гулга кўмган
Жавзоларга ассалом!

* * *

Тегирмонлар дўлида
Бугдойлар ипак бўлди.
Қалдирғочлар тилида
Ҳизрдан тилак бўлди.
Келинлар қўл ботирган
Моймўндилар – бор дoston,

Чарх йигириб ўтирган
Библилар – жонга дармон...
Туғилган куним ҳаққи,
Ёш ақлимни шоширган
Мўъжизага ассалом!

* * *

Куклам уйқуси қочиб
Дехқон элим тинмасди.
Борлиққа шуъла сочиб
Офтоб бир зум тинмасди.
Қўлдош бобо бар уриб,
Чўлга – қўшига кетар.
Ёш-яланг ҳам югуриб
Тенгу тўшига кетар.
Носқовоғи белида,
Мола босар тун бўйи,
Катта пайкал челида
Чимга аста бош қўйиб
Бир зум олади ҳордик,
Шошиб очар кўзини,
Мардон бобо вақти зик,
Ишга урар ўзини.
Тут шохида кетмони
Ер тафтини соғинган.
Кутиб Мардон бобони
Тунги шабнам ёғилган.
Туғилган куним ҳаққи:
Меҳнат қўри иситган
Далаларга ассалом!

* * *

Бешикка белангандек
Чигит ётар тупроқда.
Қуёшга улангандек
Нур кезади кишлокда.
Ўша деҳқон элимсан,
Уйқуси, ороми йўқ.
Баракали қўлимсан,
Сен борсанки, кўнглим тўқ.
Кўзларингда чоҳдаги
Алпомиш дардимиди?

Кунтуғмишдай охдаги
Юрагинг зардимиди?
Ҳикоят момо бўлиб
Марсиялар айтганим,
Робихон доно бўлиб
Мадхиялар айтганим,
Сув бўйида сувга зор
Мироб элим сенмидинг!
На забон, на эрки бор
Бетоб элим сенмидинг?
Туғилган куним ҳаққи:
Юрагимга ўт ёккан
Достонларим, ассалом!

* * *

Эгатларда тил чиқарди
Жужукларинг.

Тутлар айтсин.
Юрагингда йўл тополмай
Вулқон бўлган ўтлар айтсин.
Мен кўрдим-ку, қозигингда
Мол-хол қолмай, қуритдилар.
Зардолузор, шафтолизор
Боғларингни тор этдилар.
Рама-рама сурув бокиб,
Оғзи оқармаган элат,
Дарёсида дори окиб
Кўкси заҳарланган элат,
Боз устига, сараларинг
Танлаб-танлаб, эгдирдилар.
Неча кўзи қораларинг
Авахтага тикдирдилар...
Сариқ ишдай сарғайганим,
Пилла қуртдай зар ёйганим,
Ўргимчакнинг оғзида ҳам
Хумо қушдай пар ёйганим,
Йиғлаб ўтдинг, сўқмоқларда
Кўз ёшларинг — тошлар айтсин!
Безиллаган қишлоқларда
Эгилган мард бошлар айтсин.
Туғилган куним ҳаққи:
Дардларинг кўзга суриб,
Матонатга дей салом!

* * *

Мен бораман сим-сим шаҳар
Шовкинига шаршарадай.
Кўзларимда камалаклар
Ранги сўнмас манзарадай.
Говмишимнинг мижжалари
Йўлга қараб гирён бўлди.
Қадим Шошнинг кўчалари
Қадам боссам – равон бўлди.
Бир қишлоки, тўпори қиз
Даврада сўз айтар бўлди.
Устозларим эгиз-эгиз
Ораумга қўш байтлар бўлди.
Бир илоҳий чашмага дуч
Келгандайин илм симирдим.
Меҳр излаб, истаб севинч,
Шеър деган меҳробга кирдим.
Туғилган куним ҳаққи:
Ота-онамдай азиз
Устозларга ассалом.

* * *

Қалбимнинг берк дарчалари
Нур тушдию очилдилар.
Хур кўнглимнинг парчалари
Гул баргидай сочилдилар.

«Наво» бўлдим, «Шабнам» бўлдим,
Кимга тамал тоши бўлдим.
«Мушфиқ онажон»имнинг ҳам
40 йиллик кўз ёши бўлдим...

Тун кечалар калавадай
Форларда айланиб юрдим.
Олис ёдим токчасидан
Отамдан бир хабар сўрдим.
Элас-элас қулоғимга
Бир хиргойи, нола келди.
Болалигим чорбоғидан
Соғинч келди, вола келди.
Туғилган куним ҳаққи:
Онгимда чакмоқ чаққан
Соғинчларга ассалом.

* * *

Қор бўралар сутдай тунда,
Пойгакда қор чаманзори.
Онам ёниб сўйлар шунда:
— Қайда ўғлимнинг мозори...
Бир кафтгина хокин қучиб,
Ўлмоқ агар бўлса тақдир,
Кетардим беҳиштга учиб...
Ҳаёт — сўқир, тақдир — сўқир...

Мен онамнинг этагига
Бош қўяман, жоним ёнар.
Ўт кетади қўйлагимга,
Мурғак устухоним ёнар...
Бошим силар — тоғдай буюк,
Дарё каби сокингинам,
Юзи иссик, бағри куюк,
Тошбибижон отингинам.
Туғилган куним ҳақки:
Кўнглимга таскин берган
Овунчларга ассалом!

* * *

Ловуллар тўй машғаласи,
«Ёр-ёрон-е» маст қилади.
Чилдирманинг зангуласи
Кўкни ерга паст қилади.
Бир қўйнида хамиртуруш,
Бошда патир нони билан —
Тўйхонага кирар Кумуш
Хусни хиромони билан.
Келин-куёв қолиб бир ён,
Чол-кампирлар жўшиб кетар.
Лапар, ялла, рақсу хандон
Хаяжонлар тошиб кетар.
«Шарбат сув»ин қилиб талаш
Ёприлади қизлар қушдай.
Мен тортинчок, содда, ювош
Йўлда қолдим пўта ушлаб.
Қўлимдаги ҳадями, ох,
Дастрўмолми ёки жаннат!
Болалигим — сирли даргоҳ,

Мўъжизага тўла фурсат.
Туғилган куним ҳаққи:
Гўдаклик байрамлари
Завқ-шавқларга ассалом!

* * *

Мен йўл юрдим, эртақларнинг
Ойнакўлларида кечдим.
Қуш тумшукли куртақларнинг
Лабларида асал ичдим.
Ўртачўлнинг, Маликчўлнинг
Савлатидан лолу хайрон
Умр деган мангу йўлнинг
Қоқ белига етган замон,
Тафаккурнинг лангар тоши
Тушгай хаёл кўлларига
Чақмоқларга гоҳ ёношиб,
Боқиб фурсат милларига,
Хар лаҳзани қилай таҳлил,
Хар нафасдан излай маъно
Бир паллада – нақ эллик йил,
Ўн йилим – тош босар аммо.

Ўзлик билан дийдор, ғурур,
Улуғ аболарим саф-саф,
Эллик йилда тушмаган нур
Ўн йилликда кетар порлаб...

Наврўзларим, хайитларим,
Сумалагу сайилларим...
Номсиз кетган шахидларим,
Қад тиклаган манзилларим,
Ал-Бухорий, Мотуридий,
Баховуддин пирим, ёраб,
Озодликнинг шаън суруди,
Хаётимни нурга ўраб,
Қайта гулга кирган боғдай
Юртим аломат бўлди-ё,
Кўнгли ўсиб, кўкси тоғдай
Халқим саломат бўлди-ё!
Мақбарларнинг жисмидаги
Рухлар оройиш топдилар.
Авлиёлар исмидаги
Шукухлар дилни топдилар.

Зарра-зарра, мисқол-мисқол
Тарихини тиклади халқ.
Эътиқоди нймон-аъмол,
Йўриғини тиклади халқ.

Ким чирокнинг тилидаги
Ёниб турган пилик бўлди.
Фарзандлари дилидаги,
Жонидаги илик бўлди.

Кўргуликлар, каро кечмиш
Орта қолди ваҳим тушдай.
Эрк сувидан ким бир ичмиш,
Сайраб юрар найқамишдай.

Тил тагида тиниб ётган
Чанковузлар тилга кирар.
Даштликларга дўниб ётган
Қир-андизлар гулга кирар.

Сибизғалар чилторларга,
Арғанунга эвриладир.
Кўзида ўт ёнган одам
Афлотунга эвриладир.

Питнак — Қўнғирот йўллари,
Юксалиш, нажот йўллари,
Буюк Ипак работига
Туташган ҳаёт йўллари.

Ўзбекистон чирокларин
Ўчмас қилиб ёққан авлод
Ой, юлдузли байроқларин
Дунё узра кўтарди шод.

Бу байроқда буюк Темур
Қудратини кўргай жаҳон.
Ҳар юракда ёйди томир
Кучга тўлган Ўзбекистон.
Туғилган куним ҳаққи:
Хур шамолга ассалом!
Истиклолга ассалом!

* * *

Айрилиқ, армонни кўрдим,
Ер ичра осмонни кўрдим,
Дўзаху ризвонни кўрдим,
Доною нодонни кўрдим.
Кўрдим, яна тузлиғига
Тупурган зоти пастларни.
Ўз динига, ўз туғига
Мункир бўлган нокасларни.
Пана-пастқам кулбаларда
Қилтузоқлар қураётган,
Катта карвон йўлларинда
Лайча кўрдим ҳураётган...

Барисидан огоҳ элим,
Огоҳ элиму шох элим,
Ёвларини ер тишлатган —
Мардларига паноҳ элим!
Кийикларин шоқолларга
Олдирмаган мерган элим.
Пирларини ўз кўксида
Тирик олиб юрган элим.
Шоирларини Хизр деб
Сизлаган бахши элатим.
Сўзи дилга манзури зеб,
Отамдай яхши элатим.
Туғилган куним ҳаққи:
Бахшиларга ассалом!
Яхшиларга ассалом!

* * *

Тун ҳамроҳу кун ҳамроҳ
Кўнглида шуури пок,
Дили поку тили пок
Бошпаноҳ берди Аллоҳ!
Шукурким, супрасидан
Қурук қўймади худо.
Қиркта қиз ҳуснин қўшиб
Берди бир гули зебо.
Набиралар ҳам топдим —
Қантак ўрик донаси.
Ширмой кулчалар ёпдим
Хол бўлиб седонаси...
Тоғлардаги бодомдек
Ялакат мағизимсан.

Худо берган боламдек
Киссамда майизимсан.
Ўчоғингда ўт бўлиб,
Кулларингга қоришиб,
Ризку рўзим бут бўлиб,
Дарди дунём ёришиб,
Беш мучалнинг белида,
Нак саратон селида,
Корингга яраб турсам,
Икболинг сўраб турсам...
Сен ҳам дуо килиб тур,
Юзларга кириб юрсам,
Буюк давлат бўлганинг
Суюниб кўриб юрсам!
Туғилган куним ҳақки:
Дилда чексиз эҳтиром
Ота юртим, ассалом,
Она халқим, ассалом!

2002 йил.

БУЮК КАРВОН

Қасида

Илоҳданми, ғойибданми,
Тушданми,
Достонларнинг боши
Алпомишданми,
Байроғимга қўнган
Хумо қушданми,
Пайғамбардай
устозларим келдилар,
Байрам куни
мумтозларим келдилар.
Улар мағрур
эгилмаган бош билан,
Кўкрагини янчиб ётган
тош билан
Қанча дордан
соғу омон қолганлар,
Диёнат
иймон томон қолганлар.

Кунтуғмишдай дорни
Сизлаб юрганлар,
Ўзин сенлаб, орни
Сизлаб юрганлар,
Эл қадрига кадр қўшиб
Шод-хуррам
Карвон бўлиб
Сафга кирар ушбу дам.

* * *

Эл қадрин кўтаргай
Тўй, сайл, байрам...
Буюк фарзандларинг
Қуришиб давра
Хулқар юлдузидай
Бўлмиш жамулжам:
Шарқдан келаётур
Ғафур Ғуломинг,
Арслондай наърадор
Қутлуғ каломинг.
Жингалак сочлари
Шамолда тўзғиб,
«Ўшшайган қоялар»
Сукутин бузиб,
Наъматак гуллардан
Гулчамбар тузиб,
Кўзларида чакнаб
Илхом қуёши,
Ойбек келаверар —
Нурга ёношиб.
Ошиқ дил муҳаббат
Эхтиросидан
Дарёга айланиб
Ишк гиёсидан
Саҳнани ларзага
Солиб шавқ-шиддат,
Мағрур кириб келар
Аброр Ҳидоят.

Канал бошидаги
Гулханлар билан,
Ёзёвон чўлида
Гулшанлар билан

Мукаррамхон бели
Бойланиб келар,
Дурраси оккушга
Айланиб келар...

Озарий назокат,
Ўзбек ифода,
Мирзо Улугбекдан
Сўйлаб зиёда,
«Сиздан сўрасак?»
Деб келур Шайхзода.

Ўтрорнинг қадимий
Эллари тилсим.
Широқ афсонасин
Айтиб хуш насим,
Хадра ёқдан келур
Миркарим Осим.

Оху ноласидан
Қўкон ўртаниб,
Машрабдан куйласа,
Жаҳон ўртаниб,
Боши тошга тегиб,
Ўртаниб ниҳон,
Муроджондай хофиз
Келар хуш-хушон.

Азим Самарқанднинг
Миноралари,
Тошкентнинг дур сочган
Фавворалари —
Нурлар шаршараси
Ёмғирига ғарк
Байрам шодлигига
Чўмган Она Шарк...

Нафис ҳар чизгиси
Минг битта хайрат
Чингиз Аҳмар келар
Моний пир сифат.
Бир ёнда тор каби
Тўкиб кўр-савлат
Устоз Қахҳор турар
Вазмин, пурҳикмат.

Ганжларга жон кириб
Бармоқларидан,
Ситораи Моҳи Хоса —
Ёқлардан
Юксалиб, қадридан
Кўнгли чоғ бўлиб,
Уста Ширин келур —
Кўнғирок бўлиб...

Жўрахон Султонми,
Маъмуржон булбул,
Ботир Зокирми ё
Шикаста кўнгил,
Ё Шукур Бурхонми —
Эдип шоҳ келар...

Ўзбекнинг армани
Ширинзабони
Лапар айтиб шўх-шўх
Тамарахоним
Овози тугёнли
Хусни моҳ келар.

Чилдирма зилзила
Солар тоғларга,
Уста Олим келар
Озод боғларга.
Авж пардасин олса
Мухиддин қори
Қамишдай чайқалур
Эйфел минори,
Худо берган овоз
Сехру виқори —
Тўйчи хофиз куйлар
«Тошкент ифторин».

Туркистон йўлидан
Саболар келур.
Миртемир тилида
Наволар келур.
Ер каби хокисор,
Халқимдай чечан
Баҳшим, бағрингизда
Доғ бордир неча...

«Мажнунтол тагига
Ўтказинг мени,
Энди у йиғласин,
Мен йиғлаб бўлдим».

Фигонми, тугёнми
Пардаларга жо
«Шашмақом» селида
Бўзлайди дунё.
Юнус Ражабийдек
Карвонлар келур.
Уйғур каби уйғок
Вулқонлар келур.

«Додлама, додлама,
Дод саси келди.
Қаршининг чўлидан
Ёр саси келди».
Муборак, муборак
«Дохунда», «Куллар»,
Истиклолнинг қутлуғ
Муждаси келди...
Бухоронинг бахмал
Кечаларида
Садриддин Айнийнинг
Нафаси келди...
Елкасида ҳамон
Дарра излари,
Тарихга гувоҳдир
Доно кўзлари.

Ватан кенгликларин
Кўчириб бўзга,
Ўрол Тансиқбоев
Киради сўзга.

Хай, кўхна Хоразм,
Ёрқин кўшиксан.
Комилжон ҳофизга
Ўзинг бешиксан.
Ичон қалъаларда
Бир нола сездим.
Ҳофиз соғинчидан
Зувола сездим.

Нохун урса, тордан
Ловуллайди ўт...
Жайхун бўйларида
Келар сор бургут!

Муштипар онага
Айланиб бу дам
Жилмайиб чиқурлар
Лутфихоним ҳам:
— Минг шукурки, халкнинг
Нажоти келди.
«Баҳрул хаёт» олиб
Фарходи келди.

Наби Ғани келур
Илҳом нақди деб,
Олтин кадрларни
Олмоқ вақти деб...
Келур Аббос Бакир,
Марияхоним,
Ҳожи Абдулазиз —
Ҳофизлар хони...
Улуғ Чўлпон билан
Фитрат кўринар
Элбек, Усмон билан
Шуҳрат кўринар...

Бошини кундага
Қўйган зотларим,
Шонларим, армоним,
Буюк ёдларим —
Юлдузга айланиб
Ватанга қайтди.
Озод Рухлар бўлиб
Жон-танга қайтди.
Метин кўрган бўлиб
Тургач улар ҳам
Бўлди Истиклолнинг
Сафи мустаҳкам!

Бу байрам Сиз билан
Фараҳли, кўркам,
Куч-қудрат бердингиз
Келажакка ҳам!

Озодликка зирху
Қалқон, мархабо!
Миллатнинг дардига
Дармон, мархабо!
Қадим юртга Буюк
Карвон, мархабо!
Мархабо!

2002 йил.

ЗИЁРАТ

Достон

Буюк Зиёратга ошиққан элим,
Мангуликка битмиш эхтиромини.
Зарҳал ёзувларда титрайди қўлим,
Ўқийман акамнинг қутлуғ номини.

Махзун хотиралар кезади бунда,
Мотамсаро Она чўмган хаёлга.
Фаришта ой тушиб келади тунда
Шошилиб ғанимат суҳбат, висолга.

Пўлат саҳифалар очилиб жим-жим,
Чимилдик кўрмаган йигитлар чиқар.
Дунё кўрмагандир бу тахлит тилсим,
Эътиқод, лафзида собитлар чиқар.

Хайкал пойидаги гуллар тирилиб,
Қирқин парилардай гурунг бошлайди.
Йилларнинг жилови кетар сурилиб,
Тарихнинг тилини ечиб ташлайди.

Рухим чўлларини сел босар ногоҳ,
Ёмғирдай камчилар хотира дўли.
Кўксимни эллик йил кемирган сўрок
Жавобини топар бунда бир йўла.

Онам қирқ йил бўзлаб, излаган дарак,
Отамнинг қаддини буккан дард, фиғон,
Пўлат саҳфалардан мисли гулдурак —
Овоз бериб чиқар акам — Неъматжон!

Нақшинкор устунлар — донишманд чолдай
Даврага кўрк бериб турар лол, хайрон.
Хув, ана, қирларда турган шамолдай
Она сари келар аркдай бир ўғлон.

Қарасам, бўйлари чинор кўринди,
Кўксида — жароҳат, тумор кўринди.
Болам, деб оҳиста кўзғалди Она,
Иккиси олтмиш йил бедор кўринди...

* * *

Шукрона — роҳату азобим учун,
Уйқусиз тунларим учун минг шукур.
Кўнгилда ишқ гирдибодим учун,
Ўтли қуюнларим учун ташаккур.

Югурик тилимга кўрғон бўлди тиш,
Худа-беҳуда сўз чўкди дилимга.
Кўкайим куйдирган аламу коҳиш
Гул бўлиб сочилди ўтар йўлимга.

Донғил оғаларим шижоат-шаҳди,
Хар лаҳза аклимдан сўрайди дoston.
Отамнинг хар баҳор армон дарахти —
Гуллаб, мева тугиб чорлаган Бўстон.

Бир ойдин кунларга қўйиб мухаббат —
Кўзи очик кетган эрк ҳофизи ул.
Онамнинг қаддини тик тутган савлат —
Умид ва соғинчнинг эрк юлдузи ул.

Чимилдикда ёнган шамъи хар кеча
Парвона мисоли излайди висол.
Ул ўтган кўприклар жонланиб неча
Хар ўтган қадамдан сўрар дарак, фол.

Хар кун ажал билан келиб юзма-юз,
Хар кун омон қолган мўъжиза келбат,
Хар кун эртақларда тирилган ой юз,
Хар кун хотирада жонланган суврат.

* * *

Термулсам — ўқларнинг ваҳшати аро
Бургутдай айланиб юрар кўкимда.
Шўх-шўх ирмоқларнинг суҳбати аро
Овозлари янграб тонгги насимда.

Буюк мусаввирим — Аллох, эй хабиб,
Оғамнинг арқдайин қоматин чизар
Ва унинг ёнида маҳзун жилмайиб,
Ийманиб кўринар Азиза — дилбар.

Сукунат. Йилларнинг бедод жимлиги.
Киприкда дур каби қотган қатра ёш.
Эрка келинчакнинг шўх маъсумлиги.
Йигитнинг меҳрида балқиган қуёш.

Фурсат — қанотлари куйган капалак,
Лопиллар, учолмас, шамда доғланур.
Келинчак елкасин тутган жамалак
Сочлари сим-сима дилга боғланур.

Бу сочлар бандига искандарпечон
Гулидай чирмашур ошиқ қалб ёмон.
Ҳижрон қилич солар — ногоҳ беомон,
Рух учар, сиз қотиб қолар икки жон.

* * *

Эй милтиқ тепкисин босолмаганим,
Оғам, шамъи сўзон, қайларда ёндинг?
Аждархо дарёлар тўлқинларида —
Бир курук хашакдек оқдинг, тўлғондинг!

Мўр-малахдай босиб келади лашкар.
Тилин тушунмайсан. Таржимонинг ўқ.
Чумчукдай қирилар навқирон аскар,
Жонга ора кирар бирор нажот йўқ.

Тепаликлар қора қонга бўлар ғарқ,
Ҳандақларда нола-фарёд инграюр.
Э воҳ, боғларида жаннат баҳор Шарқ,
Гулдай болаларинг зирх кафан кюр.

Ана, қотмагина, нақ мирзатерак,
Қорақош, кўзлари сурмали йигит —
Тўпидан ажралиб чиқар — шерюрак,
Сояси — нақ тоғнинг аксидай булут.

Милтиғи бўғзидан варанглайди ўт,
Ўт кетар душманнинг хонумониға.
Ё, танграм, сен ўзинг бўлгин-да совут,
Шу содда ўзбекнинг иссиқ жониға.

Талотўп, урхо-ур жаханнамий жанг,
Ер шудгор бўлади туёк зарбидан.
Нақ кўкнинг ҳалқуми аро тўзон-чанг,
Қон иси гупурар хар бир шарпадан.

От уюри кишнар, пишкирар телба,
Пишкирар Дунайнинг телба туғени.
Қизил олов каби яралар далва,
Қиёмат. Ярадор отлар сурони.

От ва одам кони окар аралаш,
Мўрчадай хор оёқ остида мурда.
Навнихол хамшира ўқларга талаш,
Ярадор аскарни боради судраб.

Кора кокилларин ямлайди олов,
Этиklar оралаб ўк учар виз-виз.
Қайси Тўмарис бу, Барчинми бу дов,
Муқаддамхонми бу фариштадай қиз?!

Сув сўраб, оташу аланга ичра
Бир йигит Гўрўғли тарзида ётар.
Ойдай сувратига осколка сачраб —
Кўзлари — қуёши мангуга ботар.

Анув оёқларин ўк еган йигит —
Туядай бўкирар оғрик зўридан.
Шамшод дарахтидай уруш — бесубут
Кўчириб ташлади уни юртидан.

Ер чангаллаб ётар бир пари ўғлон —
Ўн гулидан бири очилмаган, оҳ!
Сабза мўйловида насими армон,
Куёв тўнлари ҳам бичилмаган, оҳ!

Одамхўр урушнинг кора сояси
Бошида айланиб, чарх уради қиз.
Мисли қизил гулнинг алвон пояси
Ҳаёт чечагидай югуради қиз.

Охиста эгилиб яшил новдадай
Ер кучган аскарнинг жасади узра
Видою висолга элчи савдода
Гунчадай лаблардан учади сўзлар.

Рози бўл хаётдан. Хайр-хўш қани?
Насядир онангнинг дийдор, дуоסי.
Қай бир отанинг сен хаёт гулшани,
Неча ўғилларнинг ота дунёси...

Бу иссиқ оғушда топиб ҳаловат,
Муҳаббат шавқидан яйрайди хаёт.
Қара, совук милтик кўксингда, хайхот,
Ёр бўлолмадим деб чекади фарёд.

Қай бир келинчакнинг қора зулфагин
Ўриб-ўрмай совуб бормокда қўлинг.
Билиб-билмай сенинг хабар-дарагинг
Йўллари ўт олиб йиғлайди элинг.

Балки бешик қучиб, аллалар айтиб,
Зурёдингни асраб кутмокда ёринг?
Не бўларди, тирик борсайдинг қайтиб,
Карнай-сурнай билан кутса диёринг...

Эшитмас, тингламас ўлик — сағира,
Кўзи очик ётар навраста ўғлон.
Унинг кўзларини ёпар ҳамшира,
Юрагида ёнар яна бир вулкон...

Ажал чанг солади дуч келган жонга,
Нахангдай оғзини очар еб тўймас.
Дарё ҳам торткилар қирғоқ томонга
Интилганларни соғ-саломат қўймас.

Тутдай тўкилади жангари қўшин,
Тонг ва шом юраги зада, гунгу лол.
Замбараклар тилдан қолар ярим тун,
Бошига кул сочиб изғийди шамол.

Ўлик-тирик ётар чирмашиб саф-саф,
Фарёд, мунгранишлар ўртар ер-қўкни.
Чалажон бир аскар беҳол ўрмалаб
Отар садокдаги охирги ўкни...

Сўнг узоқ уйкуга кетади аскар...
Тушида хандалак полизларини,
Беҳизор боғларни кўриб хўрсинар.
Туш ичра искар сой ялпизларини.

Узумзор боғ тўри. Камишдан чайла.
Тўрқовокда сайрар бедана сармаст.
Узун сочларини чамбарак айлаб
Ой каби тўлишиб келади Хушвақт.

Қўлида бир тасма нурдай биларзук,
Бўйнида сохира қизил маржони.
Беллари навнихол тол каби нозук,
Сўзларин наввоти илитар жонни.

Тупрок йўлда келар — тўпиқларига
Бош уриб, ошиқдай яйрайди тупрок.
Каштали енгларин ипакларига
Гулми, деб арилар бўлади кўнмоқ.

Офтобнинг парлари тўзғийди пар-пар,
Пастда шовуллайди бир тегирмон сув.
Танглайи такиллаб, «сув» дейди аскар,
Зулмат тун. Вайрона. Қабристон. Ёху...

Кўз очар. Кўксида ланғиллаган ўт —
Ўпкондай жароҳат куйдирар жаз-жаз.
Ўзин пайпаслади ҳайратдан йигит,
Тирик қолдимми, деб шивирлар элас...

Тириклик! Муқаддас, мўъжиза нафас,
Аллоҳнинг энг олий тансиқ байрами!
Сен шундай илоҳий, бокира ҳавас,
Хосиятли, қутли, кўнгил ҳамдами.

Тангрим, бу умрни этдинг мукаррам,
Яна икки дунё қарздорингман!
Ўлим бозоридан жон топган одам,
Энди тирикликка харидорингман.

Ўлмаган жондан-ку умид беҳисоб,
Бедарак аталди неча йилу ой.
Кўргани жанг бўлди, чеккани — азоб,
Жаннат манзилига етказди Худой...

Ялт этган юлдуздай бир ёниб ногоҳ
Мангу хотирага айланиб кетди.
Инига қайтгандай қарчиғай нигоҳ
Пўлат ёзувларнинг қасрига етди.

Бедарак нишон, деб очолмай аза
Умидин узмади Она меҳрибон.
Энг сўнгги нафас ҳам очиб дарвоза
Йўлга қараб туриб Она берди жон...

Хаёт қўнғироғин чаларкан масрур,
Мажруҳ юракда ҳам баҳор гулдирар.
Шодмон кунларга ҳам етишдик, шукур,
Майдонда бир дунё бола чулдирар...

Ёндириб Ажалнинг пулсиротини
Хотирага дўниб келган ўғиллар.
Бунда шивирлайди улар ёдини
Мотамсаро Она. Хотира. Йиллар.

* * *

Кўзимнинг кароси —
Жонкаш, жафокаш
Ҳар битта ўғлимга
Тилайман умр.
Шаҳидларим эса
Қалбимга туташ
Менга ҳаёт бериб
Тургувчи томир...
Уруш қурбонлари —
Сўнмас чечаклар
Ҳар тун тушларимни
Ёритган зиё.
Болалар учирса
Кўклам варраклар
Менинг юрагимга
Айланар дунё...
Шаҳидларим ётган
Қишлоқми, шаҳар
Раҳмат ёмғирлари —
Нурлари ёғсин.
Фалакдан жамланиб
Ҳар қутлуғ сахар
Осмоннинг фаришта,
Ҳурлари ёғсин...
Улар дарёларнинг
Тўлкинларида

Чорлоқдай сайрашиб,
Паридай яйраб
Сирли дунёларнинг
Эпкинларида
Жаннат қушларидай
Юрсинлар куйлаб...
Ялпиз-райхонлардан
Исларин излаб,
Ўн тўрт кунлик ойдаи
Юзларин излаб,
Бедор наслларга
Бедор Рух каби
Уларнинг умридан
Турарман сўзлаб...
Улуғ Озодликнинг
Шаҳидларига
Бағримда тикладим
Мармар лавҳалар.
Бугун Истиклолнинг
Шоҳидларига
Ватан севгисидан
Сўйласин улар...
Яна Ватандошлар
Рўйхатларида
Тирик инсон бўлиб
Яшайди улар.
Инсофу Адолат
Сарҳадларида
Элни ёруғ кунга
Бошлайди улар.
Улар Кадр деган
Зангламас олтин,
Хотира буржида
Сўнмас юлдуздир.
Ҳар баҳор гуллайди
Боғлардан олдин,
Улар хазон билмас
Яшил илдиздир.
Ҳар саҳар ёдимнинг
Қояларидан
Бағримга қайтади
Юз минглаб бургут.

Эллик тўрт йилдан сўнг
Қалбимга қайтди
Рухимни тарк этган
Муқаддас Нур — ўт.
Хулқардай жам бўлди
Жон-жигарларим.
Ўртанган дилимга
Келди халоват.
Бағримда аллалаб
Хур шаҳидларим
Сахарлар қиларман
Шукри тиловат.

2002 йил.

БОЛАЛИК БАЙРАМЛАРИ

Бадиалар, мутолаа

ЧИЛЛИК ЎЙИН

— Бир, икки, уч,
Дулдул бўлиб уч,
Акколимни тут,
Тута олмасанг
Аламингни ют...

Аккол — чиллик қанғиллаб учади. Икки учи роса текисланган. Икки тумшукли бургуткушдай. Қанғиллаб учиб ўттиз кадам нарига бориб тумшуғи билан «қўнади». Ана энди уни аккол уяга мўлжаллаб отадиганлар келаверсин. Нозик опамиз зувиллаб югуриб борадилар. Акколни олиб чиллик уяга ирғитадилар. Чиллик қарсиллаб учиб келади-да, беш кадам нарига қўнади. Энди Ҳаловат акколнинг тумшуғига чиллик даста билан уради. Чиллик пириллаб уядан 50 кадам нарига учиб ўтади. Нозик опа яна «зувиллаб» бориб чилликни уяга ирғитади. «Зувиллаб» ўпкаси шишган опамиз чарчайди.

Давр бермай чиллик ураверган Ҳаловатнинг эпчиллигидан гашимиз келади. Навбатни бизга бермай ўйнайверадими?

Мен, Назира, Хурсандой жўр бўлиб айтамиз:

*Аккол ўйнаб юрганлар
Билсин ўйин тотини.
Даврни бермаганлар
Давча бобом хотини!*

«Давча бобом» хотини бўлишдан қўрққан Ҳаловат энди чилликни аяброк уради. Нозик опамиз чиллик уясига етказди бу гал. Ана энди Нозик опам чиллик урадиган, Ҳаловат зувиллаб югурадиган. Нозик опам чилликни уради. Чиллик қарсиллаб қушдай кўтарилиб учди. Узокқа тушади. То уяга келгунча Нозик опам чиллик дастани ураркан, йўл-йўлакай ҳар урганда бизларни «туғади», яъни «Ойдинчани бир туғдим», «Назирани бир туғдим», деб чилликни ураверади. Чиллик уядан нари сакраб учаверади. Биз Нозик опага навбат олиб берганимизга мукофот-да.

Бир давра айлангунча Нозик опамиз бизни икки-уч мартадан «тугадилар». Биз урган чилликларимизни ҳам Ҳаловат опа тутиб отиши, уяга етказолмаса, «зувиллаб» бориши керак-да. Зувиллайвериб Ҳаловат опанинг товушлари бўғилиб қолади. Оёқлари толади. Намхуш ерда ҳали тупрокнинг жони исимаган кезлари чиллик ўйнайвериб, чарчаймиз. Чиллигимиз гоҳ ариқ бўйидаги қоратоллар шохига қушдай қўниб, шу қўйи ерга тушмай қўя қолади. Гоҳ девор оша Сарвар холанинг ховлисига, гоҳ бизнинг томорқамизга «меҳмон» бўлади. Чилликдас-та гужумдан, чиллик ҳам гужум навдасидан, каттиққина эди, тушган ерини ўяр, теккан жойини синдирмай қўймасди. Бир ҳисобчимиз бўларди. У пайтлар ҳар тонг Баҳром тоға табелчимиз: «Фалончиникига ҳашарга», «Фалончиникига нури чиқарарга», «Бойлар ёбонига ер текислашга», — деб одамларни ишга чақириб ўтардилар. Ишга чиқмаган ёки меҳмон-измонни деб далада қораси кўринмаганни ҳисобчимиз «азбаройи инсоф» деб қўйди.

Муқим бобонинг кўримсизгина уйига тутан бачки ер бизники, чиллик ўйин бозорини кизитардик. Ернинг шундок рўпараси кишлок чойхонаси бўлиб, киш кечалари ҳамма жам бўлиб кўрак чувирдик. Артистлар келса, концертлар қўйишарди. Ёз кечалари оппоқ деворлари экран вазифасини ўтарди. Ўша бинода ҳисобчимиз бир хонада кун бўйи чўт қоқиб ишларди.

У киши бировларни инсофга чақирса, озгина пўписа қилиб қўяр, ҳар бир гапини «азбаройи инсоф» деб бошларди. У кишини ҳамма «азбаройи инсоф» деб атарди. Келиб-келиб чиллик қурмағур «азбаройи инсоф» тоғамизнинг ишхонасига тегадими? Тераза кўзларини синдирадими? Чиллик чилликда қолди, даста кимда қолди, оёғимизни қўлга олиб, тумтарақай қочдик-а.

*Гулдур гун,
Оғзим қулф.
Мандан олдин ким гапирса,
Ҳақкага айлансин, —*

деди Нозик опамиз.

Биз ҳақкага айланмайлик, деб оғзимизга қулф солдик...

Айбдорларнинг уйига бир-бир кириб «азбаройи инсоф» тоға инсофдан дарс бердилар.

Оғзимизнинг қулфига «калит» топилмади.

Ерни яхшилаб ағдариб, буғдой сочишди. Хайр, чиллик ўйин. Хайр, қувлашмачок, зувлашмачок...

Чиллик ўйин аслида болаларнинг соғлом ўсиши учун жуда фойдали экан. Югурганда оёқ мускуллари, пайлари мустаҳкамланаркан, «зувиллаганда» ўпка кенгайиб, чидамли бўларкан. Болаларни тўғриликка, аҳилликка, меҳрибончиликка ҳам ўргатаркан...

Чиллик уяга тумшукчаларини қўйиб турган чиллик — акколларимиз бизнинг сеҳрли кушчаларимиз эди. Унинг қўшиклари бедард, беармон эди. Чулдираган кушлар — чилликлар — орзулар изидан югурардик, қўлтиқларимиздан тилсим канотлар ўсиб чикарди.

*Бир, икки, уч,
Осмонларни қуч.
Чиллик жўражон,
Дулдул бўлиб уч!*

РЎМОЛЧА

Бизнинг кашта тикишга, рўмолчалар четига турли хошиялар тўқишга ишқимиз тушган. Мактабда танаффус бўлса рўмолчалар ёйилади. Фуж бўлиб рўмолчага тур тўқиймиз. Дала шийпонида пешин чоғи ҳамманинг қўлида ип-игнасию кашта-кушта, дастрўмолча. Баъзан шунчалар қизиқиб кетамизки, табелчи Баҳром тоға «хай-хай» ламасалар, чопик ҳам, ягана ҳам, чилпиш ҳам қолади-кетади. Ичимизда энг хунармандимиз Муҳаббат. Мактабда эса — Фароғат ва Зубайда. Хар йил баҳор бошида мактабимизда кўргазмалар ташкил этилади. Биздай «чевар»ларнинг рўмолчаю кашталари қолиб, кишлоғимиздаги Юсуф аканинг қуроқлари, кашталари, турли хил жуғрофий чизмаларни каштага солиб тиккан ишлари биринчи ўринни оларди. Унинг кашталарида чаманлар гунчалаб ётади. Белбоғларнинг гирдига тиккан нилоби тўлқинларидан салқин хаво уфургандай. Ёстикларга қураган қуроқ «қош»ларини кўриб оғзингиз очилади. Бизнинг ихлос билан тиккан каптарчаларимиз ҳам анойи эмас. Фароғат ва Зубайда ер шарини кашта қилиб тиккан. Муҳаббат тўлдириб тиккан атиргуллар нақ шуъла сочади. Меҳнат ва расм ўқитувчимиз бизни

хам мактаб қўядилар. Барибир туман бўйича биринчиликни Юсуф ака тиккан гуллар, кушлар, қуроклар олиб кетади. Мактабимизнинг спорт зали худди гулзорга ўхшаб яшнаб ётади. Янги йил байрамлари, қўшиқ байрамларида ота-оналаримиз ҳам меҳмон бўлиб келишади.

Рўзибиён кизлари кўхликкина, истараси иссиқкина. Шунинг учун узок қишлоқлардан нуқул бизнинг опаларимизга совчилар келишади. Опаларимизни отга миндириб қўшни қишлоқ йигитлари олиб кетишади. Худди Юнус пари, Мисқол парини отига ўнгариб кетган Гўрўғлидай.

Биз тиккан белбоғ ва рўмолчаларимиз, кашталар антика, анвойи: йўрмаки, тўлдириб тикиш, гиламнусха кашта, «барра тиш» кашта, илон изи кашта, «х» нусха кашта, соя тушириб тикиш, илдириб тикиш, занжир кашта ва ҳоказо. Нилоби, гулоби, нопармон, пистоки, ковокранг, зангори ранг, қирмизи ранглар қалашиб кетади. Пилланинг нуқраларини тозалаб, ивитиб, қозонда қайнатиб, урчуқда йигириб, турли ипаклар тайёрлаб беришади оналаримиз. Биз тикамиз. Рўмолчаларимизни тахлаб, санаб-санаб сандиқчага солиб қўямиз. Келин бўлсак — асқотади экан.

Қишлоққа келин тушса — бизларга байрам. Рўмолми, белбоғми, арконми топиб, келиннинг йўлини тутамиз — пўта боғлаймиз. Тўрт бурчига гул ва булбул нақш чекилган. Чевар келинлар байтлар ҳам тикиб қўйишган.

Биринчи кўприкда биз пўта тутамиз.

Кейинги эшикда Назира ва Муборак. Ундан сўнг Латофат ва Қиммат. Ундан нарида Хурсандой ва Ҳаловат. Муҳаббат ва Ойдин дугонам ҳам йўл боғлашга шай турали. Бу сафга ўғил болалар ҳам қўшиладилар. Келинпошша ҳар қадамда совға улашиб, имтихондан ўтиб куёвнинг оstonасига етадилар. Қишлоғимизда иккитагина от бор: бири оқ байтал, биттаси саман от. Саман от чарс, кайвонига бўй бермайди. Уни Барно бобо аравага қўшадилар. «Ғайро-ғайро дам-бадам, оромижоним қайдасан»ни айтиб пахта ташийдилар. Оқ байтал эса кайвони бибиларимиздай ювош, келин ташийвериб чиройли эгар-жабдуққа, атлас ёпқичларга ўрганиб қолган.

Мана, катта йўлдан келаётган от бизнинг гузарга қайрилади. Мен Бобожон укам билан пўта тутамиз.

Келинни мингаштириб келаётган Ҳамида биби бизга рўмолча берадилар, нақ офтобдан бир парча узилгандай ялтироқ серкашта рўмолча. Маржондан нозиклар тикил-

ган. Қўлда сўлкиллаб, маржонлари шилдираб хусн сочади, келиннинг жамолидай чиройли.

Шўтқари Файзулла тоғамиз пайдо бўлиб, шоирлигини бошлайди:

*Келин келоди Лоладай,
Ҳар бир кўзи пиёладай,
Кокиллари шалоладай,
Ўзи ойдан зуволадай...*

Шундай қилиб, болаларга энг кўп рўмолча тарқатган келинчак Лутфулла ака (негадир ҳамма у кишини Муфти ака дейишарди)нинг қайлиғи Лолаой бўлди. Лола опамиз биз билан бирга далага чиқади. Пешинлари бирга ўлтириб тут соясидами, ўрикзордами, арик бўйдами, ховуз салкинидами, кашталар тикарди. Лола опамиз Шарифа холанинг ёлғиз ўғлига тушган. Қизлари Раъно опа «Мехнат — роҳат»га узатилган. Латофат бизнинг дугонамиз. Лола опамиз буғдойранг, кўзлари чарақлаб туради, кошлари қоп-қора, пайваста, тутаб ётади. Сўзлари бамаъни. Қуёш тифида қорайса ҳам икки руҳи кизариб туради. Кўзлари доим кулимсираб, юзларида майин нур ўйнайди. Шарифа холанинг эрлари Ҳабиб Қора урушдан қайтмаган. Учта сағирини холамиз юрагининг қони билан боққан эканлар.

Онам шундай деб айтардилар... Қишлоғимизга хусну жамоли, гўзалдан-гўзал дастрўмолчалари, одоб-назокати билан келин бўлиб тушган Лола опани бизлар яхши кўриб қолдик. Далада унинг атрофидан кетмасдик. Рўмолчаларингизни сувларга, анҳорга оқизинглар, деб ўргатарди у. Биз гоҳ Дўрмон арикқа, гоҳ Бўстон арикқа оқизардик. Ундаги атиргуллар қайси боғларда илдиз отиб, ғунчалаб, чаманга айланди экан. Тумшукчаларида гул баргини тишлаб турган қушчаларимиз қайларга учди экан?

Болаликнинг орзу-хаваслари, илк ижоди — дастрўмолчаларим — сени тушларимда кўргим, болалик аталган жаннатнинг исларини искалаб, юзларимга босгим, бу ҳур замонда қайтадан бола бўлиб қолгим келади. Дастрўмолчам, орзуларимнинг сўнмас гул парчаси, келинларнинг энг азиз, илохий сепига айланишингни истайман. Рўмолчанинг кизил маржонлари шилдирашида онамнинг майин хиргойиси қулоғимга чалинади:

*Рўмолим бор ой гули,
Ўртаси чойдиш гули.
Ойдинойнинг топгани
Онасига чой пули.*

Кўзимдан маржонлар жаранглаб ерга сочилади.

ЧИРОҚ

Кишлоғимизда иккита нўғай бобо бўларди: Салой бобо. Қурамшин бобо. Салой бобо байрамларда ҳамманинг уйларини, ташқари деворларини оклаб, чиройли қилиб берарди. Хизмат хақиға фақат тушлик: нон ва туршак, жийда. Ўзига тўқроқлар лавлағи ва оби новвот билан сийлашарди. Қурамшин бобо ғўлабирдан келган оппоқ киши эди. Яшил бахмал дўппи кийиб юрарди. Хожайи Бўстон мазористонига туташиб кетган чорбоғли ховлилар орасида керосинхона бўларди. Керосинхона ертўла эди. У қишин-ёзин ана шу ерда керосин сотиб кун кечирарди. Мен ҳар ҳафта катта челақ билан керосин олишга борардим. Айниқса, бозор кунлари навбат кўп бўларди.

Кимдир челагини, кимдир биттагина қағтароқ тошни навбат белгиси қилиб қўйиб кетишарди. Чошгоҳда Қурамшин бобо эринмай салобат билан эртақлардан чиққан қахрамонлардай сипо юриб келарди. Кўк сатин халатини ечиб, эшик кесақисига қоқилган михга илиб қўярди. Катта қалин пешбандини оҳиста тақиб оларди.

Темир бочкаларда тўла керосин, атрофи қум билан тўлдирилган. У ёғоч тўнкага ўтириб олиб, катта чўмичини айлантириб, керосин беришдан олдин ҳаммага бир-бир қараб оларди.

— Келигиз, — дерди у вазмин товушда.

Одамлар жимгина челақ тўлдириб керосин олиб кетишарди. Менинг челағим катта эди. Тўлдириб керосин қуйилгач, Қурамшин бобо ерга эгилиб уч-тўртта пайрахани олиб, челағимга солиб қўярди.

— Чайқалиб, тўкилмайди. Дам олиб, дам олиб қўтар, чироғим, — дерди меҳрибонлик ила...

Мен бир чақирим келадиған чорбоғ ичидан хансираб керосин кўтариб ўтаман. Дарахтлар шовуллаб туради. Ўйлимдаги Дўрмон арик, катта арик шовуллайди. Хўлволар хуш бўй сочади. Акас дарахтлари сочлари ян-

ги ўримга кирган қизчаларникидай «мунчоқ»ли кокиллари шилдиратади. Мен челақни гоҳ у қўлимга, гоҳ бу қўлимга ўтказаман. Хар гал бир томонга майишиб, икки этагимга керосин ҳиди уриб дарвозадан кириб келаман.

— Келдингми, дарди балонгни олай. Елкагиналаринг узилиб тушай дебди-ку, — онам қўлимдан челақни оладилар...

Ўчоқ бошида катор чироқлар туради: ўнинчи, еттинчи чироқлар. Тандир кифтида эса оппоқ нурдай чарақлаб лампа шишалар терилиб қўйилган. Онам чироқларни ятиллатиб, пиликларнинг «куйган» тилларини қайчилаб, лампани мойга тўлдирадилар. Аста-аста уларни ёкиб, лампа шишани қўядилар. Кичкина қасрчада мўъжиза пиликнинг тиллари нур соча бошлайди. Пиликнинг тилларидан мўъжиза пайдо бўлади.

Меҳмонхонага ўнинчи чироқни олиб кираман. Еттинчи чироқ эса овқатланадиган хонамизга киради. Ўнинчи чироқни онам шифтга илиб қўядилар. Пиликнинг дуди шифтни қорайтирмасин учун чироқ тепасига оқ қорғоздан соябонча ҳам ўрнатадилар.

Сандал атрофида ўтириб овқатланиб бўлгач, чироқ атрофида парвоналардай тизиламиз. Онам топишмоқ айтдилар:

*Ҳавзи сангин,
Оби рангин.
Мори печон,
Гули хандон...*

Мазмуни:

*Тош ҳовуз,
Суви рангдор.
Бурама илон,
Гули хандони бор.*

— Чироқ, керосин, пилиги, олови, — деймиз.

Сўнг онам эртак бошлайдилар.

Бизнинг шу оддийгина чирогимиз сеҳрли чироқдай эртаклар дунёсига, офтоб сира ботмайдиган, ойлари ўн тўрт ёшлиқ қиздай кулимсираб турадиган ўлкаларга элтади.

Чироқ туни билан бошимизда милтиллаб нур сочади. Осмон фонаридай.

Чирок пилигини пасайтириб онам аста чикиб кетадилар. Фонарчанинг бир тилик нури пилладай сарик, у шуъла онам билан ҳамроҳ юради. Сандалнинг кодокларида ружанак бўлиб ухлаб қоламиз. Бошимизда икки нур, икки фаришта шуъласи уйғоқ туради: бири чирок нури, бири онагинамнинг бедор меҳрлари.

Йиллар шамолида унут бўлган хотиралар. Зах ертўлада одамларга керосин улашаётган Қурамшин бобонинг вазмин нигоҳлари. Бир чақиримлик йўл. Хар ҳафта челақ керосин кўтариб бораётган кизалоқ. Байрамларда уйларнинг қанотини, деворлар кифтини оқартириб юрган Салой бобо.

Балки одамзод қалбида нур бўлмаганида, чирок ҳам бўлмас эди. Хотира чироқлари ўчмай ёниб тургани давлат экан.

МЕҲТАР БОБО

Ёз. Мевалар фарқ пишган. Саратон иссиғини писанд қилмай оғироёқ Бибиражаб опам ишга қатнайдилар. Хар куни эрталаб Умар поччам опамга алоҳида тайинлайдилар. Бугун ишга бормай қўя қол, дейдилар. Тагин Йўлчивой бўлмасин, деб кулиб қўядилар. Опам эса идора эшигига кулф тушмаслигини хоҳлайдилар. Баланд бўйли оқ сарикдан келган, ияқларида араби холлари, холлари устида туклари ҳам бор опам ишга боргани-борган. Ражаб опам отамнинг дуосини олган эканлар. Иш деса ишни дўндириб, уй юмушларини ҳам тиндириб юрарканлар-да. Ражаб опам билан Нарзибиби опам деярли эгизакдай эканлар. Бибиражаб опам қўллари чаққон, баракали экан. Нарзибиби опам озгина эрқароқ бўлганлар. Шу сабабли ҳам отам оби овқат сузаётганда Ражаб опамга бир чўмич кўпроқ насиба соларканлар. Нарзибиби опамга эса камроқ. Ишлаганига қараб тишлайди, дерканлар. Косаю косачалар овқатдан бўшагач, Нарзибиби опамнинг доим ишлари чикиб қоларкан. Яъни қорнилари «оғиркан». Серғайрат Бибиражаб опам эса то Нарзибиби опам чикқунича идиш-оёқларни ювиб, чайиб, чиннидай қилиб артиб қўярканлар.

Ўтли-шудли опам Умар поччам урушдан қайтган йиллари ҳисобчи бўлиб ишларканлар. У пайтларда йигитлар кам. Қари-картанглар, майиб-мажруҳ кишилар қизларга

харидор бўлишаркан. Умар поччам ҳам бармоқларидан ажраб қайтган эсалар-да, қўлларида хунарлари бор, отадан қолган иморатлари тугал экан, кишлоқнинг ёши ўтиб қолган анор юзли қизлари барчаси Умаржондай йигитдан совчи кутар эканлар. Умаржон эса ўйлаб-ўйлаб шу ўт-олов, йигитлардай тап тортмас, отаси билан бирга бир этак сингилларининг оғзига мой тутиб турган Бибиражабойни танлабди. Бир товоқкина тариқ палов, битта қалами қўйлак ва Иззатой опанинг қалғай рўмоли билан келин-куёв бўлишибди. Гулни гулга қўшишибди. Ҳовли-хаётлик, тўйлик-тўйчиқлик хонадонда мана энди уч ўғил бир қиздан сўнг бешинчи фарзанд кутилмоқда. Онам бечора ҳар куни озгина сарёғми, думба ёғми олиб келиб опамнинг ёстиғи олдиларига қўядилар.

— Биқинларингизни, киндикларингизни силаб қўйинг, — дейдилар опамни сизлаб-сизлаб. Чунки шу опам биз сағирларни бағрига олиб, едириб-ичириб, оқ пахтадай қилиб олиб ўтирибдилар-да. Ўзлари опамнинг биқинларини силаб қўймоқчи бўладилар, опам уяладилар. Ишдан чарчаб келиб ёстикқа бош қўйиб чўзиладилар.

— Диной, — дейдилар, дугоналаримдай исимини тескаридан ўқиб айтиб. — Оёқларимни авқолаб қўй, бачам. Сани қўлларинг бирам юмшоқ, иссик. Озор бермайсан, — дейдилар эркалатиб.

Мен уларнинг оёқларини уқалайман. Қўлларини, бармоқларини уқалайман. Опам охиста мудрайдилар. У чарчоғини уйқудай аритади. Беш фарзандни оқ ювиб, оқ тараш, кекса онанинг раўйига қараш, яна менинг ташвишларимни кўтариш...

Шўрбоддаги опамнинг эрлари Камол Ёрмурод келиб кетган. Опамнинг ҳам бешта боласи бор. Ўзлари касалманд. Ишламайдилар. Болалари ейман-ичаман дейди. Ҳар ҳафта онам қаймоқ қориб маска қиладилар, уни эритиб коса-коса сарёғ оладилар. Сарёғ, патир, опамдан бекитиқча сабзи-пиёз, озгина қотирилган гўшт олиб, бошларига дастурхон қўйиб, қайдасан, Зарметан, деб йўлга тушадилар. Салкам 8 км лик йўлга пиёда кетадилар. Кун ўтказиб терлаб-пишиб, чарчаб қайтиб келадилар. Лекин сира нолимайдилар. Бизларни жеркимайдилар. Овозлари бир хил: жилға сувидай жилдир-жилдир, майин оҳангларга тўла. Айниқса, шу кунларда онам яна ҳам мулойим бўлиб қолганлар.

— Опанг ишга бормаса бўларди, бачам. Эл-юртчилик. Дарди пишиб турибди. Хар хил одам бор. Кўз тегади. Худонинг ўзи асрасин, — дейдилар. Хар кун икки бора исирик тутатадилар...

Бир кун опам ишдан пешинда келдилар. Бошларини ювдилар. Чиройли кўйлаklarини кийдилар. Кейин иккаламиз пиёда дўхтирхонага бордик. Уларни туғруқхонада олиб қолишди. Опамнинг тоза либосларини менга тугиб беришди. Опам менинг дўхтирга келганимни ҳеч кимга айтманглар, дедилар. Онам эса мен келсам ҳамма ёқни чиннидай супуриб-сидириб қўйибдилар. Қозонда атала қайнаб турарди. Аталанинг хуш хиди димоғимни китиклайди. Бир пайт Бобожон укам келиб қолди.

— Бийижон, бизгаям атала етадими, — сўрайди у.

— Этади, бачам, этади. Ражабжоннинг давлати ўнга тўйга этади, бийинг ўргилсин, — дейдилар онам.

Етилган аталага уч-тўртта тухум чақиб ташлаб, оловни пасайтирадилар. Сўнг сопол косаларга атала сузиб, тандир кифтига қўядилар. Биз кутиб турамиз, совиса олиб берадилар. Атала совиб ҳам улгурмаган эди: Умар поччам кириб келадилар. Поччам одатда эрталаб ишга кетиб, шом коронғисида келардилар. Биз ҳайрон. Онам эса қулоқлари динг. Куёвларига умидвор термуладилар.

— Ойбиби, ўғил неvara муборак бўлсин! Ман ўтиб келсам, девдим...

— Худо муборак қилсин-а, — дейдилар онам суюниб. Елиб-югуриб аталани идишга солиб, иссиқ патирлардан тугиб берадилар.

Шундай қилиб, Умар поччам хонадонида тўртинчи ўғил туғилди.

Ўша йили ёзда опам билан язнам Тошкентга келиб, Муқимий театри томошаларига тушишган, Ҳамза Умаровни ёқтириб қолишган эди. Ўғилча туғилса Ҳамза Умаров бўлади деб юардилар. Оллоҳ насиб этибди. Ҳамза Умаров туғилганидан шод эдилар...

Бобожон, Рамазон, Қахрамон дикирлаб суюнчи олишга жўнашади. Инобат эса хали алпонг-талпонг юради. Ошхўрақлари қотирмоч бўлиб кетган: узум еявериш шира бовлаган. Опамнинг болалари одатда тез оёқ чиқарарди. Инобат кечроқ йўлга кирган, ёлғиз киз бўлгани учун поччам уни ер-кўкка ишонмасдилар.

Ҳеч қанча ўтмай оқ сурп кўйлаklarининг этакларини суюнчига: жийда, майиз, туршак, қурут, бўғирсоқ ва танга-тунгага тўлдириб уч оғайни ботирлар киришади.

Лолагуллик патнислар суюнчига тўлади. Танга-тунгаларни онамга беришади, онам уларни рўмолчага тугиб, кичкина сандиқчаларига солиб, токчага қўядилар...

Опам, язнам ва мен бир йўл бўлишиб чақалокни олиб келамиз.

Онам дарвозадаёқ исирик тутатиб, чақалокни қўлга оладилар. Унинг пешоналарига қўллари теккизиб, қўллари эса кўзларига сурадилар. Кўзларига ёш келади.

Ана энди Ҳамида биби билан Рухсора биби келадилар. Бешикчага чақалокни соладилар. Ҳамида биби кушдеккина бўлиб бешикни «мини» олади ва унинг теппасига канд-курс, ёнғок чақади.

— Акаси йиғласа кўркмасин.

— Бибиси чакирса кўркмасин.

— Чақмоқлар чақса кўркмасин!

— Шамоллар турса кўркмасин.

— Кучуги вонулласса кўркмасин.

— Мушуги миёвласса кўркмасин... — деб туради Рухсора биби.

Бешикнинг бир томонида онам ухлаб ётадилар.

Кейин оппоқ пахтадан бир тутам-бир тутам қўйиб, қўлбоғлари, қавслари, туваклари устига енгилгина гугурт чақиб пахтага теккизилади ва момик пахта «пов» этиб ёнади, уни тез-тез йиғиб олиниб, тувакка солинади. Инс-жинслар кетармиш.

— Эгаси келди,

Бобовлари кетсин...

Чақалок иссиққина, мўъжазгина ватанида мириқиб ухлайди...

Ана энди гапни қўчанинг эгалари — болақайлардан сўранг: каерда сурнайчи, меҳтарбоз-қўғирчоқбозлар бўлса, эргаштириб чақалокнинг уйига олиб келаверишади.

Чошгоҳ пайти ванғозилик Меҳтар бобо келиб қолса денг.

Қўғирчоқларнинг юзлари лоладай, қошлари палахмондай. Бўйлари узун. Беллари хипча. Бирам бийрон, бирам сайрон. Сурнайлари чалинса, тўксон ёшлик қадди дол Эргаш бобо ҳам қиличдай бўлиб даврага тушиб ўйнаб кетади-ёв! Эргаш биби эса ўн саккиз ёшлигини соғиниб, қилпиллаб, рўмоллари қилпиллаб, култапешак остида оппоқ сочлари селкиллаб йўрғалаб даврага тушаверади!

Хуллас, сурнай юракларни мумдай эритиб сайрайди. Чилдирманинг гардишидаги халқалари қизлар кулгисидай жаранглайди.

Меҳтар бобонинг калами хуржуни кичик сахна вазифасини бажаради. Жамалаклари селкиллаб, бўйнидаги маржонлари шилдираб Қўғирчоқ бекач чир айланади. Қўғирчоқ йигит қарсак чалади, «хо дўст» дейди. Ана, келинчак «ғунчалайди». Такдир уларга гўдак беради. Гўдак бошида ота-она парвона. «Она» аразлайди. Чақалокни юпатолмай «ота» гиргиттон. Ота томошабинларга мўлтираб термулади. «Чақалогини» қўлига олиб, хиргойи қилади:

*Маҳмаюсуф жоним болам,
Боргин онангга, алла-ё,
Андиздаги қирмиз лолам,
Боргин холангга, алла-ё!*

«Чақалок» тинмайди. Боши гаранг «ота» унга дўк уради:

*Чолни кўрса бобом деган,
Тошбақани кўрса, сут деган,
Тутга чиқиб тут еган болам,
Унг кўзини қурт еган болам,
Боргин бибингга, алла-ё...*

Қўғирчоқ «биби»ни эшитгач жим бўлади. Ўйин-кулги, хангома, ҳазил ярим соатдан ошиқроқ давом этади. Катталар ғубори тарқайди. Кичиклар қувнайди. Сўнг хонадон бошлиғи патнисда сарпо олиб чиқади: сурпми, гарди ҳалили рўмолми, иккитагина нону майиз, туршак, каллақанд дегандай. Меҳтар бобо гўдак ҳақиға, хонадон соҳиблари ҳақиға узундан-узоқ дуо қилади. Қўғирчоқларини «ётқизиб», калами қопига ўраб, қайроқчи бола ёғоч оёқларини «ечиб», яна йўлга равона бўлишади. Болалар эса улоқчидай дикирлашиб, каклик боласидай какарлашиб бошқа бир хонадонга — чақалокли уйга ошикишади. Қанча сувлар окиб ўтди. Қанча баҳорлар келиб кетди. Баҳор қизнинг қизил маржонлари томларга, йўл бўйлариға тўкилиб қолди. Соддадил, чақалокларнинг дунёға келганини муборақлаб кишлоқма-кишлоқ кезиб одамларни хурсанд қиладиган Меҳтар бобо қайси жаннатға учиб кетди экан? Унинг бийрон ва шўх қўғирчоқлари қайларда, қайси эртақларда қолди?..

ГИРДИБОД

Кун тиккага келган. Ерга оёқ боссанг, товонинг куяди. Курт-кумурскалар, чумолилар ҳам қайдадир инларига беркинишган. Қушлар ҳам уяларида чурк этмай тумшукчаларини каноти остига олиб мудрайди. Аркони шохларга ўралган говмишим қорни дўмбирадай бўлиб ариқ бўйидаги тут тагида мени кутади. Уйга кетишимиз керак. Мен эса дунёни унутиб китоб ўқийман. Юпка ва-раклари патнисдай каттакон китобим тугамайди. Расмларга бир маҳлиё боқаман. Ҳар бир ҳарф орасидан менга сеҳрли дунё мўралайди. Этик кийган мушукнинг саргузаштлари мени тамоман сеҳрлайди. Тилсим қасрларда каттакон этик кийиб мўйловини бураб юрган улдабуррон мушукка ҳавасим келади. Говмишим бетокатланиб чўзиб, «мў»лайди. Мен эса парво қилмайман. Дўрмон ариқ пишкириб оқади. Унинг суви кузда ҳам тинимайди. Доим сап-сарик сумалакдай қуюк сув оқади. Чуқурийўлдан эса бу пайт ҳеч ким ўтмайди. Чунки вақт пешин бўлган. Ер хансирайди. Бундай кезлар катталар ҳам соя-салқинни хуш кўрадилар. Чўпон-чўлиқлар эса ертўла қазиб олиб, муздай ертўлада чалоб ёки катикланган гўжа ичиб дам олишади. Дугоналарим ҳам аллақачон кетишган. Улар оналарининг гапларини икки қилишмайди. Туш пайтида ажиналар, сув бўйларида сув парилари чиқади-да! Сув парилари, ажиналар бегуноҳ гўдакларга, покиза қизларга ошиқ бўларкан. Эргаштириб ўз ёрларига, дарёбодларга олиб кетишаркан-да! Улар гоҳ тулкига, гоҳ чиябўрига, гоҳ мушукчага, кучукчаларга айланиб келишаркан... Э-э, дейман. Мен улар билан дугона бўлиб оламан. Қўлтиғида сеҳр китоби бўлади. Ўшани олиб кочсам, кейин ўша девми, ажинами, умрбод менга хизмат қилади. Сув парисининг эса сочларидан ушлаб олсам, менга чўри бўлади, ха...

Китоб қўлимда, шу хаёл билан офтоб тигида ўлтираман. Бир пайт Қурамшин бобонинг керосин соладиган воронкасидай катта гирдибод йўл ўртасидан ғириллаб кела бошлайди. Йўл пастда. Мен турган жой тепада, даланнинг «ёқасида» — учбурчак шаклидаги ёбончада...

Китобни ушлаганча томоша қилишга тураман. Гирдибод пилтадай ўралиб-ўралиб кела бошлади. Икки одам бўйи баландликка лип этиб сакраб чикиб олади. Гирдибоднинг қорни хумдай шиша бошлайди. Мен эсимни йиғиб олгунимча оёғим тагига етиб келади. Ва кавушсиз

оёқларимга Босар кучугимнинг тилларидай иссиқ бир нарса урилади. Юз-кўзимга тўзон тўлади. Қандайдир ғайритабиий куч мени бир қулоч баландликка кўтариб, бир неча қадам нарига олиб бориб ташлаб юборади. Мен бир лахза ўзимни билмай қоламан. Сўнг гурсиллаб ерга — юмшоққина лой чопиқ қилинган ғўза пайкалига тушаман. Анчадан кейин инкиллаб ўрнимдан тураман. Гирдибод яна паст йўлга тушиб, буралиб-ўйноқлаб Гўдакон тепа томонга силжиб борарди. Менинг аъзойи баданим қизиб, юз-кўзим чанг, нима бўлганини англамай турардим. Говмишим эса тут соясида ётиб олган, кавиш қайтариб мудрарди. Китобим ўн қадам нарида очилганча ётарди. Хайрон бир хаёлда китобимни олиб, ховли томон йўналдим. Бир ён Муллаатошга, бир чети катта Бўстон бозорига олиб боровчи катта йўл кимсасиз эди. Қайдадир гулга кирган бедазорда парт-парт қилиб беданалар сакраб коларди. Димокка хуш ёкувчи йўнғичқазорлар шовулларди. Кичкина ариқ бўйида тизилган тутлар қатор суҳбатдош қизчалардай яшил кўйлақларини хил-пиратиб, гоҳ оғизларидан «бол» томиб суҳбатлашаётган келинчақларга бирам ўхшарди-ей... Билқиллаган қайноқ тупрок оёқларимни куйдирганини сезмай шитоб юраман. Сигирим эса мендан кўпроқ шошади. Тирсиллаган елиндаридан пизиллаб сут отиладигандай. Миям қизийди. Мени ўраб олган гирдибод ерга кирдими, осмонга чиқдим, гум бўлади-қолади. Мен эса уйга шошаман. Бу хангомани онамга, опажонимга, укаларимга айтмоқчи бўламан. Уйга келиб ҳеч нарсага тобим бўлмай юмалаганча ухладим-қолдим. Салқингина бўйра устига тўшалган шолчаларда ёстиксиз ухлаб ётаман. Бир пайт онагинам келиб бошимга ёстик қўядилар. Қурок қошлиқ ёстикча.

— Иситмада ёнапти-ку бугина. Офтоб урдими дейман, — онам пешонамга қўлларини қўядилар. — Пешинга қолмай кел девдим-а, бу маҳмаданага, — хавотир ва меҳрибонлик билан сўйланадилар...

Шу ётганча кун ботди ҳам уйғонмабман. Бир қошиқ иссиқ ҳам тотимабман. Эртаси куни чошгоҳда бир амаллаб уйғотишди. Ҳеч кўзимни очолмайман.

— Хивич олиб келайми, — дейди опам «сиёсат» қилиб. Хивич қайда, опам менга ҳечам қўл кўтарган эмаслар. Бир пайтлар кунгабоқарнинг узун поясини олиб келяптилар. Фовак пуч поя билан уриб бўларканми? Опам оёғимга пояни теккизиб китиклай бошлайди.

Мен эса куламан. Мен билан хазиллашманг, дейман. Мени жинлар кўтариб, мамлакатига олиб кетди, дейман. Тахтиравонларда учдим, дейман.

— Ол-а, — дейдилар опам. — Лофчи бўлиб қолдингми. Шеър тўқиганинг ҳам бир нав эди. Энди ёлгон лати-фа тўқийсанми?

Хуллас, опам хазил-хазил билан, таги зил бўлмасин, деб мени олдиларига ўтқазиб гапиртирдилар. Мен кўрганларимни қўшиб-чатиб айтиб бердим. Онам жуда содда эдилар. Болагинамга жин-парилар ошиқ бўлибди, деб бош чайкадилар.

Опам билан язнам кенгашиб олдилар. Кейин эртаси куни мулла Ражаб бобоникига олиб бордилар. Оппок сурп кўйлакли, оқ соқолли мулла бобо икки ёнларига лўла болишлар қўйиб, нақшинкор ёғоч лавҳда муқаддас китобни ўкиб ўтирган эканлар.

Мен ва опам ёнларига ўтирдик. Мулла бобо майин, паст товушда ўша сеҳрли китобдан жуда узок ўқидилар. Ора-орада менга дам солиб, «куф-суф» қиладилар. Кейин чиройли кашталиқ хатга ўхшаш қилиб сарғиш қоғозга нопармон қаламнинг учини хўллаб-хўллаб дуо-лар ёзиб бердилар. Онам бу дуога жилдча тикиб уни ёкамнинг астарига тикиб қўйдилар. Энди менга инс-жинсларнинг кучи етмас эмиш.

Ўша воқеадан кейин гирдибод бор деб Чуқурйўлга биз сигир ўтлатгани бормадик. Сигир боқадиган жойи-миз адирга кўчди. Мен ўша воқеадан кейин тинимсиз шеър ёдлайдиган, вижир-вижир қилиб, ким нима деса, ёдлаб оладиган бўлдим. Маликалар, шахзодалар ҳақида ҳаёл сурадиган, ипак ва кимхоблар кийиб қасрларда юришни орзу қиладиган бўлдим. Баъзан инжиқлик қилиб, қайсар бўлиб қолсам, опам хазиллашардилар:

— Бунга индаманглр. Муаккиллари келди, — дердилар.

Ана шунақа!

БУҒДОЙГА ҚОП

Муқим бобо аср намозидан сўнг шошиб кўчага чиқиб кетди. Муқим бобо жуда завқли, одамижон киши. У киши йўлда бировни учратиб қолса, қозон-товок, эчки-уловидан тортиб етти уруғ-айморигача суриштиради. Салом айтади. Кўча-кўйда бола-бақранинг сувда чўмилиб,

билқиллаган тупроқда товланиб ётганини кўrsa, завкла-
ниб кетади:

— Ха-ха, тойбарра! — деб эркалаб қўяди.

Хотинлари Назокат хола узун бўйли, қотмадан кел-
ган, буғдойранггина аёл. Кўчадан ўтса, узун қора сочла-
ри елкалари билан битта бўлиб, тўпигига тушади, шар-
шарадай шовуллайди. Унинг изидан юрганлар бу дурра
сочларга махлиё бўлиб, беихтиёр орқаларига қарайдилар
ва ингичка қорамағиз юзлардаги ажинлар, кемшик тиш-
ларни кўриб дамлари ичига тушиб кетади. Ана шу «той-
барра» деб бизни эркалайдиган Муқим бобомиз холамиз-
нинг сочларига ошиқ бўлиб уни қўшни қишлоқдан олиб
қочган эканлар...

Хуллас, кун қайтиб намозигар шамоли эсиб қолган.
Назокат хола мадонча (ошхона)да супра ёйиб, хамирош
олиб ўтирарди. Бобо шошиб кирдилар.

— Они Олимбой! Биргад буғдой бераман, деди. Тез
қимирла. Иккита қоп бер, буғдойдан қурук қолмайлик,
онаси...

Назокат хола қўлининг хамирини ишқалаб супрага
туширди. Химаралиб ўрнидан турди. Ва тоқчада ўроғлик
оппоқ сурп «қоп»лардан иккитасини шошиб олиб чиқиб
чолининг қўлига тутқазди.

— Яхши бўлди. Бир қафтгина уним қолувди. Шун
қайиш қилай деб ҳаракат қилаётувдим. Буғдойи сарами-
кан ишқилиб?

— Бориға барака десанг-чи, хотинбой. Жайдарими,
баҳорими — олиб келаман-да, қозонингни қайнатиб,
қорнингни тўйдиради.

— Тўғри айтасиз, отаси!

Хуллас, Муқим бобомиз иккита оқ қопни қўлтиғига
қистириб, йўлга тушди. Эшагини тўқимлаб, орқасига
Олимбойни ҳам миндириб олди. Идорага боргунча кеч
тушди. Катта тарозини қўйганча Баҳром тоға буғдой тор-
тиб берарди. Унинг нопармон қалами қулоғига қисти-
рилган.

Ғал Муқим бобога келди. Баҳром тоға этиги қўнжига
қистирилган икки буклоғлик дафтарини олди.

— Вақтида келдингиз-да, бобо. Мана бу темир даф-
тарга бир чизиб юборинг.

— Баҳромбой, неча пуд буғдой берасан ўзи?

— Холапошша билан икковларингизга 5 пуд ёзилган.

— Ҳа, майли, жигарим, бориға барака. Қолганига ху-
до пошшо!

Муқим бобо қўлтиғига кистирилган қоннинг бирини очди. Очдию гуррос кулги кўтарилди: кампиршо кисталанганда қоп деб бобонинг оқ сурп иштонларини бериб юборган экан.

— Астағфируллох, астағфируллох, — деди шошиб қолган бобо. Иккинчи қоп ҳам қанотини ёйган лайлакдай қаппайиб турган оқ иштон эди.

Кулги, хангома, аския бозори кизиди.

— Бўлди, хумордан чикдингларми, тойбарралар. Олим, туш эшакдан. Эшакнинг нўхтасини еч.

Хуллас, эшакнинг нўхтасидан чилвир ясаб, оқ сурп иштоннинг икки почасини бўғиб боғлади. Антика қоп тайёр бўлди.

— Қани қопга сол берадиганингни. Эпласанг элакда сув, мулла Бахром. Сол буғдойингни, — деди бобо.

«Қоп» тўлди. «Иштонбоғ» — қоп оғзи маҳкам боғланди.

Эшакка кашша хуржундай юкланди. Ота-бола шом қоронғисида Рўзибиёнга кириб келишди.

Улар дарчага рўпара бўлганда Назокат хола қайишни сузиб, дастурхонга тортиб, катиклаб, пиёздор солиб маҳтал кутиб турарди.

Хола азот ўрнидан туриб останага йўналди.

— Кампиршо, кара, қонларингга тўлдириб тилла буғдой олиб келдим. Ўзиям зўр қоп экан, ҳаммани оғзини очиб қўйдинг, хотинбой...

Бобо хотинини азбаройи яхши кўрганидан бир оғиз қаттиқ гап қилмади. Эшакка ортилган почалари бўғилган «қоп» шом қоронғисида оқариб ажабтовур кўринарди. Хола бошини чангаллаб ўтириб қолди:

— Вой, манинг эсгинам қурсин. Рўзибиёнга бир йиллик гап топилди энди, Муқимбойнинг хотини қоп билан иштонни ажратолмай қолибди деб.

— Парво қилма, хотин. Буғдойни ол, хумларга сол. Қулинг ўргилсин, қайишингни келтир. Қоринлар пиёзди пўсти бўлиб кетди. Эртага ипакдай қилиб ёрғучокда тортиб бераман, садағанг кетай...

*Хе, сув келади Моридан,
Моридан ҳам наридан.
Чолгинаси ўргилсин
Кокилини торидан...*

Учовлон кулиб, яйраб дастурхонга ўтиришди. Чирилдоқлар ҳам сайраб юборган ғаройиб тун бошланди.

МУБОРАК

Йўнғичказор гуллаб, барк уриб, коракўрпа бўлиб ётади. Биз дугоналар йўлни тўлдириб сигир ўтлатгани борамиз. Ариқ бўйларида тизза бўйи хулвўйлар нопармон гулга фарқ бўй таратади. Ажриқлар, шамақлар, печаклар, такасоколлар, оқбошлар, келинсупургилар мол ейдиган бўлиб етилган пайт.

Ёзининг ёруғ куни. Сигирларимизни пахтазордан четроққа козиклаймиз. Ариқ лабидаги кўм-кўк ўтларни, тутлар тагидаги «саломалайкумлар»ни иштаха билан ейди сигирлар. Ҳаловат, Назира, Муборак, Хурсандой, Мухаббат тут соясида ўтириб гурунги қиламиз. Ғўзанинги барра баргларида олиб, кўйлақларимизнинг этакларини қайириб, баргларга тишимизни ботириб, «гуллар» соламыз, оқ-сарик чит кўйлақларимиз этакларида гуллар «очилади». Кўпроқ себарга гулларни, атиргулларни, лола гулларни «тишлаб» нақш ўямиз. Кўм-кўк бўлиб яшил қаламда чизилгандай тиниқ шакллар чиқади. Анчагача кетмайди. Онам мени қойиб-қойиб, кўйлагимни кул солинган сувга ивитиб қўйиб ювадилар. Барибир гулнинг излари қолади.

— Тишгиналарингни қара, аррадан ҳам ўткир, кўйлагинг йиртилса, кунда-кунда олиб берадиган отанг тирикми сани?..

Кўйлақларимизга гул чекиб, гап бериб ўтирамыз. Маталлар айтамыз. Туталлар айтамыз. Соялар тортилиб, чошгоҳ бўлади. Қорнимиз ҳам очқайди. Мен онам қилиб қўйган маска ёддан яширинча олиб келганман. Назира ун олиб келган.

— Ўмоч қиламиз, — дейди Назира.

— Сут керак, — дейди Ҳаловат.

Сигирларимиз ичида энг серсут, елинлари катта, ювоши — Муборакнинг говмиши. Ҳаловат билан Муборак сигирни соғиб, сут олиб келишади. Консерва банкага аввал сув, сўнг сут солиб қайнатамыз. Сўнг унни солиб, ўрик новдасидан қилинган «қошиқча»да қавлаб турамыз.

Ўмоч эмас, ширингина атала тайёр бўлади. Галмагалдан қошиқ ташлашиб, ичиб оламыз. Нафсимиз ором топади. Сигирларни янги жойга қозиқлаб, яна гапга шўнғиймиз. Ариқчанинги ёкасида давра қизийди. Ҳаловат биздан икки ёш каттароқ эмасми, кулдираверади. Муборак жимгина тинглайди. Назира жилмайиб қўяди.

Мухаббат сипо, унча-мунчага кулавермайди. Ортиқ бодан гапирамиз. Ҳамида бибининг тўйдаги қиликлари-дан сўйлаймиз. Файзулла тоға «аёлча» кийиниб даврага тушиб, ўйнаб берганлари, ичакларни узгани ҳам қолмайди. Файбулла аканинг базмларда раққосага пиёлада чой тутиб мухаммас айтганларини ҳам сўзлаймиз. Баҳром тоғанинг янгамизга бўлган ишқу муҳаббатини катталардан эшитганимиз ҳам қолмайди. Хуллас, маҳмаданаларнинг сигирлари эсдан чиқади-кетди. Бир пайт ёдимизга сигирларимиз тушиб қолади-ку. Менинг сигирим тут соясида кавш қайтариб ётарди. Назиранинг сигири эса қозикда айланавериб чингилтоб бўлган, арқонлари оёғига чалишиб, офтобда мўнграйиб турарди. Ҳаловатнинг сигири эса ариқчага тушиб олган, хулвўй ва шамакўтларни, шўраларни сипириб уриб ётарди. Ҳаловатнинг хўра сигири доим шу: эшакшўрами, семизўтми — кўрдим демай еяверарди. Ана шу учун сигирининг сути доим кўм-кўк, жириллаб ётади.

Муборакнинг говмиши бедазорга урганди. Қорақўрпа бедадан еб, қорни дўмбирадай шишиб кетган, икки оёғи икки ёкка тарвайиб, жойидан қимирлай олмайди.

— Иби, онажон, ўлдим-ай, отам мани гўштгинамни ейди, — изиллаб йиғларди Муборак.

Ҳаловат дарров эсини йиғиб олди:

— Сигирларни хайданглар, уй-уйга, тепа-тўйга, зиёфат ҳам тугади, сухбат ҳам тугади. Мубор, кўркма, арқонини шохига ўра. Лўкилла-тиб хайда.

Биз орқама-орқа қатор борамиз. Муборак сигирини харчанд кистаса ҳам юролмайди. Оғзидан кўпиклар сочилади, пишқиради. Қорни шишганидан шишиб борарди. Бир бало қилиб, Чуқурўлдан кишлокқача сигирни икки қайта лўкилла-тиб хайдаб ўтишди. Сигирнинг қорни пасаймади. Муборакнинг Аҳмад, Раҳмат деган укалари аллақачон «хушхабар»ни онасига етказганди.

— Вой-дод, мусулмонлар! Уйим куйди, уйгинам куйди, — чапак чалиб йиғларди онаси.

Яхшиям отаси уйда йўқ экан. Бўлмаса ўгай отаси Муборгинанинг нақ қулоққинасини кесармиди?

— Бўлди-е, хола, вағирламанг. Битта мол деб боланинг ўтақасини ёрдингиз-ку, — орага тушди Файзулла тоға. — Истамбой, зувилла, мол дўхтири Олим бовога бор. Валасапидингга мингаштириб кел. Бир бечоранинг уйи куймасин.

Кишлоқнинг эркаси, доим яхши кийиниб, велосипедда роз юрадиган Истамбой велосипедни суриб кетди.

Ховуз бўйи тўла одам. Хамма — томошабин. Биров куйган, биров бошини сарак-сарак қилган, биров дашном берган.

Бизнинг сигирларимиз аллақачон ўз дарвозаларимизга караб кетганди. Шафак қизариб, кун ботай деб қолганда, Олим бобо келдилар. Дамлаган сигирга аввал укол қилдилар. Кейин узун оқ шишада дори ичирдилар. Сигирнинг оёқлари тортишиб-тортишиб қолар, унинг сари Муборак ҳиқилларди. Сигирни суяб, жойидан турғиздилар. Икки киши суяб-суяб, ҳовлига олиб киришди. Бизни эса: «Томошатаалаблар, жўнанглар», — деб хайдаб юборишди... Одамлар тарқалишди.

Мен билан Назира кетмадик. Секин дарчадан сирғалиб, ҳовлига кирдик. Сигирни эски кигизга ўраб, юмалатиб қўйишибди. Муборакнинг айтишича, Олим бобо сигирнинг ҳаммаёғига арокка ўхшаш дори сурибди (кейин билсам, спирт сурган экан).

— Энди, тағойи, пешонадан кўрасиз. Ана шу жу-жукларингиз ризқи қийилмаган бўлса, сигир тузалади. Бир терлаб олса, сурги дори бердим, қорни бўшаса, туриб кетади. Йўнғичқанинг беҳи бўлади. Кўп еган. Худо деб турсангиз, икки соатдан сўнг ўзига келади, — деди Олим бобо куюниб.

Бир овкат пишгунчалик вақт ўтди. Сигир силтаниб-силтаниб, оёқларини кериб, «мў»лаб ўрнидан туриб кетибди.

— Ўзимдан ўтганини ўзим биламан, айланайлар, — дерди бизга Муборакнинг онаси. — Тағойингиз бургутдай бостириб кирдилар. Ўғайлик қилманг, Аҳмадбойнинг отаси. Бу етимчани-ку ўзи худой камситиб қўйибди. Қўл кўтарманг, киз бача бахтсиз бўлади, дедим. Инсоф кирди. Астаффуруллох, деб қўл силтаб, чиқиб кетдилар денг тағойингиз барака топгур. Сал қолди овғимизни оқартириб турган инаккинамиздан айрилишга. Яхшиям дўхтир Олим бобо бор экан. Нақ ажалнинг комидан тортиб олди жанаваргинани. Илойим, болаларини ҳузурини кўрсин, бизга қилган бир яхшилигига худойимдан ўн яхшилик қайтсин...

Ёзнинг ойдин кечасида уч дугона қунишиб анчагача ўтирдик. Кейин Муборак Зулфия опаси билан бизларни уйимизгача кузатиб қўйди. Ҳовлимиз аслида икки-уч том нарида эди, холос.

Ўша воқеадан кейин Олим бобонинг хурмати янаям ошди. Вақти-вақти билан сигирларимизнинг тилларини тозалаб, аллақандай аччиқ дориларни суриб, бот-бот укол қилиб юрувчи Олим бобо Қизилтепа томонларда биргина мол дўхтири эди. У киши молларга худди инсонни авайлагандек меҳрибонлик билан қарар, даволаб юрарди.

Жимгина яшаб, бола-чақа орттириб, жимгина ўтган хокисор дугонамни эслаб, болалик кўчаларида хаёлан кездим. Сигир ўтлатганимиз, оқизоқ қилганимиз ариқлар, уст-бошимиз котирмоч бўлиб тут терганларимиз жонланди.

Болалик кўчаларида ҳамон йўрмадўзи кўйлақларини ҳилпиратиб, попукли дўппичалари ярашиб ўйнаб юрган дугоналарим, қайдасиз?

ТОҲИРЖОН ВА ЗУХРАХОН ҚИССАСИДАН

Баҳорнинг илиқ кунлари. Ҳаво юмшаб, ғир-ғир шабада эсиб қолади. Офтобрўя йўлкаларда, ажриқларнинг кўм-кўк «мурт»ларида чумоли қарвонлари тизила бошлайди. Қайлардандир жиянларим ялпиз, жағ-жағ териб, чучмомолар дасталаб келишади. Онагинам уларни кўзларига сурадилар. Қишда димиккан кўрпаю кўрпачаларни офтобга ёйиб ташлаган онам куни бўйи ғимирлайдилар. Уйларнинг шифти, вассаларини тозалайдилар. Баланд супадаги бўйра устига қуроқ кўрпача ёядилар. Супрада қолган унни элаб, бизга котир пишириб берадилар. Сигиримиз янги туккан. Увуз сутидан онам палла пиширадилар. Ҳамсояларга улашгани — косалар териб кўядилар ўчоқ қифтига. Бизлар улоқчадай дикирлаб, лойбалчик йўллардан какликдай какарлаб, палла улашамиз.

Кечқурун онам оқ рўмолларини елвагай ташлаб, тўрда ўлтирадилар. Фариштага айланадилар. Биз эртақлар қасрига кириб қоламиз. Тоҳирнинг зорини, Зухранинг нозик овозини, сандиқда Тоҳиржонни олиб кетаётган қарвон кўнғироқлари садосини тинглаймиз:

«...Десангиз, бу ёқда Зухрахон хайрон, у ёқда Тоҳиржон саргардон. Зухрахонга не-не шоҳлар совчи кўйган. Қоработир ҳам Зухрахон деб юрак-бағри куйган.

Зухрахон эса (онам «Зўрожон», «Тойиржон», дердилар, овозлари шикаста, майин эди):

*Сув келар навосидан,
Тогларнинг ҳавосидан.
Зўрожон қалпоқ тикар
Тойиржон ҳавасида...*

Хон Бобохон Зўрожонга Қоработирни мактаб турар. Зўрожон одобу назокат саклаб турар. Отасига ялиниб, Тойиржонни алқаб турар:

*Сув келар гулдур-гулдур,
Суйганим қизил гулдир.
Суйганимга бермасанг,
Ўлганим ўшал кундур.*

Энди Тойиржондан эшитинг. Ой деганда оғзи бор, кун деганда кўзи бор, Тойиржон деса Мохим маликанинг юрагида армон сўзи бор. Малика қирк кокилини елкага ташлаб, хипча белини ушлаб, шакар лабини тишлаб, гулиқаҳқаҳдай яшнаб, Тойиржонга кўнгил очди.

Тойиржоннинг бошидан ҳуши учди, эсига Зўрожон тушди. Йигит бошини эгиб, кўзидан ёши тизилиб, жиғарлари силиниб, деди:

*Сув келар сузуккина,
Қўлимда узуккина.
Зўрожондай ёрим бор
Сизданама нозуккина...*

Шундай қилиб, бошига савдо, кўнглига ғавғо тушиб, кундай куюниб, ойдай чувалиб, Тойиржон Зўрожон сўроғида карвонсаройга бораётир.

Мана, карвон баланд тоғ этагида бўзлаб турибдир. Тоғдан ошиб ўтмоқнинг иложи йўқ. Шунда Тойиржонни сандикдан олдилар. Тойиржон йиғлаб, юрак-бағрини тиглаб, тоққа ялинди:

*Бу тоғлар — баланд тоғлар,
Ғариб йўлини боғлар.
Ғарибга ғариб йиғлар,
Мен ўлганда ким йиғлар?!*

Тоғ Тойиржонни эшитмади. Гунгу кар бўлиб тураверди. Шунда Тойиржон ох уриб, яна қўшиқ айтди:

*Бу тоғлар — баланд тоғлар,
Ошиқ йўлини боғлар.
Ошиққа ошиқ йиғлар,
Мен ўлсам, Зўрожон йиғлар...*

Шунда тоғ жунбушга келди. Тойиржоннинг дардини билди. Қасира-қусур қилиб, тоғ иккига бўлинди. Карвон жадаллик билан дарадан ўтиб борар. Яна қасирғадай қисирлаб, қовурғаси чирсиллаб, тоғ аслига кела бошлар. Сўнгги қиркинчи туя ўтаётганда, тоғ бекилди. Туянинг думи юлиниб, тоғнинг «панжаси»да қолди. Ўшандан бери туянинг думи калта эмиш...

Эртақ сеҳри элтиб, биз Тохир яшаётган мамлакатга, ошиқлик сайёрасига учамиз...

ПАДАР ВАКИЛ

Авжи саратон эди. Жавзо, саратон, чирилдоқлар сайрашнинг тобини олган. Табиатга куй ёмғирлари тўлиб-тошган палла. Юлдузлар ҳар бири олмадай балкиб туради. Тунги салкин жонларга ором беради. Тўйхона гавжум. Никох тўйига бола-бақрани унча йўлатишмайди. Айниқса қизалоқларни. Бир-ярим тўйга қизчалар онасига эргашиб борса, опамнинг изидан келин бўлай деб келдингми? — дея уят қилишади.

Жар-машъала ёкиб, қийқир-қийқир, хай-хуй билан куёвжўралар Рўзибиён қишлоғига кириб келишди.

Куёвтўра дарвозага келгач, ёниб турган жарни эпчиллик билан кайвони биби олади ва тандирга солади. Машъала тандирдаги ўтга чирмашиб, шу хонадоннинг кулига, ўтига аралашиб кетармиш. Куёвни жўралари билан меҳмонхонага олиб киритишади. Қудаларнинг дастурхонларини териб олишгач, қўришишдан ҳам олдин кайвони биби товоқчага солинган ундан бир чимдим-бир чимдим уларга сепиб чиқадилар. Оқлик, ёруғлик эмиш. Кейин иззат-икромли қудабибилар алоҳида хонага олиб кирилади. Бу уйга чимилдик урилган. Оппоқ сурп матонинг этакларига кашталар тикилган.

Чимилдик ичида тоқчада икки дона шам ёниб туради. Бу келин-куёвнинг муҳаббат, вафо шамлари экан. Чи-

милдикнинг икки чеккасига келиннинг ишончли қариндошлари ўтиришади.

Домла бобо алоҳида хонада келин-куёвга никоҳ ўқийдилар. Сўнг келин-куёвни товонхонага бошлашади. У ерда супра, қозон-товок, ўқлов, элак-селақ дегандай рўзгор анжомлари туради. Бир чеккага битта кўрпача ёзиб, келин-куёв ўтқазилади. Ана энди кишлоқнинг энг обрўли одами ёки ўртада совчилик қилган — хўскор падар вакилликка ўтади.

Мана, нозиккина, оқ сарикдан келган, хушсуврат, сочлари этаги билан барабар Шарифа опам билан поччо мулла — Абдуҳалим муаллим ёнма-ён ўтирибдилар.

Катта язнам Камол Ёрмурод савлат тўкиб, ҳаммага бир-бир виқор билан саволлар берадилар:

— Қани, Умар Норқул, шу қайнсинглингизга ота бўлиб нон бердингиз. Бошини силадингиз. Вояга етказдингиз. Шу қизингизни Абдуҳалим Нуруллобой ўғлига узатишга розимисиз? Берган тузингиз ҳақи жавоб беринг.

Поччам бош силкиб, «ха» жавобини қиладилар.

— Ана энди сиз, Бибиражаб опаси, шу қизнинг етимлигини билдирмай, иссик бағрингизда ўстирдингиз. Ўқитдингиз. Устини бутлаб, қорнини тўклаб, улғайтирддингиз. Шу қизингизни Абдуҳалимбойга никоҳлаб беришга розимиз?

Опам кўзларига ёш айланиб, розиман, кўша қарисип, дейдилар. Кейин онагинамга навбат келади:

— Ойбибижон! Тил тагида асраб, гавҳартошдай авайлаган шу қизингизни Абдуҳалимбой Нуруллобой ўғлига турмушга беришга розимисиз?

— Минг марта розиман, ўзидан тинсин, ой бахтли, олтин тахтли бўлсин илойим, — дейдилар онам ўпкалари тўлиб.

Назокат опамдан, Нарзибиби опамдан, Бозор язнамдан, укаларимдан ҳам розилик сўрайди падар вакил.

Бобожоннинг рашки келиб, «йўқ» деб ер тепсиниб йиғлайди.

— Йиғламанг, мулло йигит, йиғламанг. Язнангиз сизга сарполар қилади, — дейди падар вакил. Қайвонибиби Бобожонга қанд-курс бериб алдаб чиқариб юборади.

Навбат менга келади. Розилик сўрайди падар вакил. Менинг негадир кулгим келади. Опам ўзлари поччамнинг сувратларини дафтарларининг ичига солиб юрган

бўлсалар. Поччам мактабда директор ўринбосари эдилар.

Бир куни опам билан изма-из келган язнам дарвозада қолдилар. Анчадан сўнг ховлига кирдилар.

— Мактабдан текширишга келдим, бибижон, кизингиз пахтадан қочибди, — дедилар.

Онам содда опамни роса қойидилар. Сўнг «директор ўринбосари»га дедилар:

— Айланай Сиздан, директор ўринбосари, сочлари узун бунинг, соч-почимни ювай деб келгандир-да. Эртага етиб боради, — дедилар.

У киши эртага албатта қизингиз пахтага борсинлар, деб чиқиб кетдилар.

Ўша пайтлари Арабон, Азизобод томонларга мактаб ўқувчилари ягана, чопик учун, кузда пахта териш учун олиб бориларди.

Онам опамдан сўрадилар:

— Шарифажон, бу чўтир ким ўзи? Хар битта чўтирига биттадан ёнғоқ сиғади-я! Бу ҳам етмагандай хабашга ўхшайди, иби, тавба...

Онам менга қарадилар, мен опамга, икковимиз кулиб юбордик...

Ўша воқеадан бир ҳафта ўтгач, уйимизга ўша чўтир домладан совчи келган. Сўзамол, обрўли Ботир Тўра Бибиражаб ва Умар язнамни кўндиргандилар. Онам эса куёвнинг ўша «чўтир» домла эканидан беҳабар, алқаб дуо қилиб, кўнгиллари ийиб юрибдилар.

Мен ҳам опамнинг тўйларига розилик бергач, келин-куёв чимилдиққа киришди. Ана шундан сўнг чимилдиққа хар хил ноз-неъматлар тортила бошланди: қатлама, патир, қайнатилган тухум, қанд-курс, майиз, туршак, хар хил тансик таомлар, самбўсалар, бўғирсоқлар. Кайвони биби ва Сарвар хола чимилдиққа киритилган товоқларни бўшатиб, яна ўрнига хар хил пишириқлардан солиб чиқаришарди.

Келин-куёв олдидан чиққан ноз-неъматлар табаррук саналар, дастурхонларга тугиб, меҳмонлар бола-чақасига илиниб олиб кетарди. Исириқлар тутатилди. Меҳмонларга «хуш келибсизлар» айтилди. Тўй охирига етиб, никоҳ кечаси чимилдиқ ёнида икки кекса кампир думалаб ухлаб қолишди. Чимилдиқда иккита шам ёнади. Икки юрак унинг ёғдусида исинади. Куёв ухлаб қолиб, ховлидагиларга кўринса — уят саналади. Шунинг учун куёв деган мижжа қоқмай тонг оттириши ке-

рак. Сахармардон пишириклар тугилган белбоғини олиб, қочиб қолиши керак.

Ҳамма ухлаган. Чарчаган кайвонилар ҳам донг қотиб қолган. Биргина онам уйғоқ. Тонг оқармай турадиган сахархез онам кўз юммай кичкина уйчаларида ўтирибдилар. Бир пайт ховлида бир нарсa даранглаб кетса бўладими? Гира-ширада ҳеч ким кўрмай кетақолай, деб эшикдан чиқаётган куёвтўра остонада челаққа қоқилса борми?

Онам эса ховлидаги сават тагида турган сутларга мушук ораладим, деб ташқарига чикдилар...

— Пишт-е, сабил, — дейишлари билан гулдираб овоз келди:

— Ассалому алайкум, ойбибижон, мен...

Онам ярқ этиб қарадилар. Не кўз билан кўрсаларки, девдай бўлиб ўша «чўтир» домла белбоғига тугилган совғаларини ушлаганча жилмайиб турарди...

— Вой, кулмай мен ўлай, кулганинг пешонангга ёзилади деганлари рост экан. Пахтани баҳона қилиб, киз кўргани келган экансиз-да?

Куёвтўра аллақачон жуфтакни ростлаб қолган, ховлида эса ҳамма уйғониб кетганди.

Ўша куни роса кулги, хазил бўлди денг.

Ўша «чўтир» муаллим Шарифа опамни ўқитди, етти фарзандли бўлишди. Бир-биридан сулув қизларга она, арқдай ўғилларга ота бўлишди. Падар ва. ил поччам Камол Ёрмурод Шарифа опам ва поччам жиндай аразлашиб қолишса, инсофга келтирар, сиёсат қилиб қўярдилар. Падар вакиллик ҳуқуқи уларга шундай бурч юклаган эди.

Хонадонда бўй етган киз шу уйдаги каттаю кичигининг розилиги билан чимилдикқа киришида алоҳида ҳикмат бўлса керакки, падар вакилга уларнинг розилигини олиб бериш ваколати топширилган экан...

ТЕЛВАГЕЗАК

Мардон бобо телвагезак бўлиб қолибди. Ўзи билмай кечаси уйқусида девор ошиб бировларнинг ховлисига тушармиш.

Мана шунақа мин-мишлар қишлоққа оловдай тез тарқаб кетди.

— Хай, бечора сўққабошгина. Шаби рўзига ярайдиган

хотини тирик бўлганда шу кўйга тушармиди-я, — деб онамнинг унга рахми келади.

— Содда онагинам-а, бу телвагезак нимага Даврон бобонинг деворидан ошиб тушмайди? Нега Жума бобонинг пахсадеворида «юриб», кечаси «сайр» қилмайди. Келиб-келиб нариги тўпардаги Рукия холанинг деворидан ошиб тушадими? — дейди опам кулиб-кулиб.

— Ражабжон, қўй, ундай дема. Кечаси бир хил одамлар ойкесар бўлади. Юрса-юргандир, девор ошса-ошгандир. Ёмон хаёлга борма, жондай қўшнимиз ахир, — кулиб сўйлайдилар Умар поччам.

Мен нима гаплигига тушунмайман. Мактабдан келгач, далага чиксам, хотинлар хангомасидан билиб оларман!

Ўшанда ёз эди. Хандалаклар пишиб тамом бўлган. Қовунполизда бўрикаллалар «дум» бериб, амири, бекзотилар тўрлаб, шира боғлаб, тилими тилни қирқ ёрадиган паллалар. Бола-бакралар томоркаларга тулкичалардай пусиб кириб, қовун узиб кўйлакчаларига солиб чиқишар, какрок йўлга бир уриб, ёриб, мазза килиб ейишар, қовун палласини «киртишлайвериб» тумшуклари ширач боғлаб кетарди.

Жамоа хўжалигининг қовунполизаларидан ҳар бир хонадонга бир парча-бир парча бўлиб берилганди. Ҳар ким ўз полизини, узумзорларини қўриклаш учун ок бўздан ёки бўйрадан чайлалар ясаб олишганди.

Мардон бобога ҳам уч сотихгина қовун полиз теккан. Сабил қовунлари тарсиллаб ёрилиб, чак-чак шарбати оқиб, бўрикаллалар саватдай, бекасам йўлли амирию бекзотилари ўғирдай чўзилиб ётарди. Бобонинг хотини ўлиб, бир этак боласи қолган. Уларни амаллаб, ойдай килиб, пуф-пуфлаб ўстирарди. Ўғлини уйлаб, қизини чикарди. Бир бева-бечорани олиб берайлик, кундузи кўзингиз, кечаси болишингиз бўлар, дейишса, кўнмади. Хотинимнинг иси думоғимдан кетгани йўқ, деди бобо.

Ёзда қуш-қие уясига хас ташиб, тухум босиб, булбул ҳам сайроқдан тиниб, жўжа чиқарадиган пайтлар Мардон бобо ёлғизлигини сезиб қолибди.

— Шу Рукиягина ҳалол, пок аёл. Иккитагина сағири бор. Эрини уруш ютиб кетди. Ўзиям навадеккина. Келинчақдай. Икки ёрти бир бутун бўлсак, худойимга ҳам ёқар, — деб ўйлай бошлабди бобоси қурмағур, кула-кула сўйлайди Хурсандой янга.

— Шу денг, одамзод ҳам кўнгли ийиганда дуторнинг тори бўлиб кетар экан. Пахса деворда ярим кечаси ўтириб олиб, чоли курмағур шеър ўқипти-я!!

*Қаро кўзлар сузилур,
Устингда жонлар узилар.
Руқияжонни ўйласам
Юраккинам бузилар!*

Қалами кўйлагининг ёқасини «бўғиб» олиб, иккита қовун солиб келган экан, ўшани ховлига ташлабди!

— Пирсаки беимон, айниган чол, бу нима қилиқ? Этагимда икки гулдай қизим бўлса! Эрим нон-насибаси узилмаган бўлса, бир кун кириб келар. Ноумид шайтон! Икки боламнинг юзига қандоқ қарайман? Кўтар матоҳингни. Туш девордан, сакалту!

Орада қизчалар уйғонибди. Томошани кўринг! Буёққа тушаман деса Руқия хола ўқловни олиб хайдармиш! У ёққа тушаман деса Қўлдош тоғанинг ириллаган ити даф қилармиш! Итдан кўрккан бобо холанинг ховлисига тап этиб тушиб, дарвозага йўналибди.

— Хо, теникдан кириб, эшикдан чиқадиған мирзо бўлдингизми? Бу остонадан ҳали бирор эркак зоти ҳатлаб кирмаган! Қаердан кирган бўлсанг ўша ердан чиқ! Итқовунларингни ҳам кўтар! — дебди жаҳли чикиб Руқия хола.

— Э-э-э, ўзинг найқамишдай бўлсанг ҳам, бунча қарнайдай ғат-ғут қиласан. Бўлди-е, уйқумда босинкирайдиған феълим бор. Қаерга борганимни билмайман. Адашиб келибман, адашиб! — даф-даф титрабди шўрлик «ошиқ».

— Адашсанг — меникига адашиб келасанми? Билса ҳазил, билмаса — чин, дегин! Қани, келган томонингга жўна, эчки соқол!

Мардон бобо қараса — иш чаток. Қўлдош тоғанинг бўрибосаридан ҳам важохати ёмон экан бу кампирнинг!

Мардон бобо ёрилган қовунни ерда қолдириб, бутунини олди. Ширага ботган кўйлагини кийди. Пахса девор устига чикиб бирпас ўтирди. Қараса, итнинг жағи ҳали-бери тинмайдиган.

— Эй, Бўрибосаржон! Сен ҳам мани тушунмайсанми, оғайни! Сен ҳам ошиқ бўлгандирсан! Куйгандирсан ахир, — дебди қувилган бечора «ошиқ». — Сенда ҳам кўнгил бордир! Буёқдан тушай десам, анави нозанин ўқлов билан бошимни ёради. Буёқда — сен почамдан оласан...

Мардон бобонинг сўзларини эшитиб Рукия хола бу одамга бир нарса бўлган, эсини ебди, деганча қизларини айвонга олиб кетди. Девор тагида икки палла бўлиб ётган бекзоти қовун азбаройи пишганидан ёмби олтиндай ярқирайди.

Бобо эса итга ёлвораркан:

— Ёмон ниятда келмовдим. Халол қилиб олмоқчи, сағирларининг бошини силамоқчийдим.

Итнинг ҳурпайган юнглари пасайиб, мўлтираб, икки «қўли»га бош қўйганча Мардон бобони тингларди.

— Ма, оғайни, мана бу амиркони сани насибанг экан. Ол, ош бўлсин.

Шундай деб Мардон бобо пахса девордан сирғалиб тушди. Қовунни итнинг олдига қўйиб, орқасига қарамай кочди.

Бу хангомаларни қишлоқнинг кайвониси мункиллаган чеча биби дарчасидан кўриб турган экан... Эртасигаёқ...

Ўшандан сўнг қишлоқ оксоқоллари маслаҳатни бир жойга қўйдилар. Қўшни тўпардан бевагина аёлни топиб, бобонинг бошини икки қилдилар. Оппоққина, бефарзанд, сўлқиллаган аёл бир йилча бобо билан тирикчилик қилди ва бир кун ҳеч нарса демай кетиб қолди. Бобо шу кўйи уйланмади.

— Раҳматлик хотинимга ўхшатолмадим. Шу Рукия-жонга кўнглим исувди, бўлмади, — деб армон қилиб ўтди дейишади.

Бу хангомаларга анча бўлган. Қишлоқда кўп нарсалар нутилди. Биров-бировдан қарз олганию ўғирлик қилгани, фалончи билан фалончи қочиб кетди деган гаплар ҳам унут бўлди.

Лекин ҳар йил қовун пишмида Мардон бобонинг «адашиб» пахса деворлар ҳатлаб, Рукия холага иккитагина қовун олиб боргани эсланар, беихтиёр завқ билан қулишарди.

Қишлоқнинг бевалари! Сарвар хола, иккита Роби хола, Шарофат хола, Норча хола, Рукия хола... Булар чашма сувидай тоза, покдомон, жаннати аёллар эди. Боламини бировларнинг дастурхонига термултирмайин, деб вафо сақладилар, ҳар кеча шамдай ёниб, тугаб, пиликлари — юраклари сўзон бўлиб, яна тонгда офтоб билан қайта туғилардилар улар.

Йўлим яна она қишлоққа тушди. Хурсандой опа,

Умматой опа (рахматлар ёғилсин унга), Санам холаларни кўрдим. Иссиқ бағирларига олиб, мен билан келин-чакликлари қайтгандай хаяжонланиб кўришдилар.

Қишлоқда янги тушган иморатлар, хонадонларни айланиб юрарканман, қулоғимга найдай сокин овоз эшитилди:

— Ойдиной!

Қарасам, дарвозахонада нозиккина, оппоқкина сочлари оқарган Руқия хола турардилар. Кўришдик. Хола елкаларимга қоқиб қўйди, сочларимни силаб, шивирладилар:

— Мени танидингизми?

— Сиз Руқия холажонсиз! Ҳали ҳам санамарастадай-сиз, култапешаклар ичидан чиқиб турган сочларингиз — қизларникидай, — дейман.

— Энди олма билан ўрик бўлармидим, холангиз ўргилсин!

Шу пайт дарвозадан бир киз чиқиб келди. Баланд бўйли. Елкаси билан битта узун соч. Тўпигига тегади. Сочлари тиллоранг. Қизнинг кўзлари мунчоқдай. Ўзи узукнинг кўзгинасидай ёрқин! Ажабо, рўпарамда Руқия бибининг гўзал ёшлик баҳори чарақлаб турарди. Бибининг гўдаклигида юлдузи сўнган кизи Гулчеҳра шундай сулув эди. Тўнғичи Зайнабой опани сочлари шундай ипак шалола эди... Бир кизини ерга берган, тўнғичидан этаги невар-эварага тўлган Руқия холанинг кўзларида бахт ҳам, қайғу ҳам бор эди. Бу қайғу — уруш йилларида хижрон бўронида қолган ёшлигининг армони, умрбод юрагида ёниб ўтган туйғуларининг ажиб покиза алангаси ҳам эди...

Юрагим зиркираб кетди. Оҳиста қишлоқ йўлидан бораркан, негадир бир шайтон кулги мени ҳаприктирарди...

Телвагезак ошиқ, қўйлакка солиб келинган иккита қовун, ўқлов ўқталиб турган Руқия хола ва Мардон бобони тинглаётган Бўрибосар...

Шундай мусаффо, гард юкмаган хотиралар, ўзини энг қийин пайтда ҳам қадрлай олган бева аёллар, Руқия хола болалик осмонимда порлаб турган офтобдай жонимни иситарди...

ҚИЗҒАЛДОҚ

Ўшанда ёз эди. Бахорда сап-сарик бўтана бўлиб оқувчи Дўрмон ариқнинг сувлари ювош тортиб оҳиста оқарди. Ариқ бўйидаги тизза бўйи ялпизларнинг ўткир исларидан бош айланарди. Акас дарахтининг гуллари меваларга айланиб, тасбехдай филофларида тизилиб турар, уларни биз болакайлар териб олиб, мунчоқ қилиб ипга тузардик. «Мунчоқларимиз» беш қатор бўлиб шилдирар, бўйинларимизда ажабтовур хикоялар сўйларди. Хандалаклар пишиб, оғизда мойдай эриб кетарди. Чиллаки ҳам шира боғлаб кўзларимизни ўйнатарди. Биз тўпигимизгача қумга ботиб, товларимиз қизиган қумларда куйиб, тупрок йўлларда ялангоёқ югурардик. Оёқларимизга тиканлар, ҳар хил майда, қақир тошлар ботиб кетса ҳам, парвойимиз палак эди. Ариқларда ўрдак боласидай чўмилардик. Қошларимиз, лабларимизнинг сабзаларида лойқа сувнинг гардлари иниб, оқариб қоларди. Бирпасгина офтобда товланиб, узун қўйлақларимизни шалаббо қилиб, яна сувга шўнғир эдик. Қорнимиз тўқ, эғнимиз бут, парвойимиз йўқ кезлар эди. Учинчи синфни битириб, тўртинчига кўчган эдик. Ўша чоғлари иссиқдан кимлардир боғига, кимлардир полиздаги чайлаларига кўчиб чиқишган эди. Биз ҳовлимиздаги баланд супада қатор жой солиб, ярим тунгача юлдузлар билан сирлашиб, гоҳ эртақ, гоҳ матал тинглаб котиб ухлаб қолардик. Куннинг қизиғига чидай олмаганлар эса томларга жой солиб ухларди. Ана шундай кунларнинг бирида синфдош дугонам Гулчеҳра заъфарма (сарик) касалига учраб, ётиб қолди. Гулчеҳра нозиккина, юзлари думалоқ, юзларида қизғиш-қизғиш сепкилчалари ўзига ярашган қизалоқ эди. Кийган чит қўйлақлари ҳам, бигизаки йўрма билан безатилган дўппичалари ҳам ўзига ярашиб турарди. У бизга ўхшаб ўзини ҳар ёққа уравермасди. Кулганда ҳам табассумлари маъюсгина, ғамгингина кўринарди. Бирор қизикрок гап эшитса, қўли билан лабларини тўсиб, оҳистагина кулиб қўярди. У йўлларда кийикчадай оҳиста беозор юрарди. Шамолда қўйлақлари хилпираб, қомати навнихолдай тебраниб-тебраниб кетарди. Гулчеҳра аълочи бўлмаса-да, уни муаллимлар жуда яхши

кўришарди. Унинг нозик чехрасида қандайдир бир сирли дард изи бор эди. Онам Гулчехрани кўрсалар, қизгина, отасидан ёш қолса ҳам уни ҳали-ҳали эслар экан, кечалари, отажон, деб йиғлар экан, отасига ичиккан бўлса керак, деб айтардилар. Гулчехрани даволаш учун уста Бобомурод тоға бир неча маротаба уйига бориб, кулоқларининг орқасидан поки билан эмлабдилар, тилларининг остидаги қандайдир кўкиш томирни ҳам тилиб қўйибдилар. Мана шу билан тузалиб кетади, деб умид билдирибдилар. Бирок Гулчехра кундан-кун ахволи ёмонлашиб, сарик ипакдай сарғайиб кетаверибди. Биз Назира, Хурсандой, Мухаббат, Муборак, Латофат Гулчехрани кўришга бордик. У салқингина уйда сомондай беҳол сарғайиб ётарди. Гап айтмоққа ҳам қурби етмасди. Гулчехра бизларга бир-бир қараб, синикқина жилмайиб қўярди. Қирқта қилиб ўрилган сочлари елкаларида тўзғиб, унинг сарғайган юзларини шом еган ойга ўхшатиб кўрсатарди. Биз Гулчехрани нима деб овутишимизни билмай, мунғайиб қараб турардик. Шу алфозда уй-уйимизга тарқадик. Эртаси куни қишлоғимизда йўлни тўлдириб лўлилар ўтишди. Лўлилар тўппа-тўғри Гулчехраникига боришибди. Унга дам солиб, «гина-гина» деган дори ичиришибди. Энди бу кизча отдай бўлиб кетади, дейишибди. Гулчехра отдай бўлиб кетар экан, деб роса қувондик. Орадан икки кун ўтгач, Гулчехра оламдан ўтди. Кекса онаси, биргина опаси йиғлаб қолаверишди. Уни «ёғоч от»га миндиришиб, қип-қизил шойидан либос қилиб, йўлдан олиб ўтишди. Тобут ёниб бораётган бир кучоқ атиргулга ўхшарди. Биз дугоналар тобутга эргашдик. Унинг ортидан қанча кўп ҳассакаш йиғлаб борса, шунча савоб бўлади, дейишди. Гулчехранинг мозори атрофида киз бола, ўғил-бола аралаш давра қуриб ўтирдик. Тобутга ўралган алвон шойинни йиртиш қилиб, келганларга бир бўлакдан улашишди. Қўлимизга бир сўмдан пул тутқазишди. Ўша куни азиз бир нарсамизни йўқотгандай хомуш бўлиб қайтдик. Уйга келсам, онам жуда қайғули бир алфозда ўтирган эканлар. Мен, Бобожон ва Рамазон укаларимнинг қўлларидан алвон йиртишларини йиғиб олдилар.

— Гулижон юлдуз кўрмай ўтди. Умри завол кетди.

Шунинг учун бу йиртишларни қирк кун девор тиркишига тикиб қўямиз. Қирк кеча юлдуз кўрсин, — дедилар.

Пахса деворимизнинг тиркишларига алвон йиртишларни тикиб қўйдилар. Қирк кун, қирк кеча кишлоғимизнинг барча деворларида алвон йиртишлар хилпиллаб турди. Қирк биринчи куни... алвон йиртишлар ғойиб бўлди.

— Гулижон фариштага айланиб, жаннатларга учиб кетди, болам. Энди у хурлар билан бекинмачок ўйнайди, қўшиқ айтади, — дедилар онам.

Ёзнинг оташин кунлари ўтиб, куз кирди. Сўнг қиличини қайраб, шамоллар хуштак чалиб қахратон кечалар бошланди. Қорлар эриб, қалдирғочлар учиб келди. Баҳорнинг қўйнидан бойчечаклар, чучмомолар сочилиб, ҳаммаёқни ажойиб хушбўй ва муаттар ислар тутди. Пахса деворларнинг қаватларидан тиканлар, шувоклар униб чиқа бошлади. Момақалдироқли баҳор тонгида бир куни қарасам пахса деворда уч дона қизғалдоқ ловуллаб турарди. У кўзлари қора, алвон қўйлакли Гулчехрага ўхшаб кетарди. Кўкламнинг майин шамолида қизғалдоқлар қўйлақчаларини хилпиратар, қора кўзлари маъсум мўлтирар, нимадир демоқчи бўлаётгандай эди. Ғалати бўлиб, пахса девор олдида михланиб қотиб қолдим. Кўз ўнгимда Гулчехранинг шўх кулгилари, майингина жилмайиши, жамалак сочлари гавдаланди. Ўша қизғалдоқлар ҳеч қачон сўлмаслигини, умрнинг бевафо фаслларида ҳам пахса девор тиркишларида ловуллаб туришини жуда истар эдим. Гўё у ҳозир изимдан келадида, кўзларимни қафтлари билан беркитиб, сўрайди:

— Сутми ё қаймоқ?

Ногоҳ ўзимга келиб, кўзимни очаман. Онам менга меҳр билан термулиб турардилар. Онам ахволимни тушунгандай бўлиб, охишта елкамга қўл қўйиб, қани юринг, бачам, деб мени олиб кетдилар. Ҳеч нарса демайдилар. Бошимни маҳкам бағирларига босганча унсиз йиғлайдилар. Елкаларим титрайди...

Қанча йиллар, баҳорлар довул қоқиб ўтди. Халигача кишлоқ йўлларида ёки пахса девор тиркишларида, том бошида қизғалдоқни кўрсам, ўша камгап, майиздеккина Гулчехра, юлдуз кўрмай кетган қизалоқ эсимга тушади.

ОДИЛ БЎРОН БОҒИ

Одил Бўроннинг ховлиси жаннатнинг бир бўлаги, дейишади.

Ёзда биз бу ховли этагига туташган чорбоққа айланишаверамиз. Чорбоғ ўрикзор бўлиб, бир ёнидан катта ариқдан узилиб чиққан қилдай ариқча йўрғалаб Одил Бўроннинг ховлисига кириб кетади. Одил амакининг ховлиси уч пахса девор билан ўралган. Девор тепаси жингиллар билан тўсилган. Пахса девор тагида сув кирадиган йўлак бор. У тандирнинг оғзидай келади. Сув йўли шох-шабба, чимлар билан тўсиб қўйилган. Сув «қулоғи» очилганда девор тагидаги йўлак ҳам очилади. Ундан бемалол ўн яшар бола кириб кетса бўлади. Ўриклар сарғайиб дарахтлар куш бозорига айланади. Қушлар дастидан сан-сарик олтиндай бўлиб пишган ўрикларга кирон келади. Кундуз кунги иссиқда қушларнинг чағирчуғури тиниб, уясига кириб кетади. Биз эса Одил амакининг пешинда дарахт тагида ёнбошлаб ухлаб қолишни кутамиз. Бундай пайтда амакининг Оқтош кучуги ҳам салқингина жойни топиб, мазза қилиб мудрайди. Биз эса олма, олча, анжир, буваки, маска ва шакарангурга харидор бўлиб, пахса девор ортида фурсат пойлаймиз. Қўлимизда елинхалта, аркон. Аслида елинхалталарни Эргашой опанинг эчкиларидан ечиб олганмиз. Бўшгина Эргашой опанинг эчкиларини ўтлоқда навбатма-навбат эмиб оламиз. Эргашой опа индамайди. Кечқурун намози-гарда қайтарканмиз, ҳаммамиз Эргашибининг олдига чувиллаб кирамиз.

— Бибижон, эчкингизни эчкиэмарлар эмиб кетди, ўзиям баррадаккина экан, зўрға эчкини эмчагидан тортиб олдик.

Бечора индамас Эргашибини гапимизга чиппа-чин ишонади. Қизини уришмайди. Елинхалталари роса кўп. Ана ўшалардан иккитаси бизга «дастёр» бўлади-да. Шундай қилиб, ариқчанинг суви боғланиши билан ишга тушиб кетамиз. Йўлакчадан тулкидай пилдираб Бобожон кириб кетади. Елинхалтанинг бир учига аркон боғланган. Халта мевага тўлса, арконни силкитиб ишора беради. Биз уни тортиб оламиз. Мана, аркон илондай биланглаб, силтаниб кетди. Арконни тортдик. Халта тўлиб, «ов»имиз «ассалом» деб чиқиб келади. Узум, олма, анжир ширага тўлиб иштахамизни қўзғайди. Ик-

кинчи халтани арконга боғлаб, йўлакчадан астагина Бобожонга чўзамиз. Халтача тўлиб, мевалар хушбўй ис таратиб, жаннатдан чиқиб келаверади. Ёнимдаги Муборак, энди бўлди, шуёғиниям есак бўлар, деб қисталанг қилади. Лекин биз яна бир марта халтачани «саёҳат»га жўнатамиз. Бобожон олмани битта-битталаб теришга сабри етмай, дарахтни бир силкитган эди, дупир-дупир бўлиб, оппоқ олмалар ҳаммаёкни тўлдириб юборди. Қип-кизил шафакдай гуллаб ётган, олди мевалари пилладаккина анор дарахти тагида ширин тушлар кўриб ухлаётган Октошвойнинг шундоққина бошига олмалар тушса борми?

Октошвой дунёни бузгудай бўлиб, думларини ҳода килиб, кулоқлари дикрайиб «вовуллаб» берди. Ана энди, Бобожонвой нима қилишини билмай, югуриб сув йўлакка келди. Октош эса коптокдай икки думалаб, олма ўғрисига етиб олди. Бобожон елинхалтани ҳам унутиб қолдираверди. Йўлакдан бошини чиқариб, нукул, тортиб олинглар, дейди. Биз унинг икки кўлидан зўр бериб тортамиз. Нарёдан эса Октошвой чаққон курашчидай унинг почасидан тутиб олган. Икки орада шовқиндан Одил амакиям уйғониб кетди. Бу орада бир бало қилиб Бобожон туйнукдан чиқди. Бундай қараб, кулгидан ичагимиз узилай деди: иштонининг бир почаси Октошвойнинг чанғалида қолган, олма ўғриси эса қўрққанидан дир-дир титрарди. Шундай қилиб, мевага тўла елинхалтани кўтариб, икки ёқдан тўдабошини пана қилиб, қочиб қолдик. Ҳовуз бўйига келиб, «ов»имизни бўлишдик. Мен уйга югурдим. Бўғчадан битта иштон топиб олиб келдим. Ҳеч нарсa бўлмагандай, олмаларни паккос тушириб, анжирнинг киндигидан томган ширага ботиб, узумдан этагимизга солиб, уйимизга қайтдик. Онам ямоқ-яскоқ қилиб ўтирган эканлар. Бизга зеҳн солиб қарадилар. Бобожоннинг ранги ўчганини кўриб, нима бўлди, деб олдига келдилар. Кўйлаклари лойга чапланган, юзлари кир Бобожон охорланган оппоқ иштонда турганини кўрдилар.

— Бибинг айлансин, оёғинг қолиб, бошинг билан юрдингми? Қара, кўйлагингнинг кирини. Юзингни еттита ит яласа тўяди, — дедилар онам ярим койиш, ярим эркалаш билан. — Кавушчанг кани?

— Новача тўпорига ўйнашга борувдик. Новдан ўтаётиб, кавушим арикка тушиб, окиб кетди, — деди Бобожон ёлғонни дўндириб.

Аслида эса унинг тугмачали, попукча тақилган кавушчалари Октошга «ўлжа» бўлиб, боғ ичида қолиб кетганди. Мен сир бой бермаслик учун индамадим. Онам узум қаердан келди, деб сўрадилар.

— Винозаводга узум олиб келган тошработликлар берди, — деди Бобожон.

— Одил Бўронни боғидаги хусайни узумдан тошработликлар ҳам эккан экан-да, — дедилар онам кулимсираб.

Сир очилди. Онам жимгина эшитиб, иккинчи бундай номаъкул ишни қилманглар, дедилар.

Ўша куни онам бир тандир патир ёпдилар. Қайнатма шўрва қилдилар. Деворимизга туташ вино заводи олдида ҳафталаб ётиб қоладиган аравакашларга дастурхон қилиб чиқардилар. Улар дуо қилиб, мактаб, ширин шўрвага патирни тўғраб, мазза қилиб ичиб олишди. Бирпасдан кейин улар бизни чақиришди. Пахса девор тепасидан косалар тўла ҳар хил узумлар узатишди. Буваки дейсизми, тойифими, маска дейсизми, шивирғоними, хасайними, хусайними — ҳаммасидан бор эди. Онам олдимизга узумларни бир дастурхон қилиб уйиб ташладилар.

— Тўйгунча енглар, — дедилар. — Одил амакиларингиз жўжавирдай жон. Болаларини ризқи деб тинмай ер чопади. Ҳосилини бозорга ҳам олиб чиқмайди. Қишин-ёзин дастурхонидан мева узилмайди. Унинг жўжалари ризқига сенлар кўз тикманглар. Одил Бўрон не-не ўлимлардан омон қолиб, ўлмай қайтган. Тириклайин дўзахга кирган. Танасида еттита ўқиям бор, дейишади. Кечалари билан ухламасдан болаларининг юзига термулиб чиқади. Жаннатимни яна фашистлар дўзахга айлантирмасин, дер экан. Минбаъд унинг боғига тушманглар!

Иттифоқо, тўйлар мавсуми бошланиб, қишлоқда ҳамма бир-бириникига «тўй муборак»лаб келадиган бўлди. Ўшандай кезлардан бирида Одил Бўрон амакининг жиянлари Ҳаловат ва Омонбой ҳам оналари Робия холага эргашиб келишди. Бир пайт уларга чой олиб кираётиб, кўзим пойгақда турган чиройли кавушчага тушди. Тугмачалари, қизил ипакдан қилинган попукчалари қулиб

тургандай эди. У Бобожоннинг Оқтошга ўлжа бўлган кавушчаси эди. Бобожон ҳам кўрди. Лекин индамади. Икки халта узум, анжир ва олмага товон бўлиб қолган пўпакли кавушча бизни масхара қилгандай, тугмача «кўзлар»ни ялтиратиб турарди...

Ўшандан кейин Одил амакининг деворлари баланд ховлиси, боққа йўрғалаб кириб кетадиган қилдаккина арикча, дарвозаси олдидаги осмонга тарвақайлаб кетган карри гужум дарахти кўзимга аллақандай сирли кўринарди. Одил Бўрон амаки кундуз кунлари ухлаб олиб, кечалари тонггача мижжа қоқмай қутидаккина ховлисини, жаннат боғини, Бўстон қишлоғимизни, бутун дунёни уруш ва балолардан кўриқлаб чиқадиغان халоскор ботирга ўхшарди...

КЕЛИНЧАК

Кўшнимиз Маъмура холаникига қайинсинглиси кўчиб келди. Унинг оппоқ, кулча юзларида билинар-билинемас чўтирлари бор. Сочлари тиллоранг товланади. Билакдай қилиб иккита ўрилган. Култапешаклари орасидан икки қулочдай тўлганиб нақ тўпиқларига тушиб туради. Келинчак жуда чиройли кашталар тикади. Нопармон қаламни лабларида хўллаб-хўллаб белбоғлар, рўмолчалар четига гул чизади. Чизган гуллариининг шохларида булбуллар сайраб туради. Қирмизи, пушти, анорранг гуллар нақ тирик гулзорнинг ўзи. Булбулнинг тумшукчасига албатта туморча хат қистириб қўяди. Белбоғнинг тўрт гирдига ғазал ёзириб олади (ўзи ёзишни билмайди-да!) ва нафис ипаклар билан харфларни гоҳ йўрмаки, гоҳ «тўлдириб» тикади.

Сўнг гул шохларида айлантириб нилоби ипак билан ўзининг ва қайлиғининг исмини ёзириб, тикади, ипакларига зарлар қўшади. Бунақа белбоғ, рўмолчалари ўхху, бир сандикча! Кашта тикаётиб, чарчайди. Ипакларини саранжомлаб, кашталарни оқ сурпга тугиб, оҳиста бир четга суриб қўяди.

Офтобрўяда, пахса деворга тираб қўйилган чирманда даранглаб, тобга келган. Унинг халқалари ҳам қизиб кетган. Қўлга олса, шалдирайди. Оҳангга мунтазир чилдирма келинчакнинг бармоғи тегар-тегмас даранглайди. Тут дарахтининг букчайган қадди гўё йигитнинг қоматидай тиклана боради. Чилдирма зарби, така-тумидан нов-

вотдай, дурдай ширага ботган тутлар тўкила бошлайди. Зарғалдок, загизғон, чуғурчуклар «дув» этиб тут тагига ёприлади.

Келинчак эса чилдирмани сайратади-ей, сайратади. Чилдирма халқалари келинчакнинг билаклари ҳаракати-га мос шалдиллайди. Кумуш жаранглар босади пахса деворли ховлини. Оҳанг сели тўлдиради хувиллаган дунёни. Э воҳ, қаранг, шипга илиб қўйилган эски бешик танасига жон киради: бешикнинг рангларида тирикамон камалак товланади. Унинг сопол туваклари тиллога айланади, ҳе-ҳей...

Мен лолу хайрон тураман.

Келинчак шавқ-завқ билан, терга ботиб, куралай кўзларидан қайноқ ёшлар тўкилиб, чилдирма зарбига мос қўшиқ айтади.

*Отманг мани тошлар билан, омонёр,
Учиб-а кетай қушлар билан, омонёр.
Қачон дийдор кўришасиз, омонёр,
Биздай элу хешлар билан, омонёр.*

Қоратоллардаги чўл булбули сукут сақлайди. Пўрта-на уриб оқаётган ариқ оҳангга мос шарқирайди. Тикка келган офтобдан кўз камашади. Мен келинчак ёнида оғзим очилиб, анграйиб ўтираман. Нега келинчакни ака-си ўз ховлисига кўчириб келди? Қайлиғи қаерга кетган? Нима учун кетган? Ақлим етмасди бу саволларга жавоб топишга. Қизили қизил, оқи окка ажраб, яшнаб турган келинчак ғунчалаб, гуллаб, мева тугадиган ёшда эди. Акаси уни ёт кўзлардан асрар, аёллар қатори дала юмушларига чиқармасди. Нега?

Келинчак менга хат ёздирарди. Узоқдаги ёрига, интизорлик дарди тўла хатлар эди у мактублар.

Мактублар охирида булбул ва унинг тумшукчасида гулни ўзи чизарди. Бўстон қишлоғидаги биргина почта кутисига ташлаб келардим у номани. Негадир у хатлар жилдида шаҳар номи кўрсатилмас, «п/я, у/я» деган белгилар бўларди.

Бир кун қишлоғимиз почтачиси келинчак номига битилган хат келтирди. Келинчак хатни тавоб қилиб, кўзига сурди. Почтачи эса ҳеч кетавермади. У рўмолчасига тугилган пуллари-дан 1 сўмлик чиқариб, унга тутқазди ва хизматингизга рози бўлинг, деди...

Биз келинчак билан хонага кирдик. Шилдаги васса-

ларда ин қўйган қалдирғочлар чуғурлашар, она қалдирғоч чарх уриб дам-бадам полапонларига емак олиб келарди. Қалдирғоч болаларининг тумшукчалари кизил гулнинг гунчасига ўхшаб, кирмизи бўёк билан бўялгандай эди. Келинчак туморча хатни очаётиб, қўллари титрар, ўзича сўйланарди:

— Бизни айирмаганларида бешигим болага тўларди, бегим...

Хат худди дostonларда битилган севги кассасидай узоқ, хаяжонли эди. Сўзлари дурдай тизилган, ошиқнинг бағри эзилган, уни тинглаган келинчакнинг кўнгли бузилган, кўзидан маржон ёшлари узилган.

Баъзи жойларини келинчак қайта-қайта ўқитар, хижронзада бўлган тўрам-а, деб хўрсиниб қўярди. Хат келган куни унга хайит, байрам эди. Хат унинг учун дийдор эди, севинч эди:

*«Кармананинг йўлида
Каллакланган толи бор.
Бизни ёрни сўрсангиз,
Ўнг бетида холи бор.*

Меҳр кўзда, дейдилар ёрим. Биз йироққа кетиб, меҳримиз ўчиб, номехрибон бўлиб қолмадингизми? У дунё, бу дунё биздан бошқасини десангиз, ўзгага кўнгиш қўйсангиз, бир қошиқ конини ичмасам, отимни бошқа қўяман.

*Борарсиз йўлингиз бўлсин,
Алоча тўйнингиз бўлсин.
Биздан бошқа ёрингиз бўлса,
То боргунча ўлиб қолсин...»*

Келинчак хатнинг шеърларини ёдлаб олар, сўнг чилдирма уриб, хиргойи қиларди. Мен эса унинг ўнг бетидаги холини қидирар, хол ўрнида чўтирларни кўрардим.

Одамлар ер тагида илон кимирласа, билади. Кишлоқда дув-дув гап бўлиб кетди: кимсан фалончининг эри камоқда экан. Хотинини рашк қилиб, фалончига қўл кўтарган экан... Келинчак шу кундан чилдирма чалмай қўйди. Кашталарини яширди. Хатни ҳам бас қилди. Кечаларнинг бирида уни онаси ҳеч кимга билдирмай, тоғасиникига кўчириб кетди, дейишди...

У дилбар, муаттар келинчак ишқу муҳаббатнинг

лўъбати, вафонинг латиф тимсоли эди. Чилдирмани сайратган, у куйлаганда пахса даворлар қалбидан қизғалдоқлар мўралаб чиққан чоғларни эслайман. Дунёни мухаббат алангаси камраб, еру кўк ёнган қишлоғим саратони эсга тушади. Эй, инсонни шоир, хофиз, бахши этган мухаббат, мангу бор бўл!

Сен бор экансан оғзи қон бўрилар ошиққа эврилур! Қарри толлар яшариб бешикка айланур! Сен ўтган йўллар жаннат гўшаларига айланур, эй мухаббат!

МАЖНУН ШАЪИАТИ

«Лайли ва Мажнун» дан мутолаа

Мажнун — Қайс бадавлат ва саховатпеша хонадоннинг тилаб олинган фарзанди. Унинг асли исми Қайс, унга бобосининг исмини қўйишган. Мажнун эса эл берган сифатидир.

Бу ишқ савдосига банди мурғак вужуд туғилиши билан фироқ унинг ошиғи, дард унга муҳиб (дуст), ишқ анга марҳам (йўлдош) бўлганмиш.

Чакалок эмган сутлар бўғзидан ўтиши билан қонга айланар, шу боис ҳам Қайснинг бағри ҳам қонга тўлган эмиш. У ҳали оёқ чиқармай, эмаклаб юраркан, қайда ўт (олов) кўрса, уни ишқ олови англаб, ўша ёққа эмаклаб кетаркан. Бешиқда ётганида у фиғон чекар, фиғонида дард бор экан. Бу дард эса уни ҳар лаҳза улғайтираркан. Унинг яноғида муҳаббат оятлари товланаркан. Юзида эса вафо фармонлари кўринаркан. Тили чиққанда у шунчалар маънодор ва мантиқли гапирарканки, унинг тингловчилари ҳушларини йўқотишаркан. Сўзи эса кўнгилларга ўт ёқаркан. Кабилалар бу гаройиб болани кўрмоққа, суҳбатини тингламоққа ошиқарканлар. Яъни эл ҳам Қайсга ошиқ экан. Ота-она ҳам кексалиқда топган умид нихолини жондан севаркан, ошиқ икки экан-у, маъшук битта экан. Қайс тўрт ёшдан ўтиб бешга қадам қўйганида, ота-она унга муаллим излай бошлашибди. Хуллас, тўрт ёшида Қайс ҳусну малоҳатда, ақлу фаросатда тенгсиз баркамол Инсонга айланибди.

ИШҚ МЎЪЖИЗАЛАРИ

Тўрт ёшида Қайсни мактабга берибдилар. Мактаб Лайлининг қабиласида экан. Лайлининг юзини кўргач, Мажнун боғ ичида беҳуш йиқилибди. Ҳушсиз Қайс гўё ерда ётган чангдай эди. Ярим кечада ўзига келиб, кўзини очибди. Зим-зиё кеча. Гул-гиёҳда мотамзадалиқ. Хатто дарахтлар таъзия билан ҳавога яшил байроқлар кўтарганмишлар. Қайс саломатлик либосини ечиб ўтга таи-

лабди. Кийим оловга айланибди. Сомон каби заиф жисми ҳам ўт тушиб ёна бошлабди. Шу тариқа тонг оқарибди. Энди Қайснинг ўзи насим — елга айланиб, гулларнинг атрофидан айланармиш. Чунки гул ёрига ўхшаркан-да! Гоҳ ғунчани Лайли оёзига менгзатарди, сарвнинг оёғига юзини қўйиб, маъшуқасининг қаддига ўхшатарди. Бинафшага меҳр билдирар, майсаларни ўпарди. Наргиснинг кўзлари унга Лайлини эслатар, унга Қайс меҳру мухаббат билдирарди...

Лайлини эслатган неки гул-ғиёҳ бўлса, Қайс ўшанга ошиқ бўлганди.

Маъшуқа қабиласи томондан кўринган ўтга сажда қилиб, унга сифинади. Йўлда Лайли қабиласининг итига учраб қолиб, унга қўнглини ёриб, оёқларига йиқилиб, жоним фидо бўлсин, деб итга ялиниб-ёлворади.

У шунчалар ҳолдан тойган эдики, ҳар қадамда йиқилар, яна ўрнидан туриб, яна ерга бош урарди. Чунки бу маъшуқа қабиласининг тупроғи эди-да! Бунда Лайлининг излари бор, мана шу изларни ўпмок учун у йиқиларкан.

*Нечаким йиқилди, қўпти ёна,
Ер ўпмак эди анга баҳона...*

Лайли мухаббатыда Қайсни Мажнун аташади. Лайлининг отаси бадавлат, катта мулк эгаси эди. У элу юрт таъна-дашномидан, Мажнундан қутулиш учун бутун қабиласи билан бошқа ерга қўчиб кетади. Сахрою биёбонда Мажнун Лайлини излайди. Бу фироқ тунида эса бўрилар қўзи унга чирок бўлади. Кийик оёқлари қалам бўлиб, туфрокка ишк сўзларини ёзарди. Хаттоки наснос каби йиртқич махлуқлар ҳам Мажнуннинг улфати бўладилар. Улар ваҳшийликни унутиб, Мажнуннинг мухаббат шеvasини тингловчига айланадилар. Мажнун шунчалар ишққа бериладики, Лайли қўчиб кетган қабиллада санқиб юрган қўтир итнинг бошида йиғлаб, кийимларини пора-пора айлаб, унинг яраларини борлайди. Мен учун сен ҳам шунча хорликка учрадинг, қабиланг кўчгач, сарсон бўлибсан, дейди.

Мабодо сен Лайли нигоримнинг қўчиб кетган ерига борсанг, мен учун унинг оёқ изларини ўпгил, деб илтижо қилади...

Мажнун оёқ етмас даштга бош олиб кетади. Унга саркарда Навфал йўлиқади. Шикорга — овга чиққан лашкарларини овдан тўхтатиб, Навфал Мажнун билан сирлашади, дўст тутинади. Ишқ унинг қўнглини ҳам халим қилади.

У Лайли қабиласига қўшин тортмоқчи бўлади. Лекин Мажнун уни бу йўлдан қайтаради.

Лайли қабиласининг чўпони ҳам Мажнунга қайишади. Канизлар ҳам, Зайд ҳам.

Мажнун ва Лайли бир қаро тунда, иккиси ўзга икки киши никоҳидан халос бўлиб, чексиз қумликда учрашадилар.

Мана шу покиза айёмда табиат ҳам ошиққа айланади. Қайс шу қадар ожизу нотавон эдики, йўлида учраган ўргимчак тўрларига қокилиб йиқиларди. У Лайлини кўргач, туфроққа тушган қилдек ерпарчин бўлади. Ана шунда кўршапалаклар оламга қанотларини ёйиб, тунни яна ҳам қора қилибдилар. Бўрилар кўзлари — чирокларини кулоклари билан ёпибдилар. Ўргимчак ҳам шувокка ўралиб, иплари билан ўз тумшугини боғлабди. Укки овоз чиқармаслиги учун тумшугини парлари орасига олибди. Қўйчивон итини ҳам дев босиб, унинг ҳар бир жунига кириб олибди. Анбар тарқатувчи кеча макр билан тулкининг уясига тутун сочибди. Газанда ва йиртқичлар уйқуга кетибди. Аторуд сайёраси «кўз тегмасин» оятини ёзармиш. Зухра юлдузи соз чалолмай, пардага ўранибди. Тун қўлларини қорага буркаб, сахарнинг келар йўлини бўяб турармиш.

Мажнун айрилиқ зўридан, Лайли эса Мажнуннинг ота-онаси ўлиmidан хижолатсарик бўлиб оламдан ўтади. Сўнгги нафасда Лайли қабиласи Мажнунни кечирадилар ва Лайли билан иккисини бир тобут, бир кафанга, битта бодомдаги ялакат мағиздек сўнгги маконига элтиб қўядилар...

Мажнун туғилганида абадий дард унга эгиз туғилганди. Кўз юмганда эса абадий висол билан кетди.

Мажнун — гўзал байтлар битувчи шоир, ишқни қуйловчи хофиз ҳам эди.

Икки норастанинг баркамол ишки бутун улусга ибрат ва мактаб бўлибди.

Фарходу Ширин, Лайли ва Мажнун, Тохир-Зухролар катталарники демай, минг афсуски, ўша катталар ҳам бу асарларни изохли луғатларсиз англай олмайдилар, мактабларга тавсия этилса, мутолаа ишлари йўлга қўйилса...

Бу асарларнинг насрий баёнлари бор. «Лайли ва Мажнун»нинг насрий баёнини Амин Умарий ва Хусайнзодалар тузишган. Энг комил дарс, энг улўф устод хазрат Навоий асарларидир.

КҰНГАЛИМДАН КЕЧІГАНЛАРИ

Одамнинг илдизи ерда маҳкам
бўлмаса, оёғи ерда қаттиқ турмаса,
кавракдай тўзғиб кетади. Билимли,
маърифатли одам ўзини, элини, тарихини,
авлодини ҳимоя қилаолади.

ҚИШЛОҚДОШЛАРИМ

Улар дала гулларидай содда, лекин хушрўй, сўзи иссиқ аёллар эдилар. Уларнинг ҳеч бири ўрта мактабни битирмаганди. Ҳаммасининг бир этак боласи, бир олам ташвиши бор эди. Лекин бари ҳам ўланчи, раққоса, со-занда, лобар аёллар — Ҳамида биби, Саида биби, Ша-рифа хола, Робия, Сарварой... Фақат барчасининг кўксида парча кўрғошиндай бир армон занглаб ётарди: эрлари, ўғилларидан келган қорахатлар кўзларини кури-мас чашмага айлантирганди. Аммо бу меҳнатдан боши чикмаган Аёлларни ҳеч қачон ҳасрат қилаётганда кўрма-ганман, бир оғиз ғийбат сўзини эшитмаганман. Уларни радио ёки телевизорда биров кўрмаган, улар минбарлар-да сўз айтмаган, лекин тўйларнинг файзи эди улар, қиш-лоқ маракаларини тиндириб қўйишарди.

Етмишга етса ҳам қомати теракдай тикка, юзлари нурли, чуваккина Ҳамида биби сўнгги йилда кўздан қол-ди. Уни набираси Тоғай етаклаб юрарди, тўй-ҳашам, йўқловлардан қолмасди.

Урушга биринчилар қатори кўнгилли бўлиб унинг ўғли Равшан Муродиллаев кетди. У колхоз комсомол ташкилотининг секретари эди. Ундан нишона бўлиб да-ла почтасидан келган учбурчак хатлар қолди. Колхоз-нинг не бир ой юзли қизлари Равшан деганда соч тараб кутарди-я! Равшан йигит умрини она Ватанга фидо қил-ди... Сўнг ўғли Ражаб жангга отланди... Жангларда яра-ланиб, мажрух бўлиб қайтди. Кенжа ўғил ўспирин эди. Катталар қатори колхоз ишига елка тутди. Бир бахтсиз кун ғўзага ишлов бераётганда борона қўшилган от жаза-васи тутиб кетди. Борона судраб қочаётган отни тўхтата-ман деб... ўспирин от туёғи остида қолди... «Шундай йи-гит-а! Ерга етилган экан, элга буюрмади», деб қуйдилар.

Рўзибиён қишлоғида Ҳамида бибига иши тушмаган хонадон йўк. Кўк отни эгарлаб, келинларни мингашти-риб, куёвниқига у олиб борарди. Биров уйига иккита одам чорлайдиган бўлса, у ўзи меҳмон кутгандек, мез-бонлик қиларди. Ўша пайтларда велосипед ёки машина урф эмасди. Ҳамида биби пой-пиёда қишлоқма-қишлоқ кезиб, халойиқни тўйга айтарди. Сўнг эл оёғи тингунча

тўйхона хизматида бўларди. Ҳеч қачон у булар эвазига бировлардан пул олмасди. Унга бир кўйлаклик читми ёки сатинми тухфа этишарди. Қишлоқ тўйлари ажиб топқирлик билан, ёд бўлиб кетган сценарий асосида ўтар, фақат ва фақат чилдирма жўрлигида тонготар базм бўларди. Робияхон ва Сарварой дойрадастлик қилишарди. Ҳамида бибига ҳамроҳ Саида биби ҳам юртнинг яхши кунларига хизматчи эди.

Мана, чилдирмалар тоб ташлади. Раққосалар (қишлоқнинг йигит ва қизлари) бир-бир даврага чиққач, ўзига хос ҳажвий танаффус бўларди. Ҳамида биби билан Саида биби чолу кампир киёфасида ўртага тушар, уришқоқ, ноаҳил оилаларни ҳажв қилишарди. Бўларди қийқирик, хангома. Сўнг эса йигитлар қизлар либосида, қизлар мардона кийимда даврага киришарди, раққосаларга таклид қилиб ўйинга тушишарди. Буларнинг ташаббускори икки доно аёл эди. Тўйларда нон ва сув (чай ҳам танқис эди), тонгга яқин бир қапгирдан киши бошига ош тортиларди. Не қизларга халво синдирган, не ошиқ йигитларнинг кўнгли деб не қайсар қизларни кўндирган Ҳамида биби! Яхшини алқаб, ёмонни инсофга чақиришарди. Не-не кож кишилар ҳам уларнинг сўзини икки килолмасди. Қишлоқда қўйди-чикди деган нохушликнинг ўзи йўқ эди. У пайтлар ортиқча ва зарарли даҳмазаларга вақт ҳам, сарф-харажат ҳам йўқ эди. Кеч кузак кечаларида эртақгўйлик, маталхонлик билан, кўсак чувиб тонг оттиришарди. Ёзда ямоқ-ясқоқ, кечалари ҳамир қориб, сахарда нон ёпишарди. Чунки ёзнинг долзарб кунларида ёшу яланг бирдай далага кўчиб чиқарди. Колхознинг от-улови, техникаси баҳархол эди. Шийпон қайда? Уларнинг иш соати офтобга қараб ўлчанарди. Кун чиқиши ва ботиши. Мана уларнинг аниқ, абадий соати. Биз елкага кетмон ташлаб далага боргунча, Ўрол опа, Сарвар хола ва Робияхон икки узун эгати ягана қилиб, «маржон»дай тизиб қўйган бўларди. Ёки марза чопиқда 2—3 сотих ерни қўлдан чиқарган бўларди. Терим пайтлари эса уларнинг пахта жойлаган қопи кетмон бўйи кўтарилган бўларди.

Чопиқда юзаки юмшатган ёки гўза чопганларни хушламасди улар. Бир кун бўлик ерда бепарволик қилибман чоғи, 5—6 шигил кўсакли гўза томирига кетмон дами тегди. Ўрол опа кўриб қолса борми? Кўрди ҳам, роса аччиқ сўзлар билан тузлади, сўнг табелчи, бригадирга етди бу гап. Мен ҳам, Латофат ҳам бешта меҳнат кунимиз-

дан ажрадик. Кечикканлар, қўл учида ишлаганларни ҳеч ким аямасди.

Ўрол опа, бугун Сизга ўхшаган тили ўткир, сўзи кескирлар жуда ҳам керак экан!

Қўлдош ака чўпон эди. Баъзида ойлаб чўлдан бери келмас, Сиз эса атак-чечак болаларни ҳам эплардингиз. Зарбдорлар сафида эдингиз. Қачон нон ёпиб, иссиқ овқатга улгуриб, қачон бу болақайларнинг ҳар кун лойга ботиб келган қавушчаларини, тўзган қўйлақчаларини ювиб, ямаб улгурардингиз?

Ок-сарикдан келган басавлат бу аелнинг ҳар елкаси бир тоғ кўтарали, дердилар ойим. Бир кафтгина томорқангизга бугдой сочиб, хирмон кўтарардингиз, болаларингиз турнақатор бўлиб хирмон янчганингизни кўрганимда, ҳавас қилиб ўтардим! Кадипалаклар пахсадевор оша «мўралаб» ётар, очиқ дарвозадан эса ҳовлингизда барқ уриб ўсган райҳонли гулзор кўзга ташланарди.

Тасаввур қиламан: Сиз тушлигини рўмолга тугиб, эмизикли болангизни Аҳтам бувига қолдирасиз-да, икки тойчоғингизни етаклаб далага ошиқасиз... Қадамларингиз шу қадим ернинг чайир қадокларига босилган малҳамдай ёқади... Ҳамон шундай, Ўрол опа!

* * *

Улар икки киши — битта боқчанинг бутун бошли жамоаси. Саккизта гўдак тўртта қаравотчага ётқирилган. Колхоз — камбағал. Бир хонаю, бир даҳлиз — шу боқча. Болаларга егулик ҳам бор, лекин етарли эмас. Тўрттаси ҳали кўкракдан чиқмаган. Она сути ҳумор қилади. Аҳтам буви икки болани кўтариб, эмизиб келгани далага кетади. Катта доқа рўмолини икки елкаси оша «боқча бола»га соябон қилиб олган. Қавушлари тупрокка тўлади. Қуёш қиздиради. Тут соясига етгач, овоз беради. Икки паҳлавонча тўқлидай тўйиб, эркаланади. Аҳтам буви уларни авраб, «ўзига эл қилиб» яна тупрок йўлда, кун қизигида келган изидан қайтади. Иссиқдан унинг кўзлари тиниб кетади. Силлиқ пешонасидан тер қуйилади. Озғин, баланд қадди-қомати яна ҳам нозиклашиб кўринади. У эркатойларни ёғоч қаравотга солиб аллаларкан, энди икки болани кўтариб, Робия йўлга чиқади. Унинг сочлари этаклари билан баб-баравар, қора атласдай ёнади. Қорамағиз юзларида синиқ бир ҳаёл яширинган. Оламда бева-бечоралик ёмон.

Шундоқкина бокчага девор-дармиён ховлида эса қорамайиздай ширин Назира қўғирчоқ ўйнар, Сотиболди темир-терсак билан овора эди. Бу кишлокнинг қанча болаларини бу икки муштипар илик сути бериб бокди. Елкалари узилай деб далама-дала гўдакларни эмизишга олиб борди. Латта ва чўплардан қўғирчоқлар ясаб бериб овутди, аллалар айтиб ухлатди. Бугун ўша болалар ўзлари рўзгорлик, фарзандлик бўлишди. Бу фидокорлик ҳақида газеталарда ёзилмаган. Уларга мукофот пуллари ҳам берилмаган. Лекин ҳеч қачон улар меҳнатларини таъна қилмаганлар.

Робия Нуриддинова ва Ахтам бувилар қўлида дипломи бўлмаса ҳам, болаларни бағрига босиб, ўз жигаридай авайлаб бокқан ҳақиқий мураббия эдилар...

Кун тиккага келган. Икки қўлида бургутдай тетик икки болакай. Оқ дока рўмолини уларга соябон килиб, ниҳолдай бир вужуд дала томон бормоқда. Кишлоқ йўлида ҳамон тирик кўраман бу икки мунис меҳнаткаш-ни...

Кишлоқ тўйлари август ойи адоғида пахтага тушиш олдидан бўлади. Қиз узатиш, ўғил уйлантириш тўйларида машъалалар ёқиларди. Уни жар дейишарди. Йигитлар давра олиб, ракста тушишиб, қийкириқлар билан машъала кўтариб келинникига келардилар. Мана шунда бир марта Сарвар холани мен хаяжонда кўрдим. Унинг юзлари машъала ёғдусида шуълаланиб кўринарди:

— Тўй яхши-да! Юрак жунбушга келади, — деди у армон аралаш.

* * *

Улар тўрт оға-ини эдилар: Раҳмон, Равшан, Халил, Муҳаммад. Биргина Муҳаммад омон қайтди. Уч ўғил бедарак кетди. Ҳикоят биби уларни то ўлгунча — 100 ёшга киргунча кутди. Сарварой қайлиғи Халилни ҳар кеча кутди. Умидлардан ахтарди, қўшиқлардан кидирди. Канал қазганда бир хаёли у билан банд эди. Пахта терганида, тим-тирс қанорларни ўғли Наим билан аравага юклаганда, уни йўқлади. Бўз боладай ер ағдарди. Чигит экди. Ягана қилди. Болаларнинг ризкини бутун қилди. Кишлоқ тўйларида бармоқлари каваргунча Намознинг беваси Робия билан жўровоз доира чалди. Лапар айтди. Унинг чилдирмаси юракларга титроқ, хаёлларга бўрон соларди. Зарбидан осмондаги юлдузлар тўкилгудек эди. Қўшиқлар юракка «жаз» этиб ёпишарди. Не қизлар

эшилиб ўйнар, йигитлар лочиндай қулоч ёзиб, даврани киздирар эдилар. У чилдирмани дил эҳтиёжи учун чаларди. Нон топай, деб доирадастлик қилмаган. Унинг топгани — колхоздан ишлаб топгани бир рўзгорга етарди.

Икки аёл, икки қайғудош келинчак, ўн гулидан бир гули очилмай бева қолган дардли қалблар нола қиларди:

*Чироқ ёнар ёғ билан,
Қалбим тўла доғ билан!
Ўйнамадим, қулмадим
Ўзим суйган ёр билан...*

Робиянинг худди Чингиз Ахмаров чизган суратлардагидек нафис, тархи нозик юзларида ой нури балқарди. Унинг алифдай тикка қадди бўйига шоҳона либослар қандай ярашарди. Мармардай оппоқ бўйнига маржон, узун бармоқларига ёқут кўзли узуклар ярашмасмиди? У ҳаммасини қаҳатчилик йиллари нонга алишган. Низом, Ҳаловат ва Омонни тишининг қавагида асраб, саломат олиб чиққан! Кунжарадан, арпадан шишиб нобуд бўлган болаларнинг сўниқ кўзларини ёдидан чиқаролмайди! Уни табиат муҳаббат учун, эр кишининг оташин севгиси учун яратганди! Уч боланинг юзига термулиб совук тунлари — иссиқ кечди, қоронғи кечалари — ёруғ кечди. Кўнгил кўчасига кириш унинг тушига ҳам кирмади: Сарвар Халилова, Робия Шамилова... Улар назаримда ҳамон йўл бошида эшигимдан ёрим кириб келармикан, деб умидвор боқадилар.

Кўрардим: хира лампа ёруғида кеч куз кечалари қора кўрак чувирдик. Уларнинг бармоқлари ситилиб кетганди. Ёрилган бармоқларига қаймоқ суриб, чироққа тоблашарди. Улар тоби қочиб қолса ҳам даладан қолмас, кишлоқда амбулатория қаёқда эди! «Касаллик нарақаси»ни улар умр бўйи кўрган эмас. Уларнинг малҳами, шифоси — иш, кишлоқнинг тупроқ кўчаси, сағирларининг ташвишлари эди. Колхоз уларга 12 сўмдан нафақа ажратганди. Лекин улар кизлари, набираларига ёрдам учун пилла, чопиқ ва пахта терим пайти далага чиқиб кетишарди. Уларнинг суянчи, суюнчи ҳам меҳнат эди. Қийин-қаттиқ кунлардан уларни меҳнат овутиб олиб ўтганди.

Сарвар опанинг зарбдорлик медаллари бор эди. Ёшлигида ойнахалтага солиб кўярди. Ҳозир келинининг сандиғида.

Туман «Шон-шухрат» музейида энг аввало шу халол яшаб ўтган, нозик елкаларида юртнинг бир юкини қўтарган Аёлларнинг суратларини фахр билан қўймоқ керак.

* * *

Тилидан «айланай-ўргилай» сўзлари тушмаган Шарифа холани ёдлайман. Уруш уни уч норасидаси билан ҳаёт чоррахасида ёлғиз қолдирди: Лутфулла, Раъно, Латофат. Бир уй, бир даҳлиздан иборат камтаргина ҳовличада меҳнат қайнарди. Она-болалар барабар ишга чиқишар, Лутфулла бригадада ҳисоб-китоб ишларини олиб борарди. Раъно ва Латофат қишлоқ қизларининг олди эди. Меҳнатда илғор. Сўзда чечан. Ўқишда аълочи. Ҳабиб Қора ўт кечиб Ватанни ҳимоя қилган йиллари у оқи оқ, қизили қизил бўлган сулув келинчак эди. Куйган бағрига уч бегуноҳ гўдакни, совуқ қорахатни босганча қолаверди. Уни дала йўлида гоҳ бир боғ ўт, гоҳ ғўзапоя орқалаган ҳолда учратардим. Лутфулла ўқишни битириб келгач, уйланганида қувончдан йиғлаганини кўрганман. «Бу кунларга отаси раҳматли етмади», деб армон қилганди. Ўша армон қизи Раъно меҳнатда ўртак кўрсатиб, орден олганида онанинг тилига қалқди. Латофатни узатганида бир ўксиди. Чуғурлашиб набиралар бўйнига осилганида ўша оловли ҳасрати қайталади. Яна ўзини қойиб берарди: шундай кунларни кўрсатганига шукур! Болаларим элга қобил бўлишди. Ёмон сўзини эшитмадим. Юзи ёруғликдан зиёда бахт борми?

Тасаввур қиламан: чеккасига қўконгуллар таққан, боласини етаклаган Шарифа хола кўринади. Юзлари, сўзлари қалбидай мулойим. Ваҳоланки, тошфеъл ҳаёт бу маъсума онага қулиб қарамаган. Оғирлик, қийинчилик, жудолик кўриб ҳам одамларга меҳри, ишончи сўнмаган матонатли бу Онанинг сурати чизармикан сеҳрли қаламда Баҳодир? Агар чиэса, мен унинг ҳар бир ўтган кунини, шодлик ва изтироблари рангини сўйлаб берардим. Улар жуфтидан ажраб қолган оккушлар эдилар... Юксакдан юз тубан кетмаган, гўзал ҳис-туйғуларини денгизлар тубига гавҳар тошдай яширган соҳира аёллар эдилар.

Мажнунтолдай ҳаёлчан яна бир Робияни эслайман. Қозоқ Очилдан «қора хат» олганида йигирма ёшдаиди? У машъум хат қора доғ бўлиб кўксига тушган. Сўнг кизалоғи Гулчехрани заъфарма олиб кетди. Зайнабига суяниб яшади. Ҳовлиснинг атрофида пахса девори ҳам

йўқ эди. Хамсоялар хашар қилиб, ўраб беришди. Эшигига уни сўраб келганлар бесаноқ эди. «Гўдақларимни бировларнинг дастурхонига сарғайтирайми? Кўнглимга эса бир дарддан бошқаси сиғмайди!» Ўша дард билан сокин кўлдай яшаб ўтди. Ўша дардини ҳеч нимага алишмади, ахир ўшасиз қалби бўшлиқ, ҳаёти бенур бўлиб қолмасмиди? Бугун кумуш сочли, увокқина кампирни тез-тез Ғардиён қишлоғи йўлида кўрадилар. Набираю абираларини соғинган онаизор!

Устоз Миртемир айтганидек:

*Мажнунтол тағизга ўтқазинг мени,
Энди у йиғласин, мен йиғлаб бўлдим.*

Уларни ўзим кўп кўрган қиёфада тасвирлагим келади: ёрғучоқ тортаётганда, ўғир туйганда. Эшакка қоп ўнгариб, тегирмонга кетаётганда. Бедазорда ўрокдан сўнг пичан боғлаётганда. «Ху-ху»лаб қор аралаш бирчигит тераётганда. Ранги ўнгиб кетган рўмол ва қўйлақларини бўёққа солиб, қайнатаётганда... Келин бўлажак қизларнинг сўзанасига гул тўлдираётганда. Улар тиккан йўрмаларда умид рамзи — оқ, кутиш рамзи — сарик ипаклар мўл бўлганди... Баҳор олдида ариқларни хашар қилиб тозалаётганда; оғир замбилларда далага гўнг ташиётганда улар кўзларимда суратланиб қолган...

Бойлик, зару зевар деб на бировнинг, на қолхознинг мулкига хиёнат қилмаган улар. Боридан рўзғорига барака топган. Бирортасининг уйида гап-сўз ўтиб қолса, қишлоқ шўросигача етиб бормаган. Кўни-қўшнининг бир оғиз насиҳати билан не жанжалли муаммолар ҳал бўлган. Элу юрт нима дейди, андишаси билан яшаган инсонлар...

— Барака топкур, покдомон эди. Беозор эди. Имонинсофли эди, — дердилар онам уларнинг ҳар бири ҳақида.

Дабдаба ва довруксиз, эл қатори ишлаб, тер тўкиб, йиғисини ютиб яшаган яхшилар улар!

Қишлоқ ахли Шарифа ҳолани, Ҳамида ва Саида биларни, Сарвар ҳолани, Ахтам бувини сўнгги йўлга қузатганига кўп йиллар бўлди. Учала Робия буви хали ҳам қолхозга мадад беради.

Бугун доврўғли, тўкин-сочин маъракаларда, қузнинг тигиз меҳнатли қушларида уларни бот-бот эслаб турайлик.

Қизилтепа тумани Рўзибиён қишлоғидаги бу аёллар

уруш йилларида колхоз от-уловсиз, эркакларсиз қолган-
да унинг кунига ярашган.

*Эмиш... шуҳрат ўраб кемтик қисматим,
Кўзлардан йироқда сирқираб оқар.
Дилда қўргошиндай ётиб ҳасратим,
Кўзларим жаҳонга бахтиёр боқар.*

Бугунги югурик замон, тўкин-сочин кунларда бу
«кемтик қисматли» мардона оналардан сабру қаноатни,
меҳрибонликни, садоқатни, ўзни элу юрт учун фидо қил-
моқни ўрганишимиз керак!

1986 йил.

ЙЎҚОТТАНИМ ТОПСАМКИ ШОЯД...

Ҳаёт чархи айланаверади. Авлодлар яшаради, янги-
ланади. Бу янгиланишда биз кўрмаган севинчлар, биз
тўймаган журъатлар гулга киради. Кечагина сўз демоққа
ийманиб, ҳаётнинг барча зарбасига дош бериб, кўникиб
яшаган авлод бугун ўзлигини англай бошлади. Бу ошко-
ралик, қайта қуриш меваси, маънавий ҳаётимиздаги биз
ўн йиллаб кутган эзгу байрам! Байрамдан кутганимиз
кўп. Янги сарин шабадалар юзларимизга урилмоқда. Биз
димиккан тор фикрлар, маҳдуд ҳаёллар исканжасидан
кутилиб, хур фикрлашнинг мазасини сездик, нур эмган
нихолдай ранг-рўйимизга қизиллик югура бошлади.

Шиорларнинг панасида бўри қувган жайрондай қал-
тиллаб турган Она Еримизнинг заҳил юзларига кўзимиз
тушди. Ҳиссиз, баландпарвоз хитоблар кўзимизни хира
килиб қўйган экан: бизни едириб-ичирадиган, умр бўйи
елкасида кўтариб юрадиган Ернинг афтодаҳол бўлгани-
ни билмабмиз. Олис эллардаги порох тутунларидан
хавфсираб, шеърлар битибмиз, юрт талашиб билагини
конга ботган жангари эллар учун қайғурибмиз, биродарлик
рамзи, деб вагон-вагон ошу нонимизни олис сарҳадларга
юборибмиз... Билмабмизки, шундоқ ўз остонамизда или-
ги пуч болалар, меҳнатдан силласи қуриган муштипар
оналар, тўлиб кетган сағирхоналар, ғарибхоналардаги
шони ғарибонга дучор қариялар борлигини...

Баҳор пайти сувларга, кўм-кўк далаларга, лолазорга
кўп тикилиш керак. Кўзга дам беради, руҳни осойишта
қилади, чарчокни олади, деб айтган эди бир куни Олмос-
хон дугонам. Қибрайга элтадиган торгина, равон

йўлдан машина худди пушти булутлар бағрига кириб бораётгандай. Ёмғир шивалаб турибди. Дарахтлар яшил либосларини кийиб, таналари яйраб, сарин шамолда оламга сиғмай шивирлайди.

Бу кўм-кўк новдаларга сирға бўлган олма гулларими ёки юлдузлар ёмғирими? Табиат мулойим ва тиниқ нафас олади. Мажнунтолларнинг чилвир сочларини шабадалар «қайчилаб» ўтмоқчи бўлади. Ариқлар бўйидаги майса-қиёклар кийикчаларнинг қулоқларидай динг, тоза, шудрингли. Юракда унган хайрат майсаларидай нени пичирлайди улар бу дунёнинг ташвиши билан югур-югурлар аро толиққан одам зотиға? Кўзларимни узолмайман. Онам бир маҳаллар эслатган ривоятлар, ақидалар, шу мовий манзараларга эш хотиралар, тўғрироғи, юракни ларзага солган хайратлар вужудимни илита бошлайди.

Хотира кўлларига шамол оралайди, «бўри болалади» ёмғирлари савалайди. Машина кўзгусида ўйнаётган бир қатим нур мени кишлоғимнинг ажриқзор сўкмоқ йўлларига улайди.

Етти ёшдамидим. Бир арава хотин-халаж, бола-бақра Шўробод кишлоғига тўйга борардик. Муллатош кишлоғи заранглари ортда қолди. Йўлни кесиб канал чикди. Кўприк йўк.

Аравани эса шунча юк билан от тортолмайди. Каналнинг икки қирғоғини бирлаштирган нов-ёғоч тарновда сув шалдираб оқади. Бир арава одам тушиб, битта-битта новдан сув кечиб ўтдик. Янги либослар ҳўл. Лекин ҳеч ким инжimas, ҳангома, гурунг билан йўлда давом этардик.

Маърифатли одамлари билан танилган Ванғозига кириб борамиз. Йўлнинг икки ёқасида қалин тоқзорлар. Улар ер бағирлаб, шоналаб, гўралари шарбатга тўлиб ётибди. Асаларилар зувиллайди. Бошига сатил, эғнига оқ либос «кийган» қўриқчилар ажабтовур кино манзараларига ўхшайди. Ванғози минораси эртак айтаётган кўйи сеҳрланиб қолган сайёҳдай йўлда қолиб кетди. Зармитан ариқ суви сап-сарик, сумалакка менгзайди. Тизза бўйи ҳулбўй, келинсупурги, мия (совун ўт) иси димоққа урилади. Яйловлардан тўйиб, бузоғини кўмсаб арқони шоҳига ўралган сигирлар маъраб, адашмай кадрдон ҳовлиларга қайтади.

Намозшом шамоли эсган паллада тўйхонага кириб бордик. Каттакон ҳовлида икки туп баҳайбат тут тар-

вақайлаб ўсган. Томорқада олчалар илга тизилган сарик мунчоқдай. Бир тупгина олмурут. Мевалари пилладайгина, олтинранг, юмшоқ, хушбўй. Ховли қанотида ариқ лимиллаб оқади. Кечки шабада юзларга салкин пуркаб ўтади. Супа адоғида бўйрадаккина жойда нозбўй, сарикгул, намозшомгуллар мавж уради. Ховлининг бир ён девори ўрнида ғўзаноя тахлаб ташланган. Ажаб, кўприкка ҳам ғўзапоя босилган. Биз, болалар, улоқчалардек кишлоқ йўлларига ирғишлаб чикиб кетдик. Кўприкдан ўтишим билан очиқ айвонли, устунлари мунаққаш сувратлар чекилган иморатга кўзим тушди. Мен она кишлоғим — Рўзибиёнда бундай ажойиб бино кўрмаганман. Саҳнига чорқирра гишт ётқизилган. Вассалари рангин. Устунларда жимжима нақшли сувратлар. Билсам, у араб алфозидаги ёзувлар, муқаддас каломлар экан. Ўймақори куббалари турли бўёқларда товуснинг қанотларидай товланарди. Анчагача кўз очолмай турдим. Ўнгимда кўринган биринчи эртақ, ғаройиб қасрларнинг бир нозик суврати эди ул. Ўша кечаси Робихон аянинг чилдирмаси овози нукул рангларга ўхшаб кўзимни тиндирар, юрагимда ғалати бир туйғу ёнарди. Тўлахоннинг соддагина лапарлари байтида ўша бино жилолари порларди. Тонготарда, «тўйлар муборак» суруди ўқилгач, эл оёғи тинди. Биз болақайлар ҳам дуч келган жойда думалаб ухлаб қолдик. Туш кўрдим. Тушимда ўша кошона тоқчаларига еттита зангор қуш кўниб, тинмай сайрарди. Букри тут ғовагидан қора илон ўрмалаб чикдию, қушларга даф қила бошлади. Қоп-қаро аждаҳо еттига бўлиниб, етти тоқчага ўрмалаб, қиличдай тилларини чиқарар, қушлар чинқирар, аммо уларни қутқарувчи бир куч кўринмасди. Мен эса жиққа терга ботиб, йўл ўртасида изиллаб турардим, у қушларни балодан халос қилишга қурбим етмасди. Даҳшат ва ўкинч аралаш уйғониб кетдим. Туш таъбирини ечишга менинг мурғак зехним ожизлик қиларди. Фақат онам бошимни силаб, оғирроқ жойдан ўтдимикан, дея хавотир олиб, кайвони бибиға олиб бордилар.

Ғуж-ғуж олмурут мевали чайир дарахт, тугмачадай товланган олуца шохлари, нақшин иморат, унинг етти равоғи ва унда тун бўйи чирқираган қуш кўп пайтлар хаёлимдан кўтарилмади. Ўшандан сўнг тўрт йил ўтказиб яна Зармитанга, Шўробод кишлоғига бордим. Ариқ бўйидаги мўъжиза иморат йўқ эди. Ўрнига лойсувок қилинган, чўпқори айвон кад кўтарганди. Унда энди

оламдан ўтганларни сўнгги йўлга кузатганларида жаноза ўкилар экан...

— Бундай музайян мачит Зармитанда ўн саккизта эди. Барини бузиб ташлашди, — дедилар ўкиниб Камол Ёрмуродов.

Мен тушимда кўрган етти бошли аждаҳо эллингичи йилларнинг кора қатағони экан. Имон-этиқодни пок сақлаб, элу юртни инсоф ва диёнатга чорловчи муқаддас саждагоҳларга ёвузларча кетмон солиниб, бузиб ташланган экан.

У менинг биринчи бу сирли оламда юзма-юз келган хайратим эди. Бугун юрагимда бир чандик қолганини туйман.

Кишлокнинг олмурут, олчазорини, бузиб ташланган хонақоҳларни тиклаш учун бугун биз буйрук кутиб ўтирмасдан, қарзимиз, бурчимиз, деб дадил ишга киришсак, йўқотганларимизни топган бўламиз...

* * *

Булғориянинг салқин, тош кўчаларида сени кўп ўйладим, она юртим. Девор оша йўловчиларга мўралаб турган тоқзорлар, атиргул чамбарлари, бодомзорлар, ёнғоқзорлар оралаб ўтганда сезган жаннатий туйғулар ичра сени ўйлаб, ўкиндим, менинг тупроғи тоза юртим!

Тошчетанлар, ёғоч тўсинларга ёнбошлаб ўсаётган ноклар, анжирлар, баргларида шафак илашиб қолган олма дарахтлари шукухига қараб, нималар хаёлимдан кечмади!

Кичкина дарвозачаларда уй соҳибининг исми шарифи, ҳовлисининг ҳажми ёзилган лавҳаларни кўриб, инсонга ишонч деган туйғу нақадар азизлигини англадим. Икки катта шаҳарни бир-бирига боғлаган поёнсиз йўлларнинг ёқалари бодомзор, ёнғоқзор. Ҳар кимнинг ўз боғу бокчаси бор! Демак, бозорида мевасини доналаб пулга сотмайди! Демак, қовунининг бир қарчинини палон сўмдан пулламайди.

Эҳ, менинг боғларидан, ишқомларидан офтоб эгилиб ўтган, шабадаларнинг қаноти асалга ботган боғ ҳовлиларим, қай ноқис ақлнинг касофатига қахатга учрадингиз сиз.

Тоғларни тарк этиб, шаҳарга тушиб келган арчалар, аллақайси совук иқлимдан келиб қолган акаслар, денгиз ўлкаларидан келган каштанлар — булар ўз иқлимида гўзал. Лекин Ўзбекистоннинг мевасини шакарга, бу-

лоқларини болга айлантирувчи об-хавосига олмазорлар, ўрикзорлар, шафтолизорлар кўпроқ ярашмайдими!

Одатда, Сибир калимаси тилга олинса, этимиз жун-жикади. Чоризм ваҳшати билан турмахонага айланган маскан. Исёнкор ақлларни ўз комига, совук чакалакзорларига тортган зиндонгоҳ.

Бу Шимол ўлкасининг беҳад шоирона ва жозибали бир макон эканлигини мен Иркутскда бўлиб ўтган ўзбек адабиёти ва санъати кунлари кўриб, хайратдан ёқа ушладим!

Ранглар ўлкаси, афсоналар, ривоятлар шаҳри, декабристларнинг жафокаш номи билан боғлиқ бўлган жасорат ва уқубат манзили! Сибирнинг олтин кузи шунчалар рангдор, бой, афсона киёс эканини ўшанда кўрдим. Махобатли Байкалнинг феруза кенгликларини айтмай қўяқолай! Вилютнинг 72 фоиз майдони ўрмонзорлардан иборат. Табиатни бунда моҳир мусаввирга такқослайсиз: эҳ, бундаги беҳиштий ранглар атторнинг кутисида йўк! Байкалга ёндашиб кетган ўрмонзорларга қараб сўздан адашасиз: қаҳва ранг, заъфаронранг, оловранг, тилларанг, қизғишранг, зарғалдоқранг, шафакранг, қирмизи, гулоби, алвонийранг, хурморанг... Япроқлар шуъла сочаётган фавворадай балкийди. Дарахтларга чирмашиб, ерни коплаб ётган ўт-ўлан, майса-гиёҳ, қўкат ва киёкларни айтмайсизми!

Тилоғочларнинг нозик ва ингичка барглари тилла пайраҳаларидай живирлайди. Қорағат, хўжағат, ёввойи наъматаклар, маймунжонлар беркинмачоқ ўйнаётган қизчалардай лип-лип этиб, дарахтлар панасидан кўзга ташланиб қолади. Арчаларнинг, бўйдор октеракларнинг қир учида офтоб зари чувалиб ётибди. Нима учун Валентин Распутин ўз юртини бунчалар севишини, Байкалнинг мусаффолиги учун қайғуришини шунда англаб етдим.

Иркутск кўчаларида ҳаммаёқ гулистон. Жаннатга тушиб қолгандай бўласиз. Яшил чимзорларда ёввойи ноклар дув тўкилиб ётибди.

Ёқут ва зумрад булутлар хиёбонларда гулга айланиб қолган, дейсиз! Баҳорнинг бисотида бу қадар ажиб ипаклар йўк! Ваҳоланки, сентябр, мезон охирлаб қолган, Сибирнинг катта қорлари учқунлашига атиги бир ҳафтагина фурсат бор эди, холос! Бу гўзаллик, афсунгар лавҳалар Байкалнинг нафаси, унинг тиник, кислородга бой сувидан, деб тушунтиришди.

Бу шаҳарнинг бинолари — бир томонда янги, салобатли, иккинчи томонда содда, жозибали, турли бўёқларда бўялган ёғоч уйлар — ўзига хос, бетакрор. Кўчаларнинг қадимий номларини сақлаш ҳар бир шаҳарликнинг бурчи, дейишди. Ўз тупроғининг ҳар бир қаричи бедахллиги, софлиги учун, Байкалнинг таровати учун умрини тиккан одамлар яшаркан бу ўлкада...

Бизнинг ҳар гиштида офтоб қоришган, ҳар дарахтида беҳишт шамоли эсган юртимизнинг афсоналари, маталлари, табаррук тошлари, ҳосиятли булоқлари қанча...

Халқ бекорга бирор булоқ ҳақида афсона тўқимайди. У афсоналарнинг ибрати, ҳулосаси битта: уни асрайлик, булғамайлик, кўзига қум тўлмасин.

Мен Тошкентнинг ҳовлиларидан айланиб оқадиган зилол ариқларни эслайман. Май ойлари кўчаларнинг икки қанотида чодир-чаман бўлиб очилиб ётган гулзорларни эслайман. Тонг саҳарда қуш уйғонмай туриб, шаҳарни супуриб-сидириб ораста қилган фаррошлар удумини хотирлайман.

Ҳар бир шаҳарнинг ўз удуми, анъаналари бўлиши даркор. Қанийди ҳар кўча-кўйда, муюлишда, ҳар бир корхона пештокида, ҳар бир гузарда, маҳаллада, тўпарда, сойлар бўйида, чойхоналар эълон лавҳасида ёзилса: Тошкентни, Ўзбекистонни зилол ва озода масканга айлантирайлик!

Бозорларнинг атрофи балчикка, кирўрага, ахлатхонага айланмаса! Меҳру шафқатни ўзимиздан, Она табиатга ҳурматдан бошласак! Чунки биздан мурувват кўрмаган табиат ўлади.

Бунинг учун ҳаммада ҳайрат ва завқ туйғуси бўлмоғи керак. Узок замонларки, уни йўқотганлар кўп бўлди. Кеч бўлса ҳам, энди излайлик! Маҳаллалардан ўрнак олиб, кўп қаватли биноларнинг уй раислари, уй-жойдан фойдаланиш идоралари мутасаддилари бир оз қуйинчак бўлсинлар!

Нон билан ахлатни қориштириб, сувга тупурадиганларга не дейин?! Улар бу тупроқнинг тилини, дарахтининг тилини, қуш-қийсининг тилини билсаларгина, бу юрт обод бўлажак.

Шаҳар марказидаги Олой дехқон бозорига кўп кираман. Ернинг юзи, куннинг кўзи одам. Яхшилик, боғу роғлар саховати шундай. Қишдан омон чиқиб майга етиб элнинг оғзига тотлигина мева тутқизган дехқонга балли... Лекин нархи-навони ҳам изга солиб турадиган бир

мард топилса, нур устига аъло нур бўларди...

Хайрат билан яшаш Инсон учун бир байрам! Хайратланиш, табиатдан завқ олиш, уни безаш, зийнатлаш, тотган тузи учун бадал тўлаш инсонгагина хос фазилатдир!

Буюк боболардан ўғит айтсак, алқисса шуки:

*Агарчи барчани латиф айлади,
Барчадин Инсонни шариф айлади.*

1990 йил, май.

ОДАМИЙЛИК САРАНЖОМЛИКДАН БОШЛАНАДИ

Болалик хаёлимда бир воқеа каттик мухрланиб қолган: бир неча жойидан чегаланган лола гулли лаълин товок иттифоқо чил-чил синиб кетди. Бирор идиш синса, келган бало шунга урсин, деб куюнмайдиган онам, бу гал беҳол ўтириб қолдилар. Нафаслари ичига тушиб кетдими, деб қўрққанимча ёнларига чўқдим:

— Онажон, нима бўлди сизга...

Анчадан сўнг онам ўзларига келиб, дедилар:

— Отангдан мерос эди, болам, раҳматликнинг қўли теккан буюм эди. Отагинангнинг баракаси бор эди унда.

Дарҳақиқат, бу лаълин товок доим равоқда авайланиб сақланар, меҳмон-измон келсагина тугиларди. Байрам ва хайит кунлари палов сузиларди бу табаррук товоқда. Онамнинг юрагидан бир тори узилгандай бўлганди ўшанда. Энг азиз хотиралари, севинчлари, рўзгорининг баракаси унинг хаёлида шу чинни буюмга боғланганини йиллар ўтгач тушуниб етдим. Билсам, инсон ўз кечмишига боғлиқ нарсаларни асраб-авайлаши ҳам хотира маънавиятининг белгиси экан.

Яқинда қадим Бухоро кўчаларини кезиб, таъмирланаётган мадраса ховлисига кириб қолдик. Хужраларда хунармандлар, зардўзлар, мисгарлар, косиблар, тўқувчилар, чилангарлар иш билан банд эдилар. Хувиллаган масканнинг обод ва гавжум бўлганидан суюндим. Зардўз қизларнинг санъатини кўриб кўнглим ўсди. Не ажабки, баъзи хужраларда қадимий сўзаналар, адрас тўнлар, чилимлар, кашкул, обдаста, офтоба, дастшўйлар териб қўйилганди. Бу ноёб буюмлар долларга сотиш учун олиб чиқилган экан. Авлоддан-авлодга ўтган, қанча тарихий кунлар, шодликлар гувоҳи, азиз қўлларнинг тафти кетмаган бу палаклар, сўзаналар хонадонларнинг файзи,

бобо мерос, она давлат эмасми? Кўз олдимда онамнинг синган товоққа унсиз тикилиб қолганлари яна жонланди. Либослар, турли рўзғор анжомлари, зару зеварлар бу эл-улуснинг турмуш йўсини, истеъдоди, ақлу фасохати, қизиқишларини сўйлаб берадиган жонли тарих-ку!

Халқнинг бундай бойликларини асраб-авайлаш, мазна-хоналарга топшириш керак. Кадрдон, меросий хотиралар рамзи бўлган буюмлар бизга нималарни эслатади? Далага чиқаётган деҳқон хўкизининг шохларини мойлаб, омовларига бағишлаб ғазаллар тўкиб, қўшга кираётган хўкизининг туёқларини тилло деб таърифлаганида инсон ва табиат, ҳайвонот олами ўртасидаги нозик уйғунликни кўриб қойил қолмай иложингиз йўқ. Маънавияти етук инсон деганда аввало ўз халқи тарихини, маданий қатламларидаги маънавий-маърифий бойликларни ўзлаштирган, шуларга муносиб бўлган зотларни айтадилар.

Табиатга муносабат ҳам маънавиятнинг ажралмас узвидир. Йўл устида тош ётганини кўриб айланиб ўтган одамни эмас, балки шу тошни чеккага суриб қўйиб, ўзгаларга йўл очиб берган кишини олижаноб деса бўлади. Остонасини кул босиб ётсаю, уйининг ичини музейга айлантириб қўйса, бундай одамнинг саришталиги — чала, кемтик. Ён-атрофга бир қаранг: кўп қаватли уйларнинг остоналаридан қадам босиб киришга кўнглингиз тортмайди. Кўча бўйларида уюлиб ётган ахлат уюмлари-чи? Кўп қаватли уйлар пинжида ўсаётган дарахтларга боксангиз ёқа ушлайсиз: «амал» дарахтига ўхшайди, тепадан иргитилган турли чиқиндилар, қоғозлар шундай «безаб» туради уларнинг шохларини. Мана бу ҳол ҳам маънавий қашшоқликдир. Чунки қашшоқлик жуда ранг-барангдир. Нега кўп қаватли «дом»ларда турадиганлар ҳеч бир-бирларига қовушмайдилар? Уйлари атрофларини, йўлакларини, эшик остоналарини тартибга солмайдилар? Маҳаллалар бу жихатдан анча ораста, кўркам. Чунки қўшни-қўшнига кўз, бир-биридан истиҳола қиладди. Лекин шаҳар марказларидаги биноларни кўриб ачинасан киши. Кўчаларнинг қиёфаси ҳам, уйларнинг остонаси ҳам эл-юрт маънавиятининг қай даражада эканидан далолат беради. Кичкинагина Коми халқининг бир ҳикмати бор: қай бир йўловчи дарахт соясида хордиқ олмоқчи бўлса, шу дарахтнинг етти авлодига озор бермасликка қасам ичиб, сўнггина унинг салқинида ўтиришга ҳақли экан.

Азалдан боғбон феълли халқимиз бор. Унинг хунар-пешалигига, фазилатларига таъриф йўқ. Лекин ана шу фазилатларимиз турмуш югур-югурларида эсимиздан чиқиб колмаяптими? Тошкентимизнинг маҳобатли, муаз-зам биноларига, меҳмонхоналарига қараб, бошимиз осмонга етади... Лекин куппа-кундуз куни атрофга чанг бурқситиб, кўча супуриш қош кўяман деб кўз чиқариш эмасми? Қачон шаҳарларимиз замонавий тозалаш техникаси билан қуrollанади? Ҳар бир корхона, идора ёки ташкилот ўзи жойлашган манзилини жаннатдай обод қилиб қўйса, пешайвонларга, баланд уйларнинг раҳравларида чирмашиб ётган қирк оғайни гуллар барқ урса. Гўзалликка, озодаликка интилиш, Ватан тутган ерини обод қилиш ҳам маънавиятнинг бир белгисидир.

Ўз халқининг йиллар давомида шаклланган удумларига, эл-юрт таомларига амал қилиш ҳам маънавият даражасини аниқлайди. Ён қўшниси азадор бўла туриб, қарнай чалдириб тонготар базму жамшид қилган ҳамсоани қомил ва доно одам деб бўладими? Мотамзаданикига қўш-қўш тақинчоқлар тақиб, хиноли бармоқлар ила борган аёлнинг таъзияси ўрнига ўтадими? Тўй-тўйчиқда раққосалар бошидан пул сочаётган хотамтойларнинг маънавий дунёси муқаммалми? Чиллалик келин-куёвга қадах суниб, фариштасини учирадиган меҳмонларнинг «ҳиммати» ўзбекнинг қайси урфида бор? Мана бу оғриқли муаммолар хусусида қибриё оналаримиз, мастура опа-сингилларимиз билан бирга жуда жиддий ўйлаб кўрмоғимиз даркор.

Албатта, ҳаётни бепарволик билан ўз ҳолига ташлаб қўйса, ҳамма нарса қоришиб-араланиб кетаверади. Удумларнинг, маросимларнинг, анъаналарнинг Инсонга, оилага, халққа фойда келтирадиганини, Инсон шахсини улғайтириб, қомол топтирадиганларини саралаб, олиб қолмоғимиз муҳимдир.

Эркин, ҳур фикрли ёшларимиз бор. Дунё уларнинг қуч-ғайрати, жўшқинлиги билан гўзал. Қўпни кўрган кексаларнинг тажрибалари, доно ўғитлари дунёни тутиб турган яна бир устундир. Лобар келинчақларимиз рўзғорга ўралашиб қолмасалар, жасур ўғлонларимиз илму фаннинг очилмаган сўқмоқларидан юрсалар, мустақил республиканинг оғир юкларини елкаларига олсалар, халқнинг омади келгани шу.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси байрамининг тўрт йиллиги тантанасида сўзлайтуриб, Президен-

тимиз Ислом КАРИМОВ 1997 йил Инсон манфаатлари йили бўлсин, деб эълон қилди. Билимли, маърифатли одам ўзини, элини, тарихини, авлодини ҳимоя қилаолади. Манфаат сўзида ўзидан, умридан, амалларидан, аклу идрокидан кўпчиликка наф келишини, ҳаётининг мазмун ва моҳиятини тушунади. Рухини пок, жисмини соғлом, ҳаётини мусаффо асролмаган одамлардан на элга, на ўзига манфаат келар.

Одамларнинг илдизи ерда маҳкам бўлмаса, оёғи ерда каттик турмаса, кавракдай тўзғиб кетади. Ана шу Заминда мустаҳкам илдиз отишнинг аввалин мезони маънавий баркамолликдир. Бу эса ўзни танимоқ, наслу насабини билмоқ, киндик қони тўкилган тупроқ тарихини ўрганмоқ, мустақил фикрламоқ, имон-эътиқодда собитлик, янги давр эпкинларига кўнғил эшикларини очмоқдир. Замон шабадаларидан довдираб қолмай, ҳаётнинг шитоб янгиланаётган мазмунига мос ақлни чархлаб, туйғуни, шуурни мослаб яшамок баркамолликдир, бахтиёрликдир.

1996 йил, декабр.

МИЛЛАТНИНГ ҚАЙҒУСИ НИМА?

Ўтган йил адоғида хорижга сафар қилдик. Халқнинг қадри, ўзалигини англаш туйғусини йўлга чиққанда кўпроқ ҳис этаркан киши...

Йўл фикрларни тиндириб, тасаввурни бойитди. Вактнинг кенгликлари аро поезд ғилдираклари бир маромда ғилдираб, «кашта тўқиб» ўтади. Чексиз Қозғистон чўлларидаги саксовуллар, янтоқзору қамишзорлар ҳаёлни сеҳрлайди. Бўталокларини эргаштириб юрган туялар чўлнинг зийнати. Кимсасиз йўл бўйларида сирли мазористонлар, ғиштин мақбаралар. Чўл сукунатида ўтмиш аждодлар ёди кезади. Дўмбиранинг шиддатли саслари янграгандай. Қамишларнинг пўлакларини ўйнаб, шамол ҳуштак чалади. Ерларга сариқ кигизлар ёйилгандай. Поезд шимолга интилади. Ерлар оқара бошлайди. Томларнинг қовурғалари қор, темир йўлнинг икки тарафи қаровсиз, хароба, балчик. Қора қурум босган бинолар, моғор босган маҳобатли темир хумлар. Минглаб куб ёнилғи, ўтин... Очiq вагонларда полвон машиналар, қаровсиз бойликлар. Юрагинг ачишади. Улуғ ва бепоен мамлакатнинг фидойи фарзандлари қаерда? Рос-

сиянинг хувиллаган кентларидан ўтиб бораркан, фикримда шундай савол чарх урарди.

Саранжом, саришта Будапештга ҳам етдик. Можористонда бизни Қахрамонлар майдонига олиб боришди. Можор миллатининг тарихи, тақдири, ўтмишини 14 қиролнинг биринж ҳайкаллари сўйлайди. Ҳар бир қиролнинг шажараси, улуғ ишлари, ўлмас ёдидан ҳикоя қилиб беришди. Ўз замонасида мактаб маорифини йўлга қўйган, ҳарбий ислохотни амалга оширган, деҳқонларга ҳуқуқ берган, турклар асоратидан элини озод қилган қиролларнинг тош сиймолари авлодларга сабоқ сўйлайди. Ўтмишдан ибрат олишни, ўз тарихига ҳамнафас яшашни ўргатади.

Ѓўзал Будапештнинг муқаддас Жоме масжиди. Ибодат пайти. Ёш ҳам, қари ҳам муқаддас китобларни қирот қилишарди. Саккиз ярим минг киши сиғадиган муаззам ибодатхона гумбазларининг баландлиги қарийб юз метр. Усталар созлаган арғанун янграйди. Мунаққаш тоқларда можор халқининг тарихий байроқлари. Халқ ўз тарихининг шамоллари, дўллари, қонли босқинлари, музаффар кунларини кўрган тилсиз гувоҳ — байроқларни ибодатхонада кўз қорачиғидай сақлар экан.

Бу меҳнаткан ва мағрур халқ қурган шаҳар, кўчаларни кезарканман, Бухоронинг қанотида турган Ҳазрати Баҳовуддин масжиди эсимга тушди. Мунаққаш бинонинг дарвозаларида битилган каломларни ўқий олмаганимни хотирладим. Бу қадамжо бир пайтлар отхонага айлантирилганди. Халқни ўз имлосидан маҳрум этган, тарихий илдиэларидан узиб ташлаган маънавий сўқирлар Инсон бош қўйиб сиғинадиган саждагоҳларни отхонага айлантиргани қайси қабоҳат қирғинидан кам?

Халқ дардига шифо, таскин излаб борган жойларни ё қамоқхона, жиннихона, омборхона қилиб, ёки тамоман вайрон этиб ташлаш бизнинг кўз ўнгимизда, халқимизнинг фарзандлари олдида содир бўлди. Нега биз осори-атиқаларимиз билан, боболаримиз яратиб кетган тасаввуф илми билан хорижийлар олдида фахрланишни билмадик?

Қўрқоқлигимизми? Қалтабинликми? Ўзлигини йўқотишми?

Ҳаммаси, дейиш мумкин. Туғларимиз нега топталди? Бизгача яшаган авлоду аجدодларда бирор бир эзгу иш бўлмаганимиди?! Кўприклар қурилмаганимиди?

Афсуски, муаррихларимиз тарихнинг қаро доғларини

кўрдилар. Нурли нукталарни илғашдан чўчидилар. Янги маданият, янги адабиёт яратамиз, деб улуғ Навоийнинг ҳикматларини чала-чулпа ўргандик. Машрабни ёдлаб, камолга етган авлодлар ўрнини ўз тарихи, адабиётидан бебахралар олди. Бойқарони золим шоҳ дедик, Хусайний тахаллусида зариф ғазаллар ёзганини тан олгимиз келмади. «Ватан адабиёти» деган дарслик тузиб, унда «Кутадғу билиг»дан, «Хиббат ул-хакойик»дан дурустроқ таҳсил ололмадик.

Ўзбекистон Компартияси XXII съездида хаёлларим тўполон бўлиб кетди. Бундан тўрт йил аввалги анжумани эсладим. Ким ўзарга бир-бирини қоралашлар халқнинг бошига не азобу мусибат, укубат солмади?.. Халқимнинг номини ёмонга йўйди.

Съезд минбаридан айтилган аччиқ ҳақиқат, пушаймон ва икром, ўкинч ва окловни тинглаб, бир қадар кўнгил ҳаловат топди. Анжуман иштирокчилари саволларига жавоб бера туриб, республика раҳбари Ислон Каримов «биз нега шу ахволга тушдик?» дея юзландилар. Хамма айб ўзимизда, музейларда биз саёҳатчиларга жаллодларни, қул қилиб сотилаётган болалар сувратларини, Бухоро зиндонларини кўрсатдик.

Дарҳақиқат, Бухоро Аркига киришингиз билан зиндонга дуч келасиз. Асоратдаги қулларни кўрасиз: қўлида кишан, оёғида ғул... Рекхона, обхона, канахона... Абгор ва аянчли манзара. Юқори қаватдаги хона кўргазмаларида эса нукул кундага бош қўйиб турган гулдай йиғитлар, золим эр қамчилаётган хурилиқо келинчаклар... Қон ялаган кассоблар, тасбеҳ ўтириб қатлга фатво бераётган қозию қуззот.

У ердан оғир туйғу билан чиқасиз. Ваҳоланки, ўша минг йилларда Ибн Синонинг «Тиб Қонуни», Форобийнинг, Берунийнинг буюк рисоалари, Навоийнинг нажиб ва беҳад порлоқ байтлари битилган. Наршахийнинг, Насриддин ат-Тусийнинг жўғрофий асарлари, қимматли илмий кузатишлари дунёга келган. Оташин шоир Умар Хайём дунёдаги энг аниқ тақвимни (календарни) яратган.

Музейлар, маърифат масканлари ҳар бир миллатнинг тарихий таркиб топган давридан бери яратган маънавий, маданий хазинасини ўзида қуёш нуридай жамлаши, узок авлодлар қалбига ҳаёт шуъласидай нур сочиши керак. Бизнинг музейлар эса хувиллаб ётади, одамларда иштиёқ йўқ.

Йўлим Гиждувон шахрига тушди. Бир неча йиллар аввал Улуғбек қурдирган мадраса хароба, қаровсиз ҳолда ётарди. Абдуҳолиқ Гиждувоний мақбараси оёқости эди. Бу даргоҳ Гиждувон бозорига келган бозорчию йўловчилар от-аравасини, уловини боғлайдиган жой эди. Ён атрофда эса турли майда-чуйда маиший хизмат кўрсатиш тармоқлари жойлашганди.

Ана шу ғариб, чувринди бўлиб ётган маскан тозаланиб, обод қилиниб, Гиждувонийнинг қабри таъмирланибди. Мадраса саҳнига гишт ётқизилибди. Намози жума куни кексалар тўпланишиб, тоат-ибодат қилишар, ҳадиси шарифлардан тинглашар, кексарган кўнгилларига тавалло топишар экан.

Мана шундай ишларга бош-қош бўлган улуғ кишилар қийин-қистов қилиндилар. Собиқ раҳбарларнинг барча хатоларини элга ошкор айтиб, амалга оширган эзгу ишларидан ҳам кўз юммаслик даркор. Ҳар бир халқ ўз фарзандининг гуноҳини ўзи кечирсин, айблари учун ўзи жазо берсин, ўзи тарбияласин. Бир пайтлар юзлаб масжидларни кунфаякун қилган, бебаҳо китобларни араб алифбосида бўлгани учун сувларга оқиздирган, гулханга ташлатган, қабристонларга кўмдиришга мажбур қилганларни ким жазолайди!

Халқ ўз хотирасида аввало яхшиликни сақлайди, ёмонликни ҳам унутмайди. Ҳаётида, ёдида мудҳиш из қолдирган зобитларни бугун ўз номи билан аташ, ҳақиқий баҳосини бериш, хайрли иш қилган фарзандларининг ҳурматини эса ўрнига қўймоқ пайти келди. Хали у, хали бу минтақада ноҳос ўқлар отилиб, ёнғин чиқиб турган алғов-далғов бир паллада ўкинч ва алам билан ўйлайман:

Ўзбек билан қирғиз ўртасига нифоқ уруғини сочганлар Қодирийлар қотилининг қўллари, қўланкаси эмасми? Қадим Туркистоннинг инжа туркий тилида сўзлашувчи, дини, эътиқоди бир, турмуш тарзлари яқин уруғаймоқлари элларига не бўлди? Олис тарихимиз, маданиятимиз илдизлари бир улкан томирга туташади, сув нчган дарёларимиз бир бўлса...

Ўзлигимизни англаб, биргалашиб кадримизни тиклаб, турмушимизни бутлаб, йигирманчи, ўттизинчи йилларда зулумот қатағонига учраган алломаларимиз, фозилларимиз, муаррихларимиз номини оқлаб, йўқотган мерос мулкимизни халқимизга қайтариб беришимиз тарих олдидаги қарзимиздир. Зеро, руҳлари

чиркираган халқнинг бири икки бўлмайди, кўксига шамол тегмайди.

Ақлу идрок билан иш юритиб, бирлашиб катта мақсадларга қўл уришни виждон амри билиш фарз. Бунинг учун эса ҳар бир халқ ўз маънавиятини, маданиятини камол топтириб, сув ичадиган мерос чашмаларини поклаб олиши даркор. Тарихнинг қатағон қилинган барча кўчаларига ақл машъаласи билан кириб, бой ва қадим меросдан кенг халқни баҳраманд этмоқ қарз. Навоийни миллионлаб нусхада насрий баёнлари билан чоп этиб, ҳар бир хонадонда нон-туздай азиз қилмоғимиз керак. Алпомишни, «Юсуф ва Зулайҳо»ни, «Қиссаси Рабғузий»ни, Сўфи Оллоёрни, Фузулийни, Лутфийни, Фаридуддин Атторни, Жомийни сут тиши тушмай туриб ўқитсак, маъносини англатсаккина, кўнгли равшан бир авлод вояга етажак.

1990 йил, сентябр.

МЕҲР ТОЛАСИДАН ЭШИЛГАН ШЕЪРИЯТ

Бундан тахминан 25—30 йиллар аввал ижодкор кизлар Кибриё опанинг суҳбатини олмоқ, доно ҳикматларини тингламоқ учун, мумтоз шоирларнинг ўлмас шеърларини тинглаб, улар тўғрисида баҳслашмоқ учун бот-бот у кишининг ховлисида йиғилиб қолишарди. Бир-икки шунақа йиғинда мен ҳам тасодифан катнашиб қолганман. Даврадаги кизларни таништирар экан, бир гал Кибриё опа ўрта бўй, кулча юзли, қорамағиз бир қизга диққатимни тортди. У худди кекса аёллардек бошига кўк хошиялик оқ рўмол ташлаб олган эди.

— Бу кишининг Бухоро поездидан тушганига бир соат бўлди. Танишинг, Ойдин Хожиева.

Афтидан, Кибриё опа Ойдинхоннинг камсуқумлигини, ҳа деб гапга аралашаверишдан кўра бошқаларнинг гапларини тинглаб ўтиришни маъқул кўришини, тортинчоқлигини назарда тутиб, ҳазил қилган эди, шекилли. Лекин мен бу тортинчок кизни танирдим — у билан авваллари суҳбатлашиб, ипидан игнасиғача библиб олган бўлмасам-да, лекин ҳар қалай, унчалик содда ва анойи эмаслигини, камгап кўрингани билан ўрни келганда жуда бийрон бўлиб кетишини, ҳаққини бериб қўйиб, индамай кетаверадиғанлардан эмаслигини яхши билардим. Мен Ойдинхонни биринчи марта 60-йилларнинг бошида — университетнинг филология факультетига имтиҳон топширганида кўргандим. Минг афсуслар билан айтмоқ керакки, ўша кезларда ўқишга киргани келадиган болаларнинг аксари, айникса, вилоятлардан келадиганлари кўпинча ашаддий даражада чаласавод бўларди — улар ёзган иншоларга кўп ҳолларда ижобий баҳо қўйишнинг имкони бўлмасди. «Беш»га арзийдиган иншолар-ку анқонинг уруғи эди. Шундай ишлар чиқиб қолса, уни имтиҳонда катнашаётган ҳамма домлалар ноёб гавҳарга рўпара келгандек, қўлларига олиб бир-бир кўриб чиқар эдилар. Ўшанда шунақа бир ишга «беш» қўйдик. Кейин фамилиялар ошкор қилингандан сўнг қарасак, бу ишни бухоролик абитуриент Ойдин Хожиева ёзган экан. Ундан оғзаки имтиҳонни янада синчковлик билан олдик. Биласизми, университетда 40 йилдан ошиқ ишлаганман, энг ёмон кўрганим — имтиҳон олиш. Лекин аҳён-аҳёнда имтиҳон ҳам домла учун байрамга айланиб кетади. Имтиҳон тошшираётганнинг билими пухта бўлса, оғзингиздан савол чиқиб улгурмай, жавобини ёпиштириб турса,

ўзининг ҳақлиги учун талашиб-тортишса, тилига чиқаролмай ичида қолиб кетган билими кўплиги сезилиб турса «олти», «етти» деган баҳолар йўқлигидан хафа бўласан ҳатто. Бундай ёшлар эсингизда қолади, беихтиёр уларнинг тақдирини кузата бошлайсиз... Ойдинхон қолган учта кириш имтиҳонини «беш»га топширди, талаба бўлди. Кўп ўтмай, патила сочли бу тўпоригина киз баҳор ғунчасидек очилди — у шоира экан. Шоира бўлганда ҳам нафаси ўткир, ўзига хос нигоҳга эга, оламини ғоятда нафис туядиган шоира экан. Унинг шеърлари дугоналари ўртасида ҳам, кейинчалик бошқа шеърият мухлислари ўртасида ҳам маъқул бўлди. Ёзувчилар уюшмаларида, бошқа адабий давраларда, матбуот саҳифаларида унинг шеърлари тез-тез кўрина бошлади. Бирин-кетин шеърлари китоб бўлиб чикди. Шунда билдикки, камсукумлиги, тортинчоқлиги ижодига алоқадор эмас экан, аксинча, унинг қалами ўта югирик, инжа туйғулар ва теран фикрларни ифодалашда ғоятда дадил экан.

Ойдин Ҳожиева адабиётга кириб келган 60-йилларнинг боши ва ўрталарида ижод соҳасида ялпи кўтарилиш кузатилмоқда эди. Бу, айниқса, шеърият бобида яққол кўринарди, гўё қандайдир қудратли куч шеърият булоқларининг кўзини тўсиб ётган тўсиқларни кўтариб ташлаган-у, бу булоқлар навқирон бир жўшқинлик ила қайнаб тоша бошлаганди. Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Омон Матжон ва яна бошқа кўпгина ёшлар нафақат янги шеъриятга асос солдилар, улар умуман, ижод, маҳорат даражасини шу мақомга кўтариб юбордиларки, унинг билан бўйлашиш ҳамманинг ҳам қўлидан келавермас эди. Бундан ташқари, ўша кезларда, агар таъбир жоиз бўлса, аёллар шеърияти ҳам анча-мунча юксалди. Мен Зулфия она ва Саида Зуннунова шеъриятинигина айтаётганим йўқ, мен шеърият майдонига дадил кириб келган Гулчехраларни, Зулфияю Нодираларни, кейинроқ эса Шарифаю Хосиятларни назарда тутмоқдаман. Шеъриятда рақобат жуда кучайган ва унга бардош бериш анча мураккаблашган чоғлар эди. Бундай шароитда шеърият хонадонида ўз ўрнини эгаллаш ҳам, унда муқим туриб қолиш ҳам жуда мушкул эди. Ойдин Ҳожиева бу майдонга дадил кирмоқдан ва шеърият арслонларининг панжаларига панжа урмоқдан заррача ҳайқмади. Шоирларнинг зич сафларида унинг бўйи-басти кўринмай кетмади, умумий хорда ҳам овози — ўзига хос майин ва

хазин най куйини эслатадиган овози йўқолиб кетмади. Ойдинхон ўқишни тугатди, меҳнат фаолиятини бошлади ва қаерда ишлашдан қатъи назар шеър ёзиш, шеърый тафаккурни, шеър билан яшашни бир зум ҳам тўхтатмади. Натижада, бирин-кетин «Шабнам», «Тароват», «Ишонч юлдузлари», «Наво», «Бўзтўрғай», «Тамал тоши», «Кўзимнинг оку қораси» каби шеърый тўпламлари майдонга келди. Албатта, бу тўпламларга кирган шеърларнинг ҳаммасини ҳам умри бирдай узок эмасдир, ҳаммаси ҳам бирдай олий санъат намунаси бўлавермас, лекин ишончим комилки, бирор олим XX аср ўзбек шеъриятининг тарихини ёритмоқчи бўлса, у Ойдинхоннинг ижодини эътибордан соқит қила олмайди. Албатта, кичкина бир мақолада Ойдин Ҳожиёва ижодининг барча кирраларини очиб бериш, у босиб ўтган йўлларни босқичма-босқич таҳлил қилиш қийин (лекин, албатта, шундай таҳлил керак — шу маънода адабиётшунос олимларимиз, умуман ўзбек шеъриятидан қарздор бўлганларидек, бевосита Ойдин Ҳожиёвадан ҳам қарздордирлар, аслида бу шоирамиз ижодига махсус тадқиқотлар бағишланса арзир эди). Шундай бўлса-да, шоиранинг шеърятга олиб кирган бойлиги, овозининг ўзига хослиги нимада, деган саволга жавоб бермоқ керак. У замонавий ўзбек шеърятига бухороча нафасни олиб кирди — унинг шеърлари ҳам бошқа шоирларнинг лирикаси каби инсонга, инсон дардлари ва севинчларига, хасратларига бағишланган, у ҳам инсон руҳиятининг ва биринчи навбатда XX аср ўрталарида яшаган ўзбек аёлининг руҳият манзараларини чизади. Лекин бу манзараларда бухороча тароват, бухороча ўзига хослик ва Ойдинхоннинг ўзига хос назокати, инжалиги ҳам сезилиб туради. Назаримда унинг лирикасида Бухоро зардўзининг жилолари, Бухоро кимхобининг товланишлари, Бухоро қорақўлининг жозибадор кўнғироқчалари, Бухоро тор кўчаларининг бетакрорлиги, Бухоро майдонларининг муаззамлиги уфуриб тургандай бўлади. Энг муҳими — унинг шеърларида Бухородай буюк ва қадимий шаҳарда яшаган, унинг маънавий ва руҳий бойликларини эмиб улғайган, ўз юрти, ўз авлод-аждоди, ўз маънавияти ва маданияти учун чексиз ғурур туйғусини ҳис қилувчи қалбнинг уришлари сезилиб туради. Менимча, буларнинг бари унинг шеърларида аёл қалбига хос назокат билан, ибо ва ҳаё билан ифодаланган ва айни чоғда, Бухоро шеърый мактабига хос теранлик ҳам яққол кўриниб туради. Шу

айтилганларга караб, Ойдинни «бир вилоят шоири экан-да», деб қараш мутлақо хато бўларди — менга қолса, унинг меҳр толаларидан эшилган шеърятининг ўзбек поэзияси хазинасига олиб келган бухороча нафаси тўғрисида гапириш маъқул бўларди. Ҳарҳолда, унинг шеърятдаги ўзига хослик шу даражадаки, бу шеърятнинг ҳам Бухоро поезидан тушиб келганига атиги бир соат бўлган деб ўйлайсан киши. Бу шеърларнинг ҳаммамиз учун тансиқ жиҳати шундаки, улар Бухороча заминдан парвоз қилган бўлсалар-да, бутун халқимизнинг қалбига ҳамоҳанг шеърлардир. Масалан, аёл кишининг қалби, унинг қувончлари ва ҳасратлари тўғрисида куйлаганда ҳам, жонажон халқининг бир шайдо кизи бўлиб ох урганида ҳам Ойдинхон ўз нигоҳи ва ўз овозини сақлаб қолишга ҳаракат қилади. Шу жиҳатдан унинг юртимиз мустақилликка қадам қўйиш арафасида ёзган бир туркум шеърлари диққатга сазовордир. Шоира халқининг буюк сифатларидан фахрланади, халқи учун ифтихор туйғуларини баралла куйлашга ҳаракат қилади ва айни чоғда унинг оёғига кишан бўлаётган, шаънига ярашмаган қилиқлар ва сифатлар тўғрисида ҳаяжон билан ёзади. Бундай шеърлар тўғри келса-келмаса маддоҳлик қарнаидан пуфлаб чиқарилган оҳанглар эмас, балки дардчил ўйлардир, садокатли фарзанднинг кўнглини ўртаётган ҳасратдир. «Илтижо» шеърини олиб кўрайлик — у руҳсиз ва ўйсиз мадхиялардан қанчалик фарқ қилади. У ниҳоятда дардчил шеър:

*Дарё десам, балиқлари йўқ экан,
Тог дегандим, кийиклари йўқ экан,
Алпомишнинг ўқ-ёйини занг босмиш,
Кўтармоққа лойиқлари йўқ экан.
Бул қавмни ўзинг асра, худойим!*

Шеърнинг сўнгги банди ҳам юракдан отилиб чиққан ўтли ҳайкирик! Унинг мустақилликдан икки йилгина аввал айтилганини инобатга олсак, шоиранинг фиғону ҳасратлари ўшанда авж нуқтага кўтарилганига ишонч ҳосил қилмай илож йўқ:

*Қизил юзи сарғайса эл қул бўлар!
Ўз қўрғонин қўрғамаса қул бўлар!
Фурур деган ўти ўчиб, қул босса,
То ўлгунча оёғида гул бўлар!
Бундай қавмдан ўзинг асра, худойим!*

Шоиранинг ўша кезларда ёзилган яна бир «Ўзбек» деган шеърда халқига таъриф бериб, ундаги олижаноблик пардаси остида зухур этадиган юввошлик, куллик сифатларини санайди. Бу халқ «қирда эчки-улоғини сизлайди, кучугининг ялоғини сизлайди, бешикдаги гўдагини сизлайди, гўдагининг сумагини сизлайди». Шунинг учун шоира агар йўлиқиб колса, Ҳизр бободан ўзи учун нон, ҳузур-халоват, бойлик эмас, халқи учун икки «дарди буюк» тилаш орзусида яшайди:

*Ғурур беринг, мунис дил беринг,
Умр беринг ҳар бир боламга!
Бир ўтинчим: узун тил беринг
Ўзбекистон деган онамга!*

Шеърдаги самимият ва теранлик далолат бериб турибдики, бу оташин мисралар муайян кунлар тўлкинида туғилган бўлса-да, ўша куннинг ўзида умри тугайдиган енгил-елпи сатрлар эмас — улар боқийликка дахлдор байтлардир.

Мен Ойдинхоннинг атиги бир-икки шеъри тўғрисидагина бир оз тўхтаб ўтдим. Ҳолбуки, қирқ йилдан ортиқ давом этган ижодий фаолияти давомида у бундай жозибадор, теран инсоний дард билан суғорилган шеърларни кўплаб яратди — уларни бир жойга жамласа, бемалол тўрт жилдга жойланадиган китоб бўлади.

Ойдинхон нафақат шоира, балки иктидорли адиба ҳам экан. Албатта, мен унинг наср ёзишидан ҳам хабардор эдим — авваллари ҳар хил матбуот саҳифаларида унинг хикоялари, лавҳалари, очеркларини бот-бот учратиб туриш мумкин эди. Мана, у яқинда «Паноҳим» деган китобда уларнинг ҳаммасини эмас, атиги бир қисмини бўлса-да, бир жойга тўплаб, нашр қилдирди. Уларни кўриб чиқиб, бир нарсага тан бердим — ҳа, Ойдинхон адиба сифатида ҳам пишиб қолипти — унинг насрда ҳам бемалол қалам тебратиши учун етарли асос бор: биринчидан, у бугун ҳар қандай асарга материал бера оладиган етарли ҳаётий тажрибага эга; иккинчидан, Ойдинхоннинг насрбоп тили бор экан, у рангларни, оҳангларни, қиёфаларни аниқ кўради ва уларнинг аниқ тасвирини қоғозга туширади, ниҳоят, учинчидан, унинг услубида шунақа бир ёқимли самимият ва табиийлик мавжудки, бу хислатлар ижодда муваффақиятнинг биринчи гаровидир. Шундоқ экан, биз бундан буён Ойдинхондан на-

фақат хикоялар, балки киссалар ва романлар кутишга ҳам ҳақлимиз. Фақат улар майда-чуйда гаплардан юқори бўлмоғи, мардона қалб ва мардона қалам билан ёзилмоғи керак.

Ойдинхоннинг кутлуғ таваллуд куни муносабати билан ёзилаётган бу мақолага шу ерда нукта қўйилса ҳам бўларди, лекин унинг фаолиятининг яна бир кирраси борки, бу тўғрида ҳам жиндай тўхтаб ўтмоқ жоиз. Истиқлолдан кейин Ойдинхон бевосита журналистик фаолият билан ҳам шуғуллана бошлади. У «Саодат» журналига бош муҳаррир бўлиб ўтганда бир вақтлар донг таратиб, шон-шавкатга бурканиб яшаган «Саодат» маълум сабабларга кўра реанимация бўлимига тушиб қолган беморга менгзарди. Унга янгидан жон ато қилиш учун жуда катта жонбозлик кўрсатиш талаб қилинарди. Албатта, ҳали журнал авалгидай миллион-миллион нафар ўқувчиларини қайтадан топганича йўқ, лекин у бугун яна ўзининг аввалги мавқеини янги асосларда тиклай бошлади десак хато бўлмас. Бугунги «Саодат» журнали кўз ўнгимизда яшариб бормоқда — қийинчилик йилларида у икки ойлик журналга айланиб қолган эди — ҳозир аста-секин аввалги мақомига эришмоқда. Журнал муқоваси рангли ва жозибадор бўлиб қолди, қоғози ҳам нисбатан яхши. Энг муҳими — журналдаги фотосувратлар, харҳолда, муштариини ўзига жалб қилаолади. Лекин энг муҳими — журналда эълон қилинадиган лавҳалар, мақолалар, очерклар, эсселарнинг савияси. Хўш, улар бугунги ўзбек аёлининг турмушини тўғри акс эттиряптими? Уни қизиқтирган асосий масалаларни, муаммоларни ёритиб бераптими? Менимча, бу саволга ижобий жавоб бериш керак.

Ойдин Хожиёвнинг кўпгина кучи журнални вақтида сифатли қилиб чиқариб туришга кетяпти. Бу ҳам унинг фаолияти бесамар ўтмаётганига бир далил! Бундай кутлуғ саналарга бағишланган тўйхатлар одатда юксак оҳангларда, тантанали айтилган хитоблар ва тилаклар билан тамом бўлади. Лекин мен харчанд уринмай, баландпарвоз гап тополмадим. Шунинг учун жўнгина тугатишга аҳд қилдим. Ойдинхон, сиз, сиз — менинг келинимсиз. Нечук дейсизми? Сизнинг турмуш ўртоғингиз Иброҳимжон шунчаки менинг шогирдим ёхуд ҳамкасбим эмас, у менинг тутинган укам ҳам. Лекин бу гапларни қулоғингизга айтаётган эканман — мени қайиноғангиз сифатида ҳурмат қилиб, ҳар пиёла чойни ўрнингиздан

туриб, қўл учида назокат билан узатмоғингиз учун айтаётганим йўқ. Фақат бир тилак айтиш учун айтяпман, холос: қўша қаринглар ва бахтли бўлинглар! Адабиётимизнинг ҳали ҳал қилинмаган муаммолари қўп — уларни самарали ҳал қилмоқ учун қўлни-қўлга бериб, ахиллик билан меҳнат қилишда давом этаверинглар. Қачон тўхташ кераклигини бирор 20-йиллардан кейин ўзим айтарман!

Озод ШАРАФИДДИНОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони.

2003 йил.

МУНДАРИЖА

Таржимаи ҳолимдан бир улуш.....	5
ШЕЪРЛАР	
УМР ЧАРХПАЛАГИ.....	8
ЧОРЛАШ. <i>Туркум</i>	8
Ёшларга деганим.....	16
СУМБУЛАДАН ЭЛЧИ КЕЛАР. <i>Туркум</i>	17
Алмисокдан қолган бу дунё.....	21
«Гўзалим, дилбарим...».....	22
Эътиқодимсан, халқим.....	22
«Шу тигиз, тор хона...».....	24
«Қизил мўрча, оқ мўрча...».....	24
Мухсинага.....	25
«Томсувоқ бўлмаган уй каби вужуд...».....	25
Танбех.....	26
«Теша бобо айтар ривоят...».....	26
«Ҳеч кимдан сўрмагил...».....	27
«Савлат тўкиб...».....	28
Истиклол сўзин айтсам.....	28
«Сарик саратон ўтди...».....	29
«Қилмишидан топар ҳар банда...».....	30
«Топган поним...».....	30
Осмон олачалпоқ.....	31
«Ватанни соғиниб турналар қайтди...».....	31
«Баҳор базм тузди...».....	32
«Етти қат фаришта бўлсанг сен агар...».....	32
«Бунча гўзал мукова бу...».....	32
«Суксур дунё, роз дунё».....	33
«Ҳаёл кўллариға...».....	33
«Бояларда ёсуман гуллай бошлади...».....	33
«Сўзларим, учкун соч...».....	33
«Шоирлик ярим пайғамбарликдир...».....	34
«Қамонидан отилган ўксан...».....	34
«...Ватан деб...».....	34
Мухаббатга.....	34
2003 йил қор хати.....	35
Ўзбекининг ёзи.....	36
Озодлик.....	37
Ўн икки баҳорим.....	38
Мўъжиза лаҳзалари.....	40
Наврўз.....	41
Наманганлик сингилларимга.....	42
Танбех.....	43

Баҳор илинжида.....	43
Ташриф.....	44
«Бир сўниб, боз ёнмок...».....	44
Тамарага.....	45
«Зуволангиз балки шамолдан...».....	45
Ўйлар.....	46
Дехкон.....	47
Садо бергил.....	48
«Сўнди деманг...».....	48
«Чечак бошқа...».....	49
«Хосили ўрилган даладай...».....	49
«Сенинг онанг меҳнат...».....	49
«Қари тол тагида...».....	49
«... Шошма қўнгил...».....	49
Восвос.....	50
«... Ёнверингда тусланади бир шайтон...».....	51
Асло қарам бўлмасмиз.....	51
Муножот.....	52
Айтим.....	54

ДОСТОН ВА ҚАСИДАЛАР

Озод сўз ёлқинлари.....	56
Таваллуд таронаси.....	61
Буюк қарвон.....	70
Зиёрат.....	76

БОЛАЛИК БАЙРАМЛАРИ

Чиллик ўйин.....	86
Рўмолча.....	88
Чирок.....	91
Меҳтар бобо.....	93
Гирдибод.....	98
Бугдойга қоп.....	100
Муборак.....	103
Тохиржон ва Зухраҳон қиссасидан.....	106
Падар вақил.....	108
Телвағезак.....	111
Қизғалдоқ.....	116
Одил Бўрон боғи.....	119
Келинчак.....	122
«Лайли ва Мажнун»дан мутолаа.....	126

КўНГЛИМДАН КЕЧГАНЛАРИ

Қишлоқдошларим.....	130
Йўқотганим топсамки шояд.....	137
Одабийлик саранжомликдан бошланади.....	143
Миллатнинг қайғуси нима?.....	146

Озод ШАРАФИДДИНОВ. Меҳр толасидан эшилган шеърят....	151
--	-----

ОЙДИН ХОЖИЕВА

НАЗОКАТ

Шеърлар, дoston, қасида, бадиалар, ўйлар

Гулзор Султонова чизган суратлардан фойдаланилди.

«Шарқ» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
Бош тахририяти
Тошкент — 2007

Мухаррир *Н. Ўролова*
Бадий мухаррир *А. Мусахўжаев*
Техник мухаррир *Л. Хижова*
Мусаххих *А. Зокиров*
Саҳифаловчи *Л. Цой*

Теришга берилди 05.09.2006. Босишга рухсат этилди 11.12.2006.
Бичими 84x108¹/₃₂. Балтика гарнитураси. Офсет босма. Шартли
босма табори 8,4. Нашриёт-ҳисоб табори 8,0. Адади 5000 нусха.
Буюртма № 2866. Баҳоси келишилган нархда.

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
босмахонаси, 700083, Тошкент шаҳри, Буюк Турон, 41.